

INŠTITUT RS ZA SOCIALNO VARSTVO
SOCIAL PROTECTION INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Aktivno državljanstvo mladostnikov

Končno poročilo

Ljubljana, december 2016

Naročnik: **Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in enake možnosti, Direktorat za družino**
Kotnikova 28
1000 Ljubljana

Skrbnica naloge pri naročniku: mag. Lea Javornik Novak

Št. pogodbe: 2611-16-050075

Izvajalec: **Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo**
Otroška opazovalnica
Tržaška 2
1000 Ljubljana

Skrbnik naloge pri izvajalcu: dr. Urban Boljka

Naslov poročila: **Aktivno državljanstvo mladostnikov**, končno poročilo

Avtorja poročila: dr. Urban Boljka, univ. dipl. soc.
dr. Tamara Narat, univ. dipl. soc

Drugi sodelujoči: Špela Orehek, študentka
Sara Hernaus, študentka

Št. delovnega poročila IRSSV 35/2016

Datum izdaje poročila: 30. 12. 2016

Izdaja: 01

Kopije: skrbnica naloge na MDDSZ
skrbnica pogodbe na MDDSZ
arhiv IRSSV
prosti izvodi z dovoljenjem naročnika.

Odgovorna oseba: mag. Barbara Kobal Tomc, direktorica IRSSV

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	Primerjava nekaterih kazalnikov aktivnega državljanstva in politične participacije med državami EU.....	9
2	VPLIV DRUŽBE TVEGANJA, VREDNOTNEGA PROFILA MLADOSTNIKOV IN PARTICIPACIJSKEGA DISKURZA NA AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO	13
2.1	Zakaj je politična participacija (mladostnikov) sploh pomembna	15
2.2	Politična participacija mladostnikov in njihove vrednotne orientacije	16
3	POLITIČNOST MLADOSTNIKOV ALI KDO SMO MLADOSTNIKI DANES	19
3.1	Natečaj »Pismo poslancem«.....	19
3.1.1	Vzorec	19
3.1.2	Metode	21
3.2	Analiza pisem iz ustvarjalnega natečaja za osnovne šole 2013 – »Pismo poslancem«	28
3.2.1	Vrednote mladostnikom niso nepomembne	32
3.3	Potencial za politično participacijo in njegovo prevajanje v praktično delovanje	41
3.4	Analiza pisem glede na spol, tip naselja in regijo.....	48
3.4.1	Participacijski potencial in spol	48
3.4.2	Participacijski potencial in tip naselja.....	50
3.4.3	Participacijski potencial in regija.....	51
3.4.4	Sklep	53
4	POLITIČNA PARTICIPACIJA MLADOSTNIKOV IN NJIHOVE VREDNOTNE ORIENTACIJE	54
4.1	Opis raziskave in metode.....	54
4.1.1	Metode za analizo podatkov.....	55
4.1.2	Sestavljene spremenljivke.....	55
4.2	Mladostniki kot individualisti?	57
4.2.1	Umeščenost mladostnikov v politični prostor	61
4.2.2	Odnos mladostnikov do politike ter sodelovanje v političnih procesih odločanja	66
5	SPODBUJANJE IN PROMOCIJA POLITIČNE PARTICIPACIJE.....	71
6	ZAKLJUČEK IN GLAVNE UGOTOVITVE.....	81
7	LITERATURA IN VIRI	85

KAZALO SLIK

<i>Slika 1.1: Delež mladih (15-30 let), ki so bili v zadnjih 12-ih mesecih vključeni v aktivnosti, ki so jih organizirale sledeče organizacije (v %)</i>	10
<i>Slika 1.2: Ali si se v preteklih treh letih udeležil volitev na lokalni, regionalni, nacionalni ali evropski ravni? – prikazani so odgovori »da« (v %)</i>	10
<i>Slika 1.3: Ste bili v zadnjem letu vključeni v kakršnokoli organizirano prostovoljsko aktivnost? (odgovori »da«; v %)</i>	11
<i>Slika 1.4: Ali si se v preteklih treh letih udeležil volitev na lokalni, regionalni, nacionalni ali evropski ravni? – prikazani so odgovori »da« (v %); 15-19 let</i>	11
<i>Slika 3.1: Razdelitev pisem poslancem po spolu</i>	20
<i>Slika 3.2: Razdelitev pisem poslancem po razredih</i>	20
<i>Slika 3.3: Razdelitev pisem poslancem glede na tip naselja</i>	20
<i>Slika 3.4: Razdelitev pisem poslancem glede na statistično regijo</i>	21
<i>Slika 3.5: Vsi citati iz pisem poslancem</i>	22
<i>Slika 3.6: Razporeditev kod glede na število kod v besedilu, % kodiranega besedila in število dokumentov, ki vsebujejo določeno kodo</i>	24
<i>Slika 3.7: Omrežje prekrivanja kod v pismih poslancem</i>	26
<i>Slika 3.8: Splošna porazdelitev kod v pismih poslancem</i>	28
<i>Slika 3.9: Porazdelitev kod v pismih poslancem glede na spol</i>	48
<i>Slika 4.1: Skupine vrednot po pomembnosti (16-19 let)</i>	58
<i>Slika 4.2: Vrednotni okvir po spolu (16-19 let)</i>	58
<i>Slika 4.3: Vrednotni okvir po starostnih skupinah</i>	59
<i>Slika 4.4: Nagnjenost k individualizmu/kolektivizmu in vrednote glede na spol in starost</i>	60
<i>Slika 4.5: Mladi v političnem prostoru</i>	62
<i>Slika 4.6: Povezanost vrednotnih orientacij mladih z njihovo umeščenostjo v politični prostor</i>	63
<i>Slika 4.7: Politična usmerjenost mladih (samopredelitev) po starostnih skupinah</i>	65
<i>Slika 4.8: Poznavanje politike in politična aktivnost mladih</i>	66
<i>Slika 4.9: Prepričanje o volitvah kot državljanski dolžnosti in politična aktivnost mladih</i>	67
<i>Slika 4.10: Občutek prepada med mladimi in političnimi odločevalci ter politična aktivnost mladih</i>	68
<i>Slika 4.11: Odnos med »prepadom«, politično aktivnostjo in vrednotno kategorizacijo</i>	69

KAZALO PREGLEDNIC

<i>Preglednica 1.1: Nekonvencionalna politična participacija in raba interneta (delež posameznikov, ki so v zadnjih treh mesecih uporabili internet v navedene namene; v %)</i>	12
<i>Preglednica 3.1: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in zanimanjem za politiko</i>	42
<i>Preglednica 3.2: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in oceno pomembnosti politike</i>	42
<i>Preglednica 3.3: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in politično aktivnostjo</i>	42
<i>Preglednica 3.4: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi</i>	43
<i>Preglednica 3.5: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in zanimanjem za politiko</i>	43
<i>Preglednica 3.6: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in politično aktivnostjo</i>	43
<i>Preglednica 3.7: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in oceno, da je politika pomembna</i>	44
<i>Preglednica 3.8: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi</i>	44
<i>Preglednica 3.9: Odnos med zaznано družbeno neenakostjo in zanimanjem za politiko</i>	45
<i>Preglednica 3.10: Odnos med zaznано družbeno neenakostjo in politično aktivnostjo</i>	45
<i>Preglednica 3.11: Odnos med zaznано družbeno neenakostjo in oceno, da je politika pomembna</i>	45
<i>Preglednica 3.12: Odnos med zaznано družbeno neenakostjo in zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi</i>	45
<i>Preglednica 3.13: Odnos med zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi in zanimanjem za politiko</i>	46
<i>Preglednica 3.14: Odnos med zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in politično aktivnostjo</i>	46
<i>Preglednica 3.15: Odnos med zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in oceno, da je politika pomembna</i>	47
<i>Preglednica 3.16: Participacijski potencial po tipu naselja</i>	51
<i>Preglednica 3.17: Izražen participacijski potencial in tip naselja</i>	51

<i>Preglednica 3.18: Participacijski potencial in regija .....</i>	<i>51</i>
<i>Preglednica 3.19: Izražen participacijski potencial in regija .....</i>	<i>52</i>

1 UVOD

»Aktivno državljanstvo je v veliki meri povezano s sodelovanjem v demokratičnih procesih okolja, v katerem živimo. Ni pa omejeno zgolj na udeležbo (aktivno ali pasivno) na volitvah ali referendumih, čeprav je to pomemben sestavni del. Bistvo aktivnega državljanstva je, da imamo možnost, prostor, podporo in željo, da lahko sodelujemo pri odločanju in vplivamo na odločitve, ki se sprejemajo, ter da te možnosti izkoristimo, da soustvarjamo družbo na lokalnem, državnem ali evropskem nivoju.« (Mladinski svet Slovenije¹ 2014). V nalogi uporabljamo to definicijo aktivnega državljanstva pri čemer se v največji meri usmerjamo na enega izmed elementov aktivnega državljanstva in sicer politično participacijo. To razumemo v ožjem smislu kot mehanizem, s katerim lahko državljani pošiljajo informacije oblasti o njihovih interesih, preferencah, potrebah in na ta način predstavljajo določen pritisk na oblast, da se na vse to odzove (Verba 1995), v najširšem širšem smislu pa kot pripravljenost za sodelovanje v odločanju o javnih zadevah in vzpostavljanje kritičnega odnosa do družbenih vprašanj.

Politična participacija državljanov je nujen predpogoj za delovanje demokratične skupnosti, na kateri temelji politični sistem in njegova legitimnost, zato ni presenetljivo, da je nepogrešljivi del mednarodnih konvencij in drugih strateških dokumentov, ki so zavezane k uresničevanju človekovih pravic. Poleg tega politična participacija povečuje možnosti za uresničitev (političnih) interesov nekaterih ranljivih družbenih skupin, saj omogoča, da je njihov glas s strani političnih odločevalcev slišan – posredno se na ta način lahko izboljšata njihov družben položaj in kakovost življenja. Posebna pozornost je v tem oziru namenjena mladostnikom² tudi v evropskem in mednarodnem pravnem in strateškem okviru³. Vsem tem dokumentom je skupno priznavanje pomena aktivnega državljanstva mladostnikov, ki je ključen za uveljavljanje interesov mladostnikov v družbi kot tudi za njihovo zaščito. Še posebej je aktivno državljanstvo razumljeno v okviru zavzemanja za enake priložnosti mladostnikov v izobraževanju in kasneje na trgu dela, socialno vključenost in solidarnost.

Aktivno državljanstvo mladostnikov je še toliko bolj pomembna tema, saj se v zadnjih letih evropske družbe soočajo z nizkimi stopnjami politične participacije. Ta trend je še posebej izražen pri mladih. Ti manj sodelujejo v političnih procesih, posledično pa politične odločitve manj upoštevajo njihov družben položaj in manj naslavljajo probleme, s katerimi se soočajo, kot to velja za ostale skupine prebivalstva. Če izhajamo iz podmene, da se politično participativno vedenje lahko privzgoji, je potrebno že pri otrocih in mladostnikih, četudi ti nimajo polnih političnih pravic, spodbujati takšno vedenje. Le tako lahko v

---

¹ V nadaljevanju MSS.

² V poročilu uporabljamo generični izraz mladi, ki zajema več starostnih skupin, in sicer: od 10 do 14 let (t. i. zgodnja mladost), od 15 do 18 let (t. i. mladost), od 19 do 24 let (t. i. obdobje postmladosti) in od 25 do 29 let (t. i. mlajša odraslost). Poudarek v poročilu je na obdobju zgodnje mladosti in mladosti do izpolnjenega 18 leta starosti. Ti dve skupini imenujemo s skupnim izrazom mladostniki.

³

- Evropska komisija (2010). Evropa 2020 – Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Bruselj: Evropska Komisija
- Evropska komisija (2013). Commission Recommendation of 20. 2. 2013 – Investing in Children: breaking the cycle of disadvantage. Bruselj: Evropska Komisija
- OZN. 1989. Konvencija OZN o otrokovih pravicah (Rezolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 44/25, z dne 20. novembra 1989).
- Svet Evrope (2015). Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2016 – 2021. Strasbourg
- Evropska komisija (2009). Strategija EU za mlade 2010–2018. vlaganje v mlade in krepitev njihove vloge in položaja. Prenovljena odprta metoda koordinacije za obravnavo izzivov in priložnosti za mlade. Bruselj: Evropska Komisija

prihodnosti upamo na višje stopnje politične participacije. Najprej pa si moramo sploh odgovoriti na vprašanja, na kakšen način (in ali sploh) želijo biti otroci in mladostniki politično aktivni, kako razumejo aktivno državljanstvo in politično participacijo, katere teme in problemi jih znotraj političnega najbolj zanimajo, kako naj jih država (in ali naj jih sploh) rešuje in kakšen je njihov vrednotno-politični profil. V nalogi nas torej zanima, kdo/kaj je odgovoren/no za nizke stopnje politične participacije otrok in mladostnikov, in kako nastali položaj spremeniti. Vodilno raziskovalno vprašanje je: **v kakšni meri so v Sloveniji za nizke stopnje politične participacije med mladostniki krivi sistemski dejavniki (država, oblast, izobraževalni sistem, prevladujoča ideologija) in v kakšni meri individualni dejavniki (spreminjajoče se vrednote, upad občutka odgovornosti, pretiran individualizem itd.)?** Da bi lahko odgovorili na vodilno raziskovalno vprašanje, moramo najprej odgovoriti na naslednja podvprašanja⁴:

1. Ali je smiselno in potrebno **spremeniti vrednote mladostnikov**, da bodo ti bolj aktivni kot državljani in bolj pripravljeni politično participirati?
  - Kakšne sploh so vrednote mladostnikov?
  - Kaj jih znotraj političnega zanima?
  - Ali se zavedajo tveganj, s katerimi se vedno bolj zgodaj soočajo?
  - Ali so zaradi njih bolj pripravljeni na politično delovanje?
  - Kakšni so primeri dobrih praks iz tujine?

2. Ali je smiselno in potrebno **spremeniti politični in širši družbeni sistem**, da bosta zaznala in prepoznala nekonvencionalno politično participacijo kot del političnega angažmaji mladostnikov in jo vključila v obstoječe (konvencionalne) politične procese?
  - Ali je politični sistem na to pripravljen?
  - S kakšnimi ukrepi, instrumenti, programi, projekti je to moč storiti?
  - Kakšni so primeri dobrih praks iz tujine?

Naloga je razdeljena na tri glavne dele. Prvi, uvodni del poročila, ima dva cilja. Prvi je na kratko predstaviti nekatere izbrane kazalnike participacije mladostnikov/mladih v Sloveniji in umestitev v EU kontekst. Tu nas ne zanima samo trend in umestitev že obstoječih podatkov za Slovenijo v evropski kontekst, ampak tudi identifikacija tistih dejavnikov, ki najpomembneje vplivajo na nizko stopnjo politične participacije pri nas in v drugih evropskih državah. Drugi cilj je teoretska in konceptualna opredelitev raziskovalne tematike, kjer opredelimo ključne pojme, jih umestimo v širši družbeni kontekst in izpostavimo, zakaj sta aktivno državljanstvo in politična participacija trenutno pomembni in veliki družboslovni temi. Prvi del poročila torej predstavlja podstat razumevanja konteksta, znotraj katerega iščemo odgovore na raziskovalno vprašanje.

---

⁴ Posvet, s podobno prevladujočo temo o politični participaciji in iskanju razmerja med individualnimi in sistemskimi dejavniki, je v letu 2016 organiziral tudi MSS. Več podrobnosti na: <http://mlad.si/2016/02/participacija-mladih-razmerje-med-sistemom-in-posameznikom/>

Sledi drugi del poročila, ki je tudi najobsežnejši. V njem uporabljamo kvalitativne in kvantitativne raziskovalne metode. Sestavljen je iz dveh obširnih raziskovalnih aktivnosti. Prva aktivnost obsega analizo natečaja »Pismo poslancem«, ki jo je v letu 2013 izvedla Komisija za preprečevanje korupcije (v nadaljevanju KPK). Gre za kampanjo oz. ustvarjalni natečaj namenjen učencem zadnjega triletja devetletke, ki je imel za cilj spodbuditi učence, da razmišljajo o družbi in o dogajanju okoli njih, o vrednotah kot so poštenost, pravičnost, enakopravnost, kako je mogoče z demokracijo in aktivno participacijo vplivati na družbo in posamezne nosilce oblasti. Ključno pri natečaju je, da so mladostniki svoja opažanja in občutke posredovali članom zakonodajnega telesa. V analizi pisem nas je še posebej zanimalo kakšne so politične vrednote mladostnikov, kako razmišljajo, katere teme jih najbolj zanimajo, ali se rezultati razlikujejo glede na spol, regijo ipd. Na ta način smo v poročilo vključili izkušnje in razumevanje in interpretacije sveta kot ga vidijo mladostniki in zagotovili, da je njihov glas slišan in upoštevan ter dobili neposreden in enkraten vpogled v razmišljanja mladostnikov.

Druga aktivnost drugega dela poročila preverja, dopolnjuje in nadgrajuje ugotovitve kvalitativne tekstovne analize pisem poslancem. V tem delu analiziramo podatke raziskave *Slovenska mladina 2010* (Lavrič in drugi 2011) in *Slovenska mladina 2013* (Flere in drugi 2014⁵). Podatke obeh raziskav in lastne izračune uporabljamo za prikaz vrednotnega profila, njegovega razvoja in hierarhije vrednot pri mladostnikih v poznejšem starostnem obdobju (15-19 let), pri čemer nas je (podobno kot pri analizi pisem poslancem) zanimalo, na kakšen način (in ali sploh) vrednotni profil vpliva na politično participacijo. Poznavanje vrednotno-političnega profila mladostnikov je pomembno za razumevanje trendov s področja politične participacije. Tu smo posebno pozornost namenili preverjanju teze, da vrednotne orientacije vplivajo tako na mladostnikov odnos do politike (v smislu zaupanja v politični sistem in oceno možnost vplivanja na odločitve) kot tudi na samo politično (ne)udejstvovanje.

S prvo in drugo aktivnostjo drugega dela poročila smo vzpostavili temelje za razumevanje, kaj naj država v okviru aktivnega državljanstva prioriteto naslavlja – (domnevno) pomanjkanje vrednot mladih ali (rigidnost) sistema – kakšne ukrepe, instrumente, programe, projekte naj oblikuje, da ji bo uspelo povečati stopnje politične participacije. To je tema tretjega dela poročila, v katerem se pokaže uporabnost ugotovitev raziskovalnega dela poročila za oblikovanje javnih politik, projektov, programov, strateških dokumentov na področju politične participacije mladostnikov. V njem predstavljamo nekatere primere dobrih praks iz tujine, ki so v tujini že imele pozitivne učinke na aktivno državljanstvo in politično participacijo mladostnikov. Nekatere od njih se osredotočajo na spodbujanje vrednot, ki naj bi vplivale na višje stopnje politične participacije pri mladostnikih, nekatere naslavlja pomanjkljivosti sistema, nekatere pa združujejo oboje. Cilj tega dela je preveriti, ali bi te tuje prakse lahko bile v Sloveniji učinkovite glede na kriterije, ki smo jih oblikovali na podlagi ugotovitev, do katerih smo prišli v raziskovalnem, torej drugem delu poročila, in na podlagi dveh polstrukturiranih intervjujev s predstavnikoma Dijaške organizacije Slovenije in Mladinskega sveta Slovenije⁶.

⁵ V nadaljevanju raziskavi skrajšano poimenujemo *Mladina 2010* in *Mladina 2013*.

⁶ V individualnem polstrukturiranem poglobljenem intervjuju sta sodelovala Tin Kampl (predsednik MSS) in Žiga Stopinšek (predsednik DOS)

V zaključnem poglavju podajamo odgovore na raziskovalna vprašanja. Na podlagi ugotovitev iz teoretskega dela in kvalitativne in kvantitativne analize podatkov podajamo kritično refleksijo na politično participacijo mladostnikov pri nas na splošno in glavne zaključke poročila.

1.1 Primerjava nekaterih kazalnikov aktivnega državljanstva in politične participacije med državami EU

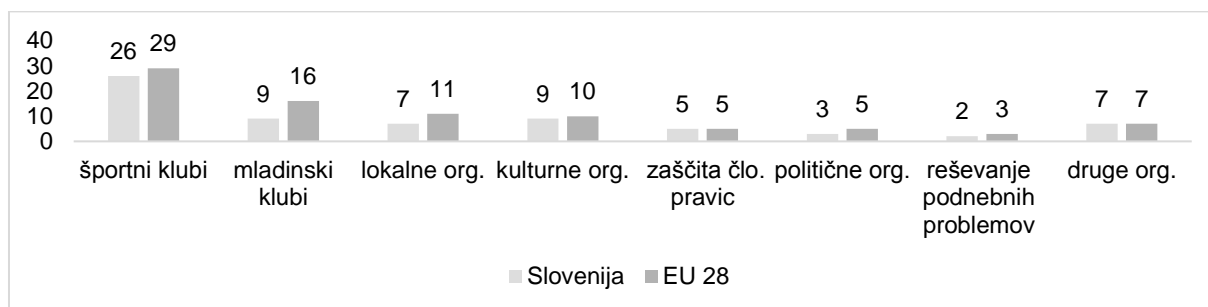
V tem poglavju na podlagi dostopnih podatkov, ki jih objavlja Eurostat pokažemo na participatorne značilnosti mladih v Sloveniji (uporabljamo podatke za starostno skupino mladih od 15-30 let, ki jih primerjamo s podatki razčlenjenimi po starostnih razredih, pri čemer smo še zlasti pozorni na podatke o mladostnikih, starih od 15-19 let). Za ugotavljanje trenutnega stanja na tem področju in iskanje smernic za razvoj v prihodnje omenjene podatke postavimo v evropski kontekst. Pri tem nas posebej zanima:

1. vključenost mladih v organizirane aktivnosti,
2. vključenost v kulturne aktivnosti,
3. politična participacija in
4. vključenost v prostovoljske aktivnosti.

Podatki kažejo, da se Slovenija po večini izbranih kazalnikov umešča pod evropsko povprečje oz. se nahaja blizu njega. Podpovprečen delež mladih starih od 15-30 let je npr. vključen v **organizirane aktivnosti**, ki jih izvajajo športni klubi, mladinski klubi, lokalne organizacije. Pri vključenosti v kulturne organizacije, organizacije, ki se zavzemajo za zaščito človekovih pravic, organizacije, ki se zavzemajo za reševanje podnebnih problemov in druge podobne organizacije pa so mladi v Sloveniji primerljivi z večino mladih v Evropi. Glede vključenosti mladih v omenjene organizirane dejavnosti izstopajo Švedska, Nizozemska, Irska, Belgija in Luksemburg, medtem ko najnižje deleže beležijo v Grčiji, na Madžarskem, v Romuniji in Bolgariji.

Za mlade v Sloveniji so zanimive predvsem aktivnosti, ki jih izvajajo **športni klubi**, najmanj pa **dejavnosti političnih organizacij**, kar se v časovni premici ne spreminja (vključenost mladih v aktivnosti, ki jih organizirajo kulturne organizacije, mladinski klubi, lokalne organizacije in druge organizacije pa je v času od 2013-2014 upadla) (Eurostat 2015).

Slika 1.1: Delež mladih (15-30 let), ki so bili v zadnjih 12-ih mesecih vključeni v aktivnosti, ki so jih organizirale sledeče organizacije (v %)

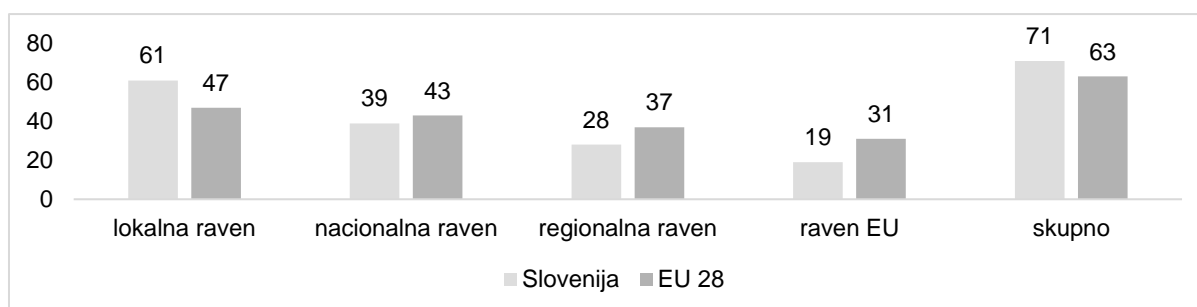

Vir: Eurostat 2015.

Podobno velja za obiskovanje **kulturnih aktivnosti**: 81 % mladih v Sloveniji je v zadnjem letu od izvedbe raziskave obiskala kino predstavo ali koncert, po čemer prav nič ne zaostajajo za evropskim povprečjem. Enako velja za obisk gledališč, plesnih predstav in opere (40 %). V manjši meri kot sovrstniki v Evropi pa mladi v Sloveniji hodijo na ogled kulturnih in zgodovinskih spomenikov (palač, gradov, cerkva), muzejev in galerij ter sodelujejo v amaterskih kulturnih aktivnostih (petje, igranje instrumenta, igranje ipd.) (Eurostat 2015).

Oba kazalnika, vključenost v organizirane dejavnosti in obiskovanje kulturnih aktivnosti, sta za politično participacijo mladih zelo pomembna, saj pozitivno vplivata na njihovo sodelovanje v političnih procesih odločanja. Švedska, ki je glede na oba omenjena kazalnika v vrhu evropskih držav, je tako med najboljšimi državami tudi, ko govorimo o politični participaciji, v smislu **udeležbe na volitvah** na različnih ravneh. Slovenija se na tem mestu sicer resda umešča nad povprečje držav EU-28, vendar je temu tako predvsem zaradi visoke udeležbe na lokalnih volitvah, medtem ko na ostalih ravneh ta ostaja relativno nizka (udeležba na volitvah za Evropski parlament je v Sloveniji med najnižjimi v izbranih evropskih državah). Upošteva nekonvencionalne oblike politične participacije, kot jih npr. omogoča raba interneta, se Slovenija zopet nahaja pod evropskim povprečjem (Eurostat 2016). **Glede na to, da očitno mlade v Sloveniji v največji meri pritegnejo tematike povezane z njihovim lokalnim okoljem, bi bilo pri iskanju priporočil za povečanje politične participacije smiselno to tudi upoštevati** (Eurostat 2015).

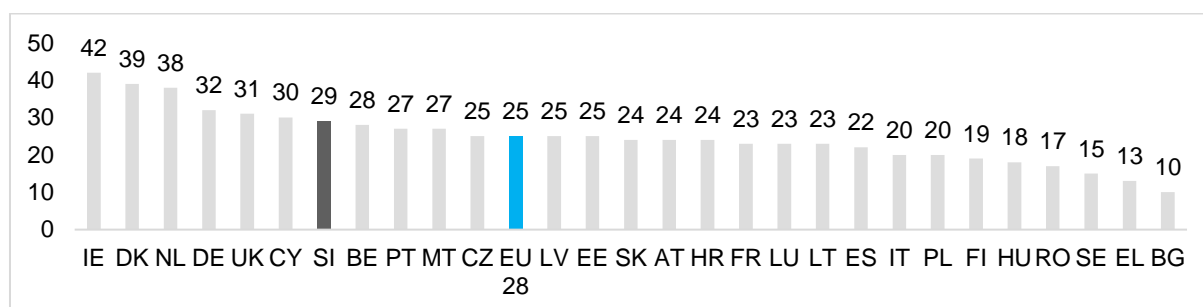
Slika 1.2: Ali si se v preteklih treh letih udeležil volitev na lokalni, regionalni, nacionalni ali evropski ravni? – prikazani so odgovori »da« (v %)

Vir: Eurostat 2015.

Če smo za prve tri kazalnike ugotavljali, da se mladi v Sloveniji umeščajo pod evropsko povprečje oz. blizu njega, pa to ne velja za zadnji kazalnik, ki meri vključenost mladih v **prostovoljske aktivnosti**, kjer Slovenija dosega sedmo mesto med državami EU 28⁷. Gre predvsem za aktivnosti, usmerjene v izboljšanje lokalne skupnosti, kar zopet potrjuje zanimanje mladih za dogajanje na tej ravni, ki jih tudi najbolj zadeva. V tem oziru jih zanimajo predvsem humanitarne prostovoljske dejavnosti in dejavnosti s področja športa, izobraževanja in usposabljanja (v najmanjši meri pa politične prostovoljske dejavnosti; zgolj 3 % vprašanih je v zadnjem letu sodelovala v prostovoljskih dejavnostih s tega področja).

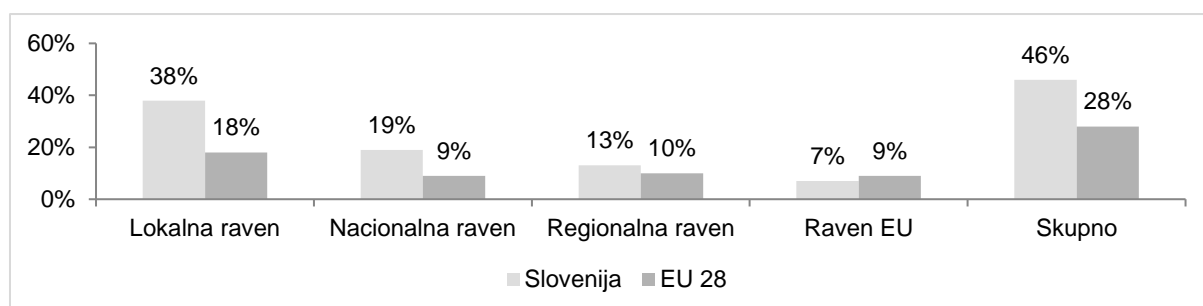
Slika 1.3: Ste bili v zadnjem letu vključeni v kakršnokoli organizirano prostovoljsko aktivnost? (odgovori »da«, v %)

Vir: Eurostat 2015.

V kolikor pa preverimo podatke za mladostnike stare 15-19 let (ki predstavljajo ciljno skupino poročila), pa so podatki bolj spodbudni. Mladi v tej starostni skupini sicer resda nekoliko podpovprečno oz. podobno kot njihovi sovrstniki sodelujejo v organiziranih aktivnostih (od tega največ v športnih klubih, kar je podobno kot smo ugotavljali že pri skupini mladih na sploh, ki živijo v Sloveniji); enako velja za vključenost v organizirane prostovoljske dejavnosti (SI: 27 %; EU 28: 29 %). Vendar pa po drugi strani izkazujejo nadpovprečno politično aktivnost, v smislu udeležbe na volitvah na vseh ravneh (kjer zopet izstopa udeležba na lokalnih volitvah)⁸.

Slika 1.4: Ali si se v preteklih treh letih udeležil volitev na lokalni, regionalni, nacionalni ali evropski ravni? – prikazani so odgovori »da« (v %); 15-19 let

Vir: Eurostat 2015.

⁷ Opažamo negativen trend, saj je delež teh v času od 2011 do 2014 upadel za 7 % (Eurostat 2015).

⁸ Kljub vsemu po tem kazalniku precej zaostajamo za Švedsko, kjer se je 48 % mladih starih 15-19 let udeležilo lokalnih volitev, 45 % volitev na nacionalni ravni, 45 % na regionalni in 31 % na ravni EU. Glede na to, da je politična aktivnost povezana z udeležbo v organiziranih dejavnostih so podatki pričakovani, saj je na Švedskem precejšen delež mladih vključenih v aktivnosti, ki jih organizirajo razne organizacije.

Mladostniki v omenjeni starostni skupini prav tako prek interneta nadpovprečno pogosto objavljajo mnenja glede splošnih javnih zadev (angl. *civic issues*) in političnih zadev (blogi, družbena omrežja ipd.) ter uporabljajo internet za participacijo v političnih in splošnih zadevah.

Preglednica 1.1: Nekonvencionalna politična participacija in raba interneta (delež posameznikov, ki so v zadnjih treh mesecih uporabili internet v navedene namene; v %)

	16-19 let	16-29 let
<i>Podajanje predlogov ali sodelovanje pri glasovanju z namenom naslavljanje splošnih in političnih zadev (npr. prostorsko planiranje, podpis peticije ipd.)</i>		
SI	5	7
EU 28	7	9
<i>Objavljanje mnenj glede splošnih ali političnih tem prek spletnih strani (blogi, družbena omrežja ipd.)</i>		
SI	17	13
EU 28	14	16
<i>Splošna ali politična participacija</i>		
SI	19	16
EU 28	17	20

Vir: Eurostat 2016.

Omenjena skupina mladih (15-19 let) izkazuje torej potencial za politično participacijo, saj izkazuje zanimanje za tovrstno področje. Raziskave, ki v obzir vzamejo srednješolsko populacijo mladostnikov (kot tudi tiste iz višjih razredov osnovne šole) so zato vsekakor pomembne, saj nam približajo značilnosti starostne skupine, ki v določenih segmentih še niso dobro raziskane. Iz tega vidika rezultati poročila, prikazani v naslednjih poglavjih, predstavljajo pomemben doprinos k ugotovitvam s tega področja.

2 VPLIV DRUŽBE TVEGANJA, VREDNOTNEGA PROFILA MLADOSTNIKOV IN PARTICIPACIJSKEGA DISKURZA NA AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO

V teoretskem in konceptualnem uvodu utemeljujemo tezo, da na raven politične participacije med mladimi vpliva njihov vrednotni profil, ki je tudi posledica odraščanja v družbi tveganja. Da so lahko mladi politično aktivni morajo torej imeti vrednote, ki spodbujajo družbenokritičnost in politično udejstvovanje. Če takšne vrednote imajo, morata biti (širši) družben in (ožji) politični sistem tista, ki jih sprejmeta kot legitimno in enakopravno družbeno-politično skupino.

Današnja generacija mladostnikov odrašča v času t. i. družbe tveganja, ki je zaznamovan z novimi področji nenapovedljivosti in zatorej prežet s poskusi nadzorovati jih (Beck in dr. 1994, 7). Zadnja tri desetletja lahko razumemo kot novo razvojno fazo modernih družb, ki na krilih modernizacijskih procesov pospešeno vpliva na vse družbene podsisteme: razredno strukturo, družino, sistem pridobitnega dela, politično ureditev itd. in jih sistematično reflektivno spreminja. To pomeni, da se ti podsistemi soočajo s prilagajanjem novi družbeni realnosti in vse bolj zakrivajo ustaljene postulate »stare« industrijske moderne in jih zamenjujejo z novimi, ki pa so v največji meri oblikovani kot odziv na nova tveganja in nove negotovosti. Tveganje postane tako glavni dejavnik družbenih sprememb, tvorec novih družbenih struktur in vodilo družbenega delovanja posameznikov.

Sam modernizacijski proces je gnan s strani dveh vzporednih procesov: individualizacije in globalizacije. Prvi pomeni povečano odvisnost posameznika od samega sebe, od lastnih odločitev in izbir. Te individualne odločitve potekajo v kontekstu (navidežno) povečanih izbir (Salecl 2011) tako na področju izobraževanja, plačnega dela, kraja bivanja – posameznik ima torej večjo svobodo kot v obdobju industrijske moderne. Posameznik postane avtor lastne biografije, percipiran vpliv strukturnih determinant na posameznikovo življenje se zmanjša. Ob tem pa seveda narašča pritisk na »pravilnost« posameznikovih izbir, saj ob povečanih negotovostih, s katerimi so družbeni podsistemi danes zaznamovani, vsaka napačna izbira pomeni za posameznika potencialni zdrs po družbeni lestvici in prepreko pri ustvarjanju uspešne biografije.

Individualizacija torej predstavlja posameznikovo težnjo po individualnem življenjskem slogu – vsak sam odloča o svoji izobrazbi, poklicu, delovnem mestu, kraju in načinu življenja. V sodobnih družbah so "svobodne izbire" (o čemer koli že, sploh pa o življenjsko pomembnih rečeh) lahko le začasne in zato prej ko ne iluzorne, kajti ljudi usmerjajo v ukvarjanje s samim seboj, zmanjšujejo možnosti prepoznavanja strukturnih prisil, zmanjšujejo sodelovanje in solidarnost (Rener 2007).

Če pritrdimo Qvortrupovi (1990) tezi, da se otroci in mladostniki soočajo s podobnimi življenjskimi pogoji kot odrasli, te pogoje pa v največji meri določajo ekonomske, socialne in družbene spremembe, moramo pritrditi tudi temu, da se mladostniki, sicer v omejeni obliki, soočajo tudi s pritiski in tveganji, s katerimi se soočajo odrasli. Če prinaša družba tveganja spremenjeno logiko delovanja vseh ključnih družbenih podsistemov, se te spremembe odražajo tudi na družbeni konstrukciji mladosti in dojemanja mladosti s

strani mladostnikov, ki ne more ostati ista kot je bila ta v industrijski moderni. Tudi v konstrukcijo mladine se priplazi tveganje, ki postane neizbežen del mladinskih biografij. Tako so mladostniki danes bolj kot v preteklosti izpostavljeni prevladujočemu družbenemu diskurzu, ki od njih zahteva, da so pri oblikovanju lastnih biografij aktivni in da že zelo zgodaj racionalno odločajo o tem, kako zmanjšati tveganja, ki spremlja naraščajoče izbire.

Zato se zdi, da mladostniki danes bolj zgodaj in prostovoljno postajajo avtorji svojih biografij (ali pa se vsaj zavedajo, da je imeti nadzor nad svojo biografijo nuja). To posledično prinaša občutek, da bi morali biti mladostniki prepoznani kot družbeni akterji, kot posamezniki z »agency«, kot družbena skupina, ki naj bi aktivno pre(oblikovala) družbo in družbene podsisteme po lastni meri, kot družbena skupina, ki lahko prav zato tudi zahteva upoštevanje lastnih interesov in uresničevanje pravic (Wyness 1996). Ko začnemo govoriti o interesih in pravicah neke družbene skupine, neizbežno stopimo na polje političnega. Politična participacija mladostnikov se tako pojavi kot relevanten družben fenomen – družba tveganja torej neizbežno vzpostavi pogoje, ki odpirajo možnosti za sodelovanje mladostnikov v političnem procesu.

To sodelovanje pa je spričo dejstva, da mladostniki nimajo volilne pravice, kvalitativno drugačno od sodelovanja odraslih v političnem življenju. Politična participacija mladostnikov je zaznamovana z dvojnostjo, ki izhaja iz dejstva, da so mladostniki danes vse bolj primorani zgodaj sprejemati pomembne življenjske odločitve, kar jih vzpostavlja ne samo kot družbene, ampak tudi politične akterje, po drugi strani pa so še vedno družbena skupina, ki je prav zaradi njihove ranljivosti predmet posebne zaščite. Tako so mladostniki »zaščiteni« s konceptom otrokovih pravic, ki je ključen del vseh pomembnejših mednarodnih strateških dokumentov, kar lahko pripišemo drugemu delu zgoraj orisanega modernizacijskega procesa, in sicer procesu globalizacije – ta seveda globalizira (tudi) koncept otrokovih pravic, zavzemanje in skrb zanje ter njihovo promocijo (Jans 2004).

Kljub temu pa je pomembno poudariti, da se morajo družbene skupine, ki imajo malo politične moči, v participacijskem diskurzu zadovoljiti le s (političnimi) drobtinicami, saj so modeli oz. prakse politične participacije, ki so oblikovani od zgoraj navzdol, se pravi s strani sistema samega in ne s strani samih družbenih skupin, lahko pomanjkljivi, in, kljub namenu, ki je lahko tudi dober, služijo bolj samemu sebi – politično participacijo zagotavljajo zgolj v formalnem smislu. Primer družbene skupine, ki je v tem smislu med najbolj prikrajšanimi, so prav mladostniki. Ti nimajo formalnih političnih pravic kot nekatere druge družbene skupine z manj družbene moči, ki bi lahko pomenile dodaten pritisk na politične odločevalce. Tudi zato je politični participacijski diskurz na področju zgodnje mladosti zaznamovan z dvojnostjo odnosa med zahtevami po enakosti pravic in priznanjem njihove posebnosti ter potrebe po zaščiti. Prav zaradi tega bi moral biti participacijski diskurz mladostnikov na sistemskem nivoju utemeljen na prizadevanju po bolj enakopravnem obravnavanju njihovega političnega glasu in na grajenju modela politične participacije, ki bi v polnejši meri najprej sploh prepoznal mladostnike kot politična bitja in tako lažje prepoznal njihove politične interese in jih znal in hotel prevesti v politične zahteve.

Po drugi strani pa participacijski diskurz na individualni družbeni ravni predpostavlja mladostnika kot aktivnega državljana. Poenostavljeno povedano, naj ta, zato da postane polnopraven član (politične) skupnosti, v njim namenjenih političnih procesih sodeluje in naj z uporabo teh mehanizmov vpliva na uresničevanje svojih interesov, preferenc, potreb. Šele ta »pritisk« na oblastne strukture le te »prisili«, da se odzovejo in zagotovijo pravice. Strogo gledano, državljanske pravice tako niso več pravice podeljene na podlagi državljanstva, ampak jih proizvede šele politična participacija oz. aktivnost državljanov. Na ta način se od vseh državljanov pričakuje aktivno sodelovanje v politični skupnosti, v prizadevanju za »skupno dobro«. V postmoderno paradigmo politične participacije se tako (tudi pri politični participaciji mladostnikov) prikraje pritisk odgovornega vedenja – v smislu individualne odgovornosti za uresničevanje formalno zagotovljenih pravic skozi od zgoraj navzdol določene in legitimizirane načine politične participacije.

To pa je lahko dvorezen meč. Na eni strani takšen razvoj ponuja priložnost za dokončno uveljavitev mladostnikov kot relevantnih političnih akterjev, po drugi strani pa skozi princip individualne odgovornosti, ki jo nosi aktivacijska paradigma oz. participacijski princip znotraj nje, ustvarja pogoje, ko se država sama do neke mere razbremeni obveze zagotavljanja pravic in njihovo aktivacijo prepusti tej relativno šibki družbeni skupini. Opravka imamo torej s procesom, ki je lahko z vidika politične participacije mladostnikov koristen, po drugi strani pa nosi v sebi »prisilo« participacije kot predpogoja za aktivacijo nekaterih pravic. Prav zaradi tega elementa je še toliko bolj nujno zagotoviti pogoje, v katerih imajo prav vsi mladostniki možnost, da v tej igri, ki pa je po svoji naravi politična igra, gre namreč za upravljanje javnih zadev in uresničevanje interesov, sploh lahko sodelujejo. Pri tem pa ni pomembno le, da sodelujejo, ampak da je njihov glas slišan, zahteve po pravicah, ki jih ta glas nosi, pa uresničene. Zato je, ob dejstvu, da gre za družbeno skupino, ki formalnih političnih pravic v obliki volilne pravice nima, toliko bolj pomembno, da so instrumenti, prakse, institucije, ki politično participacijo omogočajo, oblikovani na način, ki to omogoča, ob upoštevanju vseh njihovih posebnosti. Pri tem je lahko koristen tako t. i. *bottom up pristop*, kot tudi t. i. *top down pristop*, če se v samem delovanju izkažeta kot učinkovita oz. zagotovita, ne samo, da je politični glas mladostnikov slišan, ampak tudi, da je prepoznan kot enakovreden.

2.1 Zakaj je politična participacija (mladostnikov) sploh pomembna

Gledano z normativnega vidika, je demokratični politični sistem odvisen od tistih, ki v njem sodelujejo. Če sodelujočih ni, je sistem, ki svoj obstoj utemeljuje na vladavini ljudstva, obsojen na propad. Predpogoj delovanja demokracije je torej politična participacija. Višja kot je ta, večja je legitimnost takšnega sistema, in obratno. Položaj, kjer le majhen delež ljudi sodeluje v demokratičnih procesih, šibi samo demokratičnost sistema, ki je njegova največja prednost. Če razumemo politično participacijo kot mehanizem, preko katerega lahko državljanji vplivajo na uresničevanje svojih interesov, preferenc, potreb in na ta način predstavlja določen pritisk na oblast, da se na vse to odzove, pomeni nizka politična participacija zmanjšano artikulacijo teh zahtev in njihovo manjšo uresničitev (Almond in Verba 1995; Dahl 1971; Dalton 1996; Inglehart 1997; Barnes 2004).

Večina definicij politične participacije vključuje politične aktivnosti oz. politične prakse na področjih javnega sodelovanja v političnem odločanju ali pa aktivnem uveljavljanju nabora pravic in dolžnosti. Te vključujejo formalno organizirano civilne in politične aktivnosti (npr. udeležba na volitvah, vključitev v politično stranko)« (Riley v Lamprianou 2013, 22) ali pa vključujejo pomembnost stopnje, do katere lahko državljani uveljavljajo njihovo pravico sodelovati v političnih procesih (npr. protesti, svoboda govora, udeležba na volitvah, vplivanje na politične odločevalce) (Munroe v Lamprianou 2013, 22). Nekaterne definicije pa ne poudarjajo le političnih praks, ampak predvsem odnos med njimi in pomen tega, kar lahko te prakse v političnem prostoru z nagovarjanjem političnih odločevalcev dosežejo, medtem, ko je za Verbo (1995) to »aktivnost, ki ima za namen vplivati na vladne odločitve pa naj bo to neposredno z vplivom na oblikovanje in izvajanje javnih politik ali posredno z vplivom na izbor predstavnikov, ki vplivajo na sprejem ali pa oblikujejo in/ali izvajajo javne politike«. Izhajajoč iz tega, mora politična participacija vključevati tako politične prakse same, kot tudi njihov vpliv na odločevalske procese. Zato je smiselno razumeti politično participacijo v smislu tega, ali in do kakšne mere je sposobna določena družbena skupina izraziti in uveljaviti svoje zahteve v javnem prostoru.

Če izhajamo iz teze, da so vrednote posameznika tiste, ki so odgovorne tudi za njegovo delovanje znotraj polja političnega (Pacheco in Owen 2013), je verjetno potrebno pritrđiti tudi temu, da je zgodnje participativno politično vedenje dejavnik, ki pozitivno vpliva na politično udejstvovanje v odrasli dobi – mladostniki, ki so politično aktivni, bodo takšni tudi v odrasli dobi, ko bodo imeli polne politične pravice. S tega gledišča je torej, še posebej če pristanemo na tezo, da mladostniki vrednot, ki vodijo v politično participacijo ne posedujejo v zadostni meri, na kar bi sicer lahko sklepali tudi iz nizke volilne udeležbe, ko dobijo volilno pravico, treba vplivati na spremembo njihovih vrednot. Prav umanjkanje vrednot pri mladostnikih, ki bi podpirale politično participacijo, namreč nekateri avtorji vidijo kot odgovorno za upad splošne državljanske participacije – mladino nekateri dandanes označujejo kot »generacijo jaz«, generacijo »karkoli« (angl. *Whatever*; Twenge 2006)) in generacija »najprej jaz« (Lipkin in Perrymore 2009). Pa je to res? Ali imajo mladostniki danes res vrednotni profil, ki ne spodbuja politične participacije?

2.2 Politična participacija mladostnikov in njihove vrednotne orientacije

Raziskave, ki bi se ukvarjale z odkrivanjem neposrednih vzročnih povezav med vrednotami in politično participacijo je malo, kar je presenetljivo glede na to, da vrednote delujejo kot motivator oziroma kot napovednik političnega delovanja posameznikov. Na podlagi seznanjenosti z vrednotami lahko predvidimo, katerim političnim strankam je določen posameznik naklonjen, katere politične odločitve podpira, na kakšen način je pripravljen sodelovati v političnih procesih, kako intenzivno se je pripravljen vključevati vanje ipd. (Pacheco in Owen 2013; Vecchione in dr. 2015). Pri tem ne gre zgolj za vrednote, ki se neposredno dotikajo polja državljanstva, temveč vrednote v širšem smislu, te, ki določajo identiteto posameznika.

Obstoječe študije se pogosto naslanjajo na Schwartzovo (1992; 2006) teorijo osnovnih človeških vrednot, ki sestoji iz 10 motivacijsko različnih vrednot: moč, dosežek, hedonizem, stimulacija, avtonomija, univerzalizem, dobrohotnost, tradicija, konformizem, varnost. Naštete vrednote lahko združimo v štiri širše opredeljena področja, ki tvorijo dve bipolarni dimenziji nasprotujočih si vrednot: 1.) vrednote, ki se nanašajo na osebni napredek (moč, dosežki) nasproti transcendentalnimi vrednotami (univerzalizem, dobrohotnost) in 2.) vrednote, ki zajemajo sprejemanje sprememb (avtonomija, stimulacija) nasproti konservativnim vrednotam (varnost, konformizem, tradicija); hedonistične vrednote vsebujejo elemente tako osebnega napredka, kot elemente vrednot, ki predstavljajo sprejemanje sprememb, čeprav so bližje slednjim (Schwartz 1992; 2006). Ločnice med posameznimi skupinami vrednot so v določeni meri vzporedne z ločnico, ki jo Inglehart (1990) vzpostavi med modernimi vrednotami na eni strani (kjer so v ospredju vrednote varnosti in preživetja ter tradicije) in postmodernimi vrednotami na drugi strani (ki predstavljajo posvetne, racionalne vrednote s poudarkom na samoizražanju).

Ključne ugotovitve raziskav, ki jih zanimajo vrednote mladih, lahko strnemo v dve točki:

- »za mlade je značilen odmik od materialističnih vrednot k postmaterialističnim«. Ker je ena temeljnih razlik med obema tipoma vrednot kolektivizem (materialistične vrednote) nasproti individualizmu (postmaterialistične vrednote), so mladi pogosto portretirani kot strogi individualisti; individualisti v slabšalnem smislu, in sicer kot nosilci t. i. »krize vrednot« (v smislu »mladi so narcisi, egoisti, potrošniki«) (Ule 2013). Za pravilno oceno vrednotnega profila mladih pa je pomembno, kako razumemo individualizem. Individualizem, ki se zrcali v vrednotah mladih, je treba postaviti v kontekst družbe tveganja, v kateri živimo. Za sodobne življenjske poteke je namreč značilna izbirnost osebnih biografij, zato se individualizem kaže predvsem kot »nova etika, ki sloni na dolžnosti do samega sebe« (egoizem in narcisizem se pojavljata zgolj kot navidezen vtis) (Ule 2013: 94). Nasprotno od tradicionalne etike, ki je promovirala dolžnost do drugih, se odraža v procesu samo-pojasnitve, reflektiranja intimnih sfer, v katerih se vsakodnevno gibljejo mladi (družbene vezi v družini, prijateljski odnosi, na delu ipd.). Zaznani procesi pa, zanimivo, ne izključujejo tega, da so mladi obenem zainteresirani tudi za druge individuume oziroma za socialno občutljive teme. Humanizem velja za eno od treh prednostnih vrednotnih orientacij mladih, saj ti visoko vrednotijo altruizem, toleranco, ustvarjalnost, socialno občutljivost, ekologijo (Fištravec 2005). Ule (2013, 95) to navidezno nekompatibilnost poimenuje »altruistični individualizem«. Pravi, da »kar se zdi, da se izključuje – npr. biti tu za druge in hkrati misliti na sebe – se razkrije kot notranja vsebinska povezava – kdor živi za sebe, mora živeti socialno. Presenetljivo: samopotrditev, lastni užitek in skrb za druge se ne izključujejo, ampak se medsebojno potrjujejo in krepijo« (Ule 2008, 95).
- »Mladi se ne zanimajo več za pomembnejše družbeno-politične teme, temveč so njihove vrednotne orientacije usmerjene v njihov vsakdanji življenjski svet«. Področja, za katera so mladi zainteresirani so izrazito usmerjena v zasebnost (služba, poklic, spolnost in ljubezen, zabava in razvedrilo, potovanja, šola in izobraževanje, ipd.), medtem ko so tematike, kot so

»nacionalna preteklost in usoda lastnega naroda, umetnost in kultura, vera in versko življenje, politika in politični dogodki ter vojska in z njo povezane aktivnosti« za mlade precej manj zanimive (Mladina 2000; 2010). Poznavanje značilnosti sodobne družbe, ki jo zaznamujejo elementi tveganja, se tudi tukaj izkaže za relevantno in deluje kot varovalo pred tem, da se ujamemo v past sprejemanja občutka o vsesplošni krizi vrednot. V sodobnem času so tradicionalne, kolektivne identitete in ideologije, ki so poprej vodile življenja posameznikov, razpadle, zato v krizi niso osebne vrednote ljudi, temveč velike zgodbe, ki so predstavljajo okvir osebnih in družbenih vrednot (Chrisholm in dr. 1995). Obenem lahko umik v zasebnost razumemo tudi kot umik pred tveganji, ki so prisotna zunaj ozkega intimnega prostora posameznika – predstavljajo njihovo potrebo po varnosti. Varnost pa je po Inglehartovi shemi tipično materialistična vrednota. V tej točki se jasno odraža fluidnost vrednot mladih, kar opaža že (Ule 2013), ko vrednotno-osebnim usmeritvam mladih pripiše spremenljivo strukturo.

V nadaljevanju najprej na podlagi kvalitativnih metod (v tretjem poglavju), potem pa še na podlagi kvantitativnih raziskovalnih metod (v četrtem poglavju) preverjamo nekatere zgornje teze. Še posebej se osredotočamo na iskanje odgovorov, kakšen je vrednotno-politični profil mladostnikov, ali ta podpira politično participacijo, katere družbene teme jih najbolj zanimajo in koliko (in ali sploh) so politično aktivni. Uporabljamo podatke pridobljene s kvalitativno analizo pisem, ki so jih v letu 2013 učenci zadnje triade slovenskih osnovnih šol pisali poslancem v okviru ustvarjalnega natečaja za osnovne šole 2013 – »Pismo poslancem« in podatke raziskav *Mladina 2010* (Lavrič in drugi 2011) in *Mladina 2013* (Flere in drugi 2014).

3 POLITIČNOST MLADOSTNIKOV ALI KDO SMO MLADOSTNIKI DANES

3.1 Natečaj »Pismo poslancem«

Analiz, ki bi dajale odgovore na vprašanja, kako mladostniki razumejo politično udejstvovanje, politično participacijo in kakšen je njihov vrednotno-politični profil, je malo. Še posebej to drži za tiste mlajše od 18 let. Temu je tako na področju reprezentativnih raziskav na velikih vzorcih, kot tudi raziskav, ki uporabljajo kvalitativne metode. To je tudi del razloga, da smo se v okviru te študije, odločili za analizo pisem, ki so jih učenci v okviru javnega natečaja Komisije za preprečevanje korupcije (v nadaljevanju KPK) napisali poslancem. Na ta način smo želeli pridobiti neposreden pogled razmišljanja mladostnikov in zagotoviti avtentičen izraz njihovega pogleda na družbeno-politične teme, probleme, vrednote, razmišljanja. Cilj ustvarjalnega natečaja za osnovne šole »Pismo poslancem« je bil namreč spodbuditi učence, da »razmišljajo o družbi in o dogajanju okoli njih, o vrednotah kot so poštenost, pravičnost, enakopravnost, /.../kako je mogoče z demokracijo in aktivno participacijo vplivati na družbo in posamezne nosilce oblasti, /.../« (KPK 2013a). Na ta način se nam je ponudil enkratni vpogled v (politične) vrednote mladostnikov, v to, katere družbeno-politične teme jih najbolj zanimajo, kako o njih razmišljajo in kako razumejo politično participacijo.⁹

3.1.1 Vzorec

V vzorec, ki smo ga analizirali, je bilo vključenih 221 pisem (od nekaj čez 433 prispelih na natečaj). Posebna komisija, imenovana s strani KPK, je izmed vseh prispelih izdelkov izbrala dvanajst izdelkov, ki so bili objavljeni v publikacijah Komisije za preprečevanje korupcije, širši izbor izdelkov pa je bil objavljen v tiskani publikaciji, ki jo je komisija predstavila na zaključnem dogodku v okviru dogodkov ob Mednarodnem dnevu boja proti korupciji, dne 9. 12. 2013. V tem izboru je poleg teh dvanajstih pisem še 100 najboljših pisem po izboru posebne komisije natečaja; objavljena so v Zborniku ustvarjalnega natečaja Komisije za preprečevanje korupcije za osnovne šole¹⁰.

Za potrebe naše študije smo na Komisijo za preprečevanje korupcije dne 29. 3. 2016 poslali prošnjo za pridobitev pisem učencev, ki so sodelovala na natečaju. Želeli smo namreč analizirati vsa pisma in ne samo tista, ki so bila izbrana s strani njihove posebne komisije. Na ta način smo želeli karseda razširiti vzorec, hkrati pa se izogniti, da bi analizirali samo pisma, ki jih je izbrala posebna komisija KPK. Skušali smo torej zagotoviti kar največjo inkluzivnost pisem, četudi ta niso bila izbrana s strani posebne komisije (morda zaradi slabše kakovosti, regijske zastopanosti ipd.). Po privolitvi v sodelovanje, je KPK na osnovne šole, kjer so pisma nastala, naslovila prošnjo za analizo pisem s strani IRSSV. Po zbranih

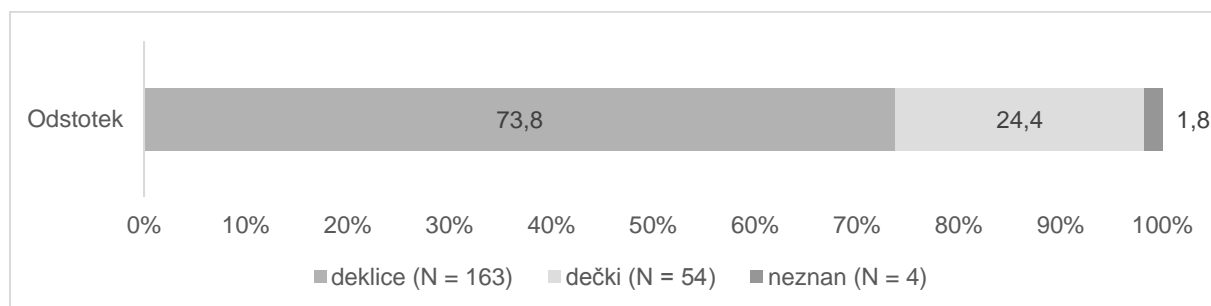
⁹ Učitelji, ki so na osnovnih šolah sodelovali v tem projektu, so se ravnali po Smernicah za učitelje v okviru ustvarjalnega natečaja "PISMA POSLANCEM", dostopno na: https://www.kpk-rs.si/download/t_datoteke/8051, ki jih je oblikoval KPK. Tu je potrebno izpostaviti, da učenci pri pisanju pisem niso bili popolnoma prepuščeni sami sebi, ampak je bila pred samim pisanjem »pisma poslancem« izveden »diskusija, v kateri bi učitelji in učenci obravnavali tematike ter skozi debato odpirali različne poglede kot tudi pozitivne in negativne lastnosti, ki jih različni vidiki vsebujejo. Pomembno je, da učenci dobijo nekaj bistvenih informacij o tem, kako je urejena družba, država, kako so voljeni poslanci, kakšno je njihovo delo in kako lahko posameznik sodeluje pri oblikovanju, izboljšanju stanja/področja v državi, tudi preko poslancev. Učitelj je pri tej debati koordinator, ki posamezno tematiko najprej obrazloži ter nato poskuša izzvati/spodbuditi učence k debat.« (KPK 2013b)

¹⁰ Dostopno na: https://www.kpk-rs.si/download/t_datoteke/8257

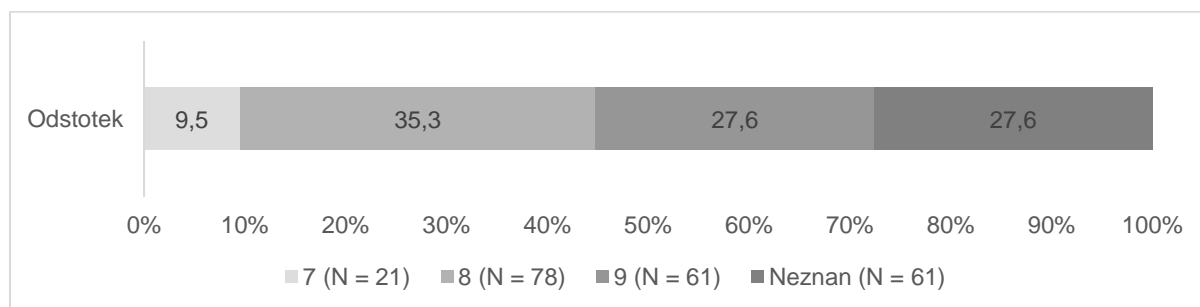
dovoljenjih za analizo, smo v analiziran vzorec vključili 221 pisem. Vzorec zaradi načina zbiranja podatkov ni reprezentativen.

V spodnjih tabelah je porazdelitev vzorca glede na osnovne demografske spremenljivke: spol, razred, tip naselja in statistično regijo. Iz teh podatkov je razvidno, da so v vzorcu, ki smo ga analizirali, v večji meri vključene deklice, da je bilo najmanj pisem, ki so jih napisali učenci sedmih razredov, da je polovica piscev pisem iz vasi, in da med regijami s kar eno tretjino pisem, prevladuje podravska statistična regija. Pri umestitvi pisem v statistične regije smo nekatere regije zaradi nizkega števila pisem združili, zato da smo v delu, ko prikazujemo razlike med regijami zagotovili lažjo interpretacijo.

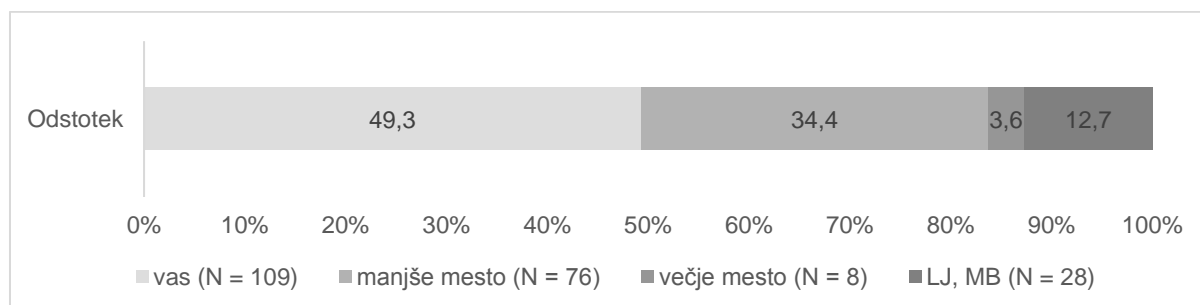
Slika 3.1: Razdelitev pisem poslancem po spolu

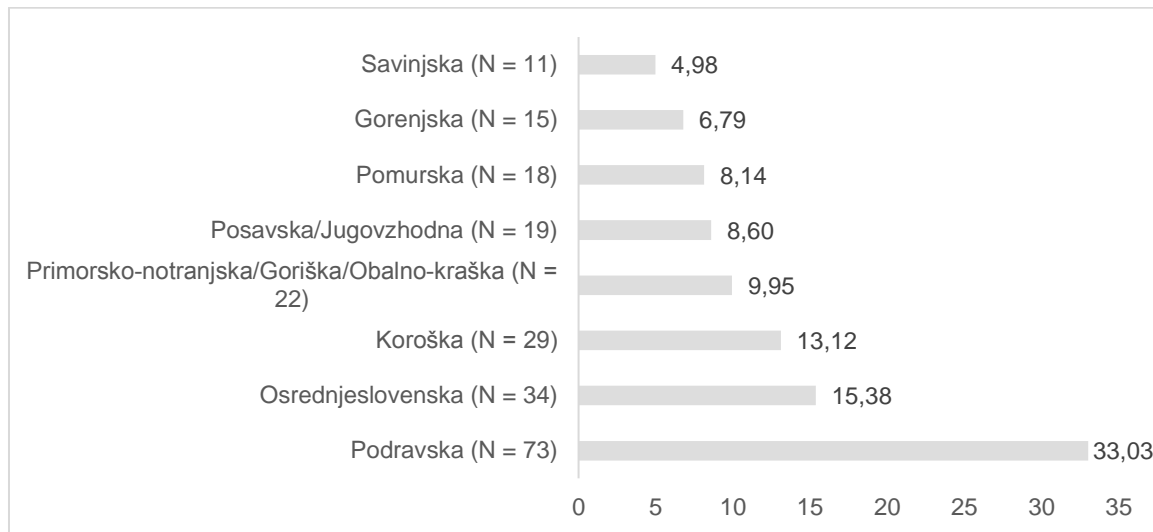
Slika 3.2: Razdelitev pisem poslancem po razredih

Slika 3.3: Razdelitev pisem poslancem glede na tip naselja

Slika 3.4: Razdelitev pisem poslancem glede na statistično regijo

3.1.2 Metode

Za analizo vsebine pisem smo uporabili naslednje raziskovalne metode:

1. kategorizacija besedila (v našem primeru vseh pisem v vzorcu) v tematske kode.

Cilj prve faze je opredelitev kod glede na raziskovalna vprašanja in vnaprej določeno kategorizacijo. Pojem kategorije v kvalitativnem raziskovanju razumemo kot skupino pojmov, tem, konceptov, idej, stališč ipd., ki jih na podlagi podobnosti ali drugih vnaprej določenih kriterijev, umestimo v določeno kategorijo. To nam omogoča razumevanje in poenostavitev ter zmanjšanje kompleksnosti napisanega z uvidom v naše raziskovalne cilje in uvrstitvijo določenih delov besedila v določeno kodo. Proces kodiranja torej omogoča analizo, poimenovanje, kategoriziranje, teoretično razporeditev in strukturiranje besedila. Za to je bil najprej potreben vnos besedila (v našem primeru pisem mladostnikov) v program za kvalitativno analizo podatkov Maxqda, branje pisem upoštevajoč teoretsko predznanje in naša raziskovalna vprašanja ter opredelitev ključnih konceptov, ki se pojavljajo v pismih. Na podlagi tega je sledilo oblikovanje kratkih navodil, ki so opisala in opredelila kazalnike, na podlagi katerih, je tisti, ki je besedilo kodiral, razvrščal dele besedila v izbrane kode oz kategorizacijo. V našem primeru smo določili 91 kod, ki smo jih razvrstili v 9 sklopov (Slika 3. 8). Slika 3.5 prikazuje vse citate, teh je bilo 6606. V grafičnem prikazu smo izpostavili le nekatere bolj pomembne kode kot so¹¹:

- »sestavljene kode«¹², sem so uvrščene sestavljene kode *družbene neenakosti, koloniziranje prihodnosti in eksistencialni problemi*;
- *družbene skupine*, kjer največji delež zavzema koda *otroci in mladi*,
- *eksistencialni problemi*, kjer ima največ citatov koda *revščina*.

¹¹ Podrobnejša porazdelitev besedila po kodah najdemo na Sliki 3.6.

¹² Sestavljena koda ponazarja del teksta, ki ga zavzameta dve ali več kod. Npr. v primeru sestavljene kode *koloniziranje prihodnosti* so to kode *razvrednotenje izobraževanja, brezposelnost, preseljevanje, negotova prihodnost*.

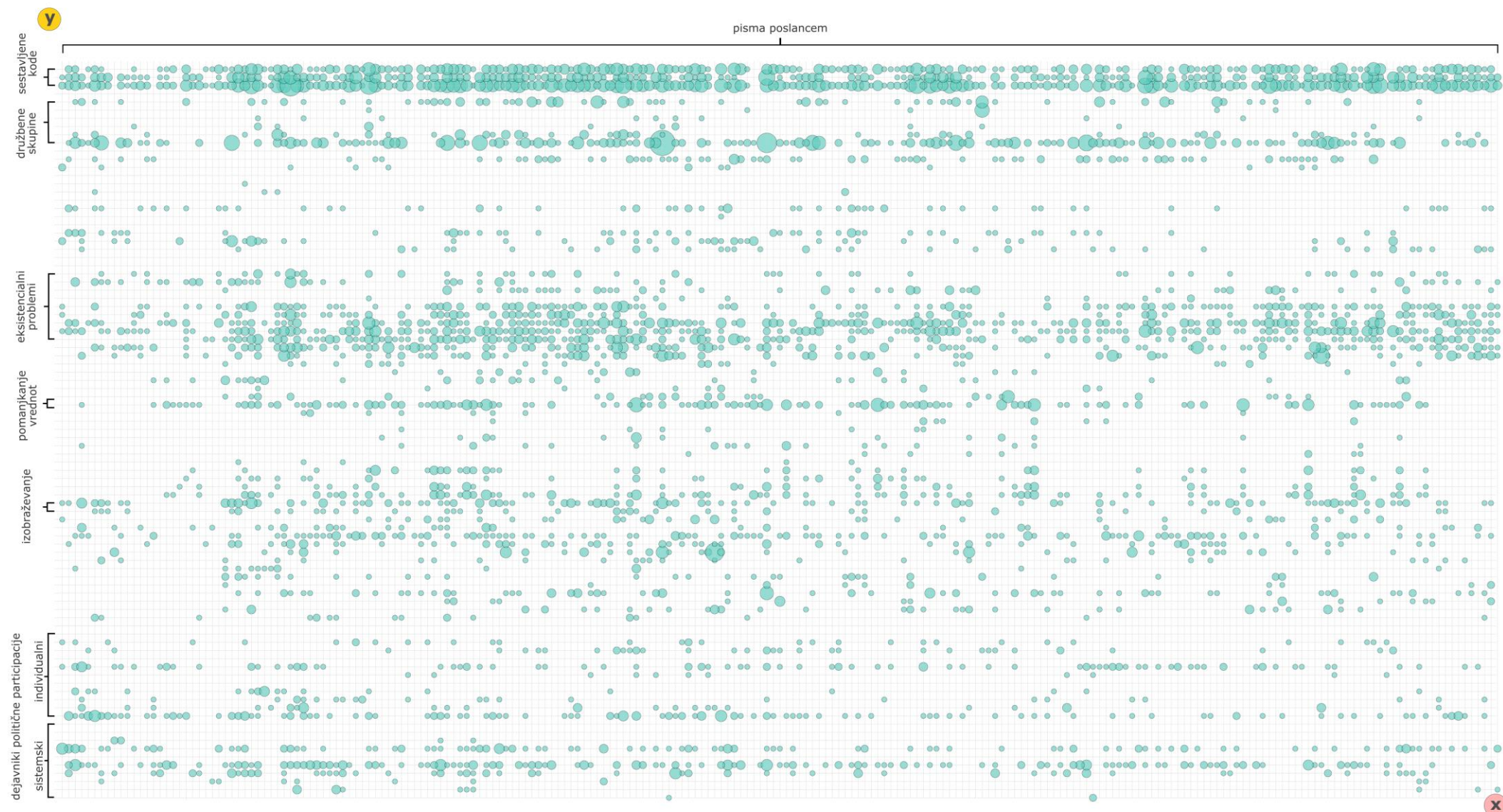
- *dejavniki politične participacije, kjer najbolj izstopa koda *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*.*

Slika 3.5 služi z vidika analize besedila pisem bolj za prvi vtis, kjer pa nam zgostitev citatov in njihovo število (velikost kroga ponazarja število citatov, večji kot je krogec, več citatov, ki spadajo v določeno kodo, je v posameznem pismu), nakazuje o čem so mladostniki pisali in kaj so bolj izpostavljali.

Slika 3.5: Vsi citati iz pisem poslancem

Vsi citati iz pisem poslancem

GRAFIČNI PRIKAZ PO PISMIH (x os) IN VSEBINSKIH KODAH (y os)

2. Splošna zastopanost različnih kod v celotnem korpusu besedila:

Ta metoda nam ponuja osnovni pregled pomembnosti tem, o katerih so pisali učenci zadnje triade osnovne šole. Tu smo določali kode glede na številčnost pojavljanja kod v celotnem besedilu, glede na delež, ki ga to število zasede v celotnem korpusu besedila in glede na to, v koliko pismih se določena koda pojavlja (Slika 3. 6 in Slika 3. 8).

Slika 3.6: Razporeditev kod glede na število kod v besedilu, % kodiranega besedila in število dokumentov, ki vsebujejo določeno kodo

Nadkoda	koda	N kod v besedilu	% kodiranega besedila	N dokumentov, ki vsebujejo kodo
družbene skupine	autocode: mladi	426	8.66	145
družbene teme	revščina	268	5.45	140
družbene teme	brezposelnost	262	5.33	146
družbene teme	pomanjkanje vrednot	208	4.23	110
nezaupanje v politični proces	prepad med odločevalci in ljudmi	204	4.15	124
družbene teme	nepravičnost	202	4.11	118
družbene teme	gospodarstvo in tehnologija	185	3.76	103
družbene teme	nizki dohodki	162	3.29	108
družbene teme	izobraževanje	151	3.07	95
politični prosto	politična levica	141	2.87	99
družbene teme	autocode: davki	138	2.81	71
družbene teme	korupcija	132	2.68	99
družbene teme	življenjski stroški	126	2.56	76
moč politke	politika je pomembna	125	2.54	90
družbene skupine	autocode: upokojenci/starejši	117	2.38	65
pomanjkanje vrednot	poštenost	106	2.15	70
angažiranost	aktivnost	98	1.99	77
prihodnost	pesimistična usmerjenost	92	1.87	71
družbene teme	preseljevanje	85	1.73	57
nezaupanje v politični proces	nesposobnost politikov	81	1.65	54
družbene teme	domoljublje	75	1.52	56
družbene teme	podeželje	74	1.50	34
družbene skupine	autocode: delavci	69	1.40	43
družbene teme	pomanjkanje mat. stvari pri otrocih	61	1.24	43
splošna ocena stanja v Sloveniji	negativna ocena	60	1.22	52
geografska usmerjenost	lokalno	57	1.16	38
družbene teme	negotova prihodnost	56	1.14	38
pomanjkanje vrednot	pravičnost	55	1.12	35
pomanjkanje vrednot	enakost	55	1.12	36
družbene teme	stanovanjski problemi	55	1.12	43
geografska usmerjenost	nacionalno	54	1.10	46
družbene teme	šport	44	0.89	26
družbene teme	okoljski problemi	44	0.89	31
družbene teme	zdravje	44	0.89	33
družbene teme	razvrednotenje izobrazbe	44	0.89	38
družbene teme	sodstvo	43	0.87	32
geografska usmerjenost	mednarodno	43	0.87	37
družbene teme	prosti čas	41	0.83	30
družbene teme	nasilje in diskriminacija	38	0.77	29
zanimanje za politiko	me zanima	38	0.77	33
politični prosto	politična desnica	34	0.69	23
zanimanje za politiko	me ne zanima	33	0.67	31
pomanjkanje vrednot	solidarnost	31	0.63	26
družbene teme	turizem	29	0.59	25
družbene teme	nostalgija	28	0.57	27
politični prosto	konservativnost	26	0.53	24
družbene teme	uspeh, zaslužek	24	0.49	17
politični prosto	liberalnost	23	0.47	18
družbene teme	družina	22	0.45	15
pomanjkanje vrednot	delo	22	0.45	18
družbene teme	socialna omrežja/veze	20	0.41	16
pomanjkanje vrednot	strpnost	18	0.37	13
družbene skupine	autocode: brezdomci	15	0.30	11
družbene teme	nestrpnost	15	0.30	12
prihodnost	optimistična usmerjenost	14	0.28	12
družbene skupine	autocode: invalid	13	0.26	6
nezaupanje v politični proces	pomanjkanje informacij	13	0.26	9
družbene teme	zasvojenost	13	0.26	10
družbene teme	kultura	12	0.24	9
pomanjkanje vrednot	varčnost/skromnost	11	0.22	8
družbene teme	delovni pogoji	11	0.22	10
nezaupanje v politični proces	sposobnost politikov	11	0.22	10
angažiranost	pasivnost	11	0.22	11
pomanjkanje vrednot	iskrenost	10	0.20	9
družbene skupine	autocode:tujci	10	0.20	10
pomanjkanje vrednot	spoštovanje	9	0.18	8
pomanjkanje vrednot	priidnost	7	0.14	7
moč politke	politika je nepomembna	6	0.12	4
zadovoljstvo z življenjem	zadovoljen	5	0.10	4
pomanjkanje vrednot	uspešnost	5	0.10	5
družbene teme	negativne novice	4	0.08	4
	zaupanje v politični proces	3	0.06	2
pomanjkanje vrednot	bojevitost	1	0.02	1
zadovoljstvo z življenjem	nezadovoljen	1	0.02	1
splošna ocena stanja v Sloveniji	pozitivna ocena	1	0.02	1

3. Zastopanost različnih kod glede na osnovne demografske spremenljivke (in glede na druge kode):

Ta metoda nam je omogočila nadgradnjo ugotovitev, ki smo jih pridobili s prejšnjo metodo. Z njo smo lahko ocenili pomembnost določene teme (kode) glede na druge teme (kode) v celotnem korpusu besedila in po demografskih spremenljivkah. Ta metoda nam npr. ponuja odgovor na vprašanje, ali se koda *brezposelnost* v večji meri pojavlja glede na spol, razred, tip naselja in statistično regijo piscev pisem. Omogoča nam tudi, da npr. preverimo ali, in v kolikšni meri, se v pismih, ki vsebujejo kodo *brezposelnost*, pojavlja tudi koda *politika me zanima*.

4. Prekrivanje kod:

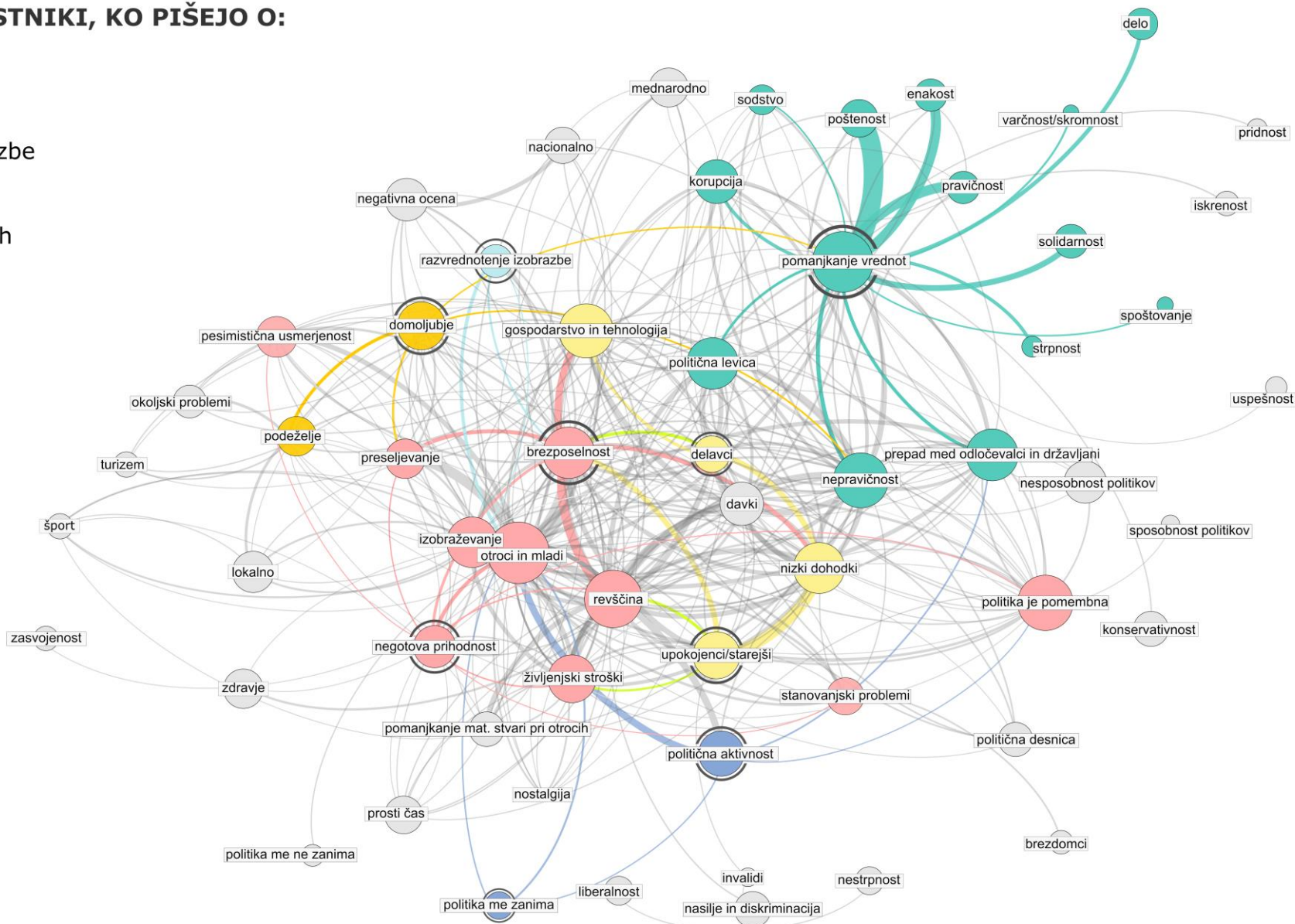
Ta metoda nam je omogočila, da smo podrobneje ugotovili, o čem npr. pišejo mladostniki v delu teksta, ki je kodiran s kodo *negotova prihodnost*. V procesu kodiranja je lahko določen del besedila namreč kodiran z več različnimi kodami. V primeru dela besedila, ki je kodirano s kodo *negotova prihodnost*, nas je torej zanimalo, v kolikšni meri so bile s to kodo hkrati kodirane tudi druge kode. Prekrivanje kod smo obravnavali in analizirali kot omrežje. Uporabili smo program Gephi in njegovo razporeditev in manipulacijo omrežja ForceAtlas2. Pri tem velikost kod in njihova središčnost (angl. *degree centrality*) v omrežju predstavlja najpomembnejše kode z vidika vseh povezav in števila vseh prekrivanj. Število prekrivanj posameznih kod je ponazorjeno z debelino črte, ki kode povezuje. Vseh različnih povezav med kodami je 1690, prekrivanj je 7103. Zaradi večje preglednosti omrežje prikazuje samo povezave med kodami, ki so večje od štirih prekrivanj, v omrežju tudi niso upoštevane t. i. sestavljene kode (*družbene neenakosti, koloniziranje prihodnosti in eksistencialni problemi*). Takih različnih povezav je 404 oz. 4819 prekrivanj (Slika 3. 7).

Slika 3.7: Omrežje prekrivanja kod v pismih poslancem

Omrežje prekrivanja kod v pismih poslancem

O ČEM PIŠEJO MLADOSTNIKI, KO PIŠEJO O:

- brezposelnosti
- pomanjkanju vrednot
- domoljubju
- razvrednotenju izobrazbe
- politična aktivnost
- politika me zanima
- upokojencih in delavcih

5. vsebinska analiza kodiranega besedila:

Najpomembnejša uporabljena metoda je vsebinska analiza besedila. Predstavlja sintezo vseh zgornjih metod. Pri tej metodi s pomočjo zgoraj opisane kategorizacije vsebinsko analiziramo besedilo. Npr. zanima nas, kaj so povedale dijakinje iz večjih mest o davkih. S pomočjo programa za kvalitativno analizo podatkov pridobimo vse dele besedila, ki je kodirano s kodo davki, in ki so ga napisale dijakinje, ter ga vsebinsko analiziramo. To besedilo lahko npr. primerjamo z deli besedila, v katerih so o davkih govorili dijaki ipd. – iščemo podobnosti, razlike, razloge za prvo ali drugo. Ali pa še bolj podrobno: pridobimo vse dele besedila, ki so jih npr. napisali učenci iz vasi, v katerih so govorili o brezposelnosti, podeželju in o tem, da je politika pomembna. Nato besedilo vsebinsko analiziramo.

3.2 Analiza pisem iz ustvarjalnega natečaja za osnovne šole 2013 – »Pismo poslancem«

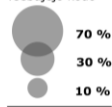
Kaj so torej učenci, ki so na natečaju sodelovali, želeli sporočiti poslancem in kaj nam to lahko pove o njihovem vrednotnem profilu in kaj ta pomeni za politično participacijo mladostnikov v Sloveniji?

Slika 3.8: Splošna porazdelitev kod v pismih poslancem

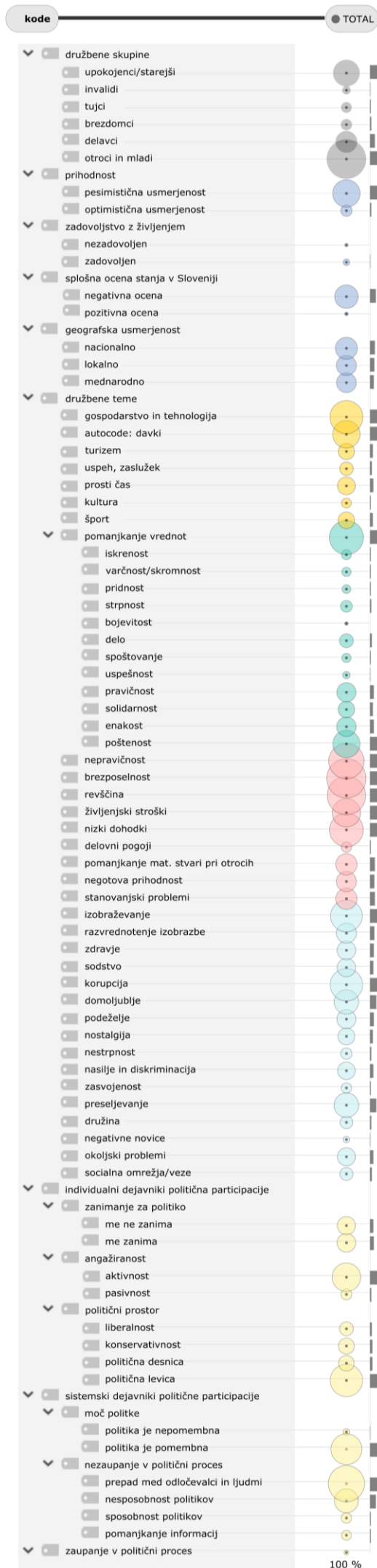
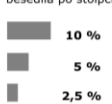
Porazdelitev kod v pismih poslancem

LEGENDA

% pisem, ki vsebujejo kodo

% vsega kodiranega besedila po stolpcih

Prvi vtis, ki se ga je ob prebiranju pisem mladostnikov nemogoče znebiti, je, da so prežeta z negotovostjo, ki je posledica slovenske socio-ekonomske realnosti, kot jo ti razumejo in občutijo. Kode, ki se v pismih zelo pogosto pojavljajo oziroma vsebujejo največ citatov in zavzemajo največji del teksta, predstavljajo v največji meri odziv na tveganja, s katerimi se že, ali pa se še bodo, soočali mladostniki oz. se z njimi srečujejo njihovi starši. V poročilu jih imenujemo eksistencialni niz kod. Tako je npr. koda *brezposelnost* prisotna v kar 66,06 % vseh pismih, sledi koda *revščina* s 63,35 %, *nizki dohodki* z 48,87 %, *visoki življenjski stroški* s 34,39 %, *stanovanjski problemi* in *pomanjkanje materialnih stvari pri otrocih* z 19,46 % zastopanostjo v pismih. Ta niz kod smo poimenovali t. i. eksistencialne kode (sem poleg zgornjih spadajo še kode *nepravičnost*, *delovni pogoji*, *stanovanjski problemi*, *izobraževanje*, *razvrednotenje izobrazbe*, *preseljevanje*).

»Nekateri ljudje trdno garajo za svoje plače in denar, pa kljub temu jih ne dobijo in morajo mesec preživeti. Vi sploh ne veste, kako je to, ko nimajo za kruh in da imaš dva otroka, ki te vsak dan sprašujeta, zakaj ima moja sošolka tako lepe igrače, jaz pa ne.« (OŠ Fram 6)

»Izdala vam bom, da imam šele štirinajst let. Otroci moje starosti se še ne bi smeli ubadati s problemi – če bomo imeli denar za šolsko malico, za nove hlače ... Naša skrb bi moralo biti razmišljanje o barvi prijateljeve majice, o prvih poljubih ...« (OŠ FP Maribor 3)

»Pa vendar se jaz, kot otrok v naši državi ne počutim ravno lepo, saj sem v skrbeh za moje starše in njihove plače, službe, ...Kaj bi se zgodilo, če bi oba odpustili? Ne bi mogla več plačevati šol, košarke, nogometa, saj jaz pa moj bratec še kar »staneva«. (OŠ Ilirska Bistrica 4)

»Vsak dan samo poslušamo o tem, da je vse več ljudi ostalo brez službe, da so otroci lačni, da so starejši čisto obubožani. Ko grem včasih s starši v sosednjo Avstrijo, vidim, da so tam razmere čisto drugačne. Starši mojih sošolcev, ki tam delajo imajo dvakrat, tudi trikrat večjo plačo, kot za enako delo pri nas. Vidim, da veliko lepše živijo, da jim ni treba skrbeti za to, kako bodo njihovi starši plačali položnice in kupili hrano, ni se jim treba odpovedati pri najnujnejšem. Nekateri tekoče obveznosti še nekako zmorejo, kje pa je vse ostalo? Obleka, obutev, dopust so za večino otrok oddaljene želje. Če imajo srečo gredo na morje preko dobrodelnih organizacij, njihove starše pa je sram, da za pošteno in trdo delo cel mesec ne zaslužijo toliko, da bi otroku lahko kupili čokoladico. Vem kako je to, saj tudi meni mama mora velikokrat reči ne, ko si kaj zaželim, ali pa: »Počakaj do naslednje plače!« Pogosto gledam razne oddaje, kjer se kaže sama beda, vse večja revščina. Ljudje so postali vse bolj zamišljeni, delavci se več ne veselijo plačilnega dneva, saj vejo, da to kar bodo zaslužili ne bo zadostovalo niti za najnujnejše, /.../ Velikokrat se sprašujem, zakaj se moramo otroci ukvarjati s takimi vprašanji? Kaj lahko storimo? Zdi se mi, da je vse le začaran krog iz katerega ni izhoda. Vedno manjši postajamo mali ljudje, vedno manj stvari je, ki nas lahko razveselijo. Žalost, žalost in nemoč. Rada bi komu pomagala, pomagali bi tudi drugi. Nekateri si tudi odtrgajo od svojih skromnih dohodkov, ampak veliko si jih ne more, tudi če bi želeli. Z grenkobo se morajo obrniti v stran. Vsak dan vidim kaj takega, kar me potem boli v duši. Ljudje to skrivajo in stiskajo zobe. Najbolj žalostno pa je, da tudi vrednot več ni. Tisti, ki »imajo« se ne ozirajo na nič in na nikogar, ne vidijo, da je sosedov otrok lačen, da je babica v sosednjem bloku sama, v hladni zimi v še hladnejšem stanovanju, ker nima za kurjavo, otroci pa ji ne morejo pomagati, saj so brez službe.« (OŠ Gornja Radgona 1)

Stiske staršev postajajo stiske otrok. Pisci pisem svet, v katerem živijo, dojemajo kot polnega negotovosti. Zato ni presenetljivo, da so aktivnosti, povezane s t. i. koloniziranjem prihodnosti¹³, torej z načrtovanjem in organiziranjem prihodnosti, v pismih močno prisotne. Tako se npr. koda *negotova prihodnost* pojavi v 17,19 % pisem, še večkrat pa kode *izobraževanje* (v malo več kot 40 % vseh pisem),

¹³ Koloniziranje prihodnosti pomeni poskuse mladostnikov (in njihovih staršev), da minimizirajo negotovosti, ki jih v prihodnosti čakajo. Sem štejemo vse aktivnosti, ki so usmerjene v načrtovanje prihodnosti, predvsem pa tiste, ki naj bi mladostniku omogočile uspeh v izobraževalnem sistemu in posledično na trgu delovne sile.

preseljevanje (v malo več kot četrtini vseh pisem) in *razvrednotenje izobrazbe* (17,19 % pisem). Mladi torej načrtovanju prihodnosti, izogibanju percipiranega tveganja in lastni biografiji pripisujejo velik pomen.

»Po drugi strani pa – ja, saj gre za nas. Mladi nekatere stvari vidimo drugače. Res je, da je trenutno naša edina skrb šola, prijatelji in kakšen mozolj, ampak čez nekaj let bomo morali samostojno zaživeti. (OŠ Brežice 10).

»Povedati Vam moram, da me že zdaj skrbi! Kako bo z mojo prihodnostjo, še posebej v poklicu. Vsak dan slišim, da je na cesti veliko mladih. Ker ne dobijo službe.« (OŠ Črenšovci 5)

»Kakšna pa bo naša prihodnost, če bomo, kljub vsej naši pridnosti in uspešnosti, po končanem šolanju brezposelni?« (OŠ Ilirska Bistrica 3)

»Saj vem, rekli boste, da sem še premlada, da že sedaj o tem razmišljam, ampak kakor vem, se najprej postavijo temelji za v naprej, in temelji za našo prihodnost se mi že dandanes ne zdijo preveč stabilni in čvrsti.« (OŠ Louisa Adamiča Grosuplje 1)

V primeru kode *negotova prihodnost* ugotovimo, da jo učenci povezujejo prav s t. i. eksistencialnim nizom kod (*brezposelnost, izobraževanje, revščina, preseljevanje, stanovanjski problemi, razvrednotenje izobrazbe*) (Slika 3. 7, rdeče omrežje). Tveganje, s katerim se bodo morali v prihodnosti soočiti, postaja eno izmed najpomembnejših vodil delovanja že v zadnji triadi osnovne šole; torej že v zelo zgodnji fazi prehoda v odraslost. Še posebej je to očitno na primeru percipiranega razvrednotenja izobrazbenih dosežkov.

»Ne vemo ali se nam sploh še splača učiti. Kaj nas čaka v prihodnosti? Lepo življenje ali trpljenje? Bolje da o tem sploh ne razmišljam.« (OŠ Radlje ob Dravi 5)

»Mladi se dobro izšolajo in potem ne dobijo službe, ker ni dovolj podjetij. Zakaj jih je šlo toliko v stečaj? Tudi mene je strah, da bi se dobro izšolala in potem ne bi dobila službe.« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 9)

»Učitelji, starši, dedki in babice mi kar naprej godrnjajo, naj se učim, da bom dobil dobro zaposlitev, da mi bo lažje in bolje v življenju! To bo najverjetneje že držalo. Ko pa poslušam prijatelje in ljudi, ki so se izšolali z odlikami in so skoraj bili zlati maturantje, pa morajo poprijeti za metle, ker nimajo dela za njih /.../ Povejte mi, zakaj neki se naj trudim, ko pa vsi pravijo, da bomo tako težko dobili službo. Veliko govorijo, da službe danes dobijo samo tisti z zvezami ali z dobrimi poznanstvi.« (OŠ Jarenina 4)

Logična posledica takšnega razmišljanja je razmišljanje o možnostih, kako unovčiti pridobljene izobrazbene dosežke. Zato promininetnost kode *preseljevanje* v celotnem korpusu besedila in v deležih vseh pisem ne preseneča. Preselitev v tujino je tako tudi z vidika teorije racionalne izbire povsem racionalna odločitev. V spodnjih primerih citatov vedno tehtajo, kaj se jim bolj splača. Riše se slika mladih, ki sicer ne želijo oditi, a jim kaj drugega niti ne preostane. Selitev v tujino postaja vse bolj povsem racionalna opcija, ki postane del možnih poti njihovega biografskega projekta, in o kateri začnejo razmišljati že zelo zgodaj.

»Ko pomislim na svojo prihodnost, se sprašujem, ali bom dobila službo v Sloveniji ali pa bom morala iti v tujino?« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 8)

»Ravno to je razlog, da se veliko ljudi odpravi v tujino, nekateri so tam zaradi šolanja, nekateri so našli službo, nekateri pa so se celo preselili tja, da bi lahko preživel sebe ali svojo družino.« (OŠ Jarenina 6)

»Mladi po zaključenem šolanju, nimamo perspektive doma. Veliko je takšnih, ki so sposobni in pripravljeni delati, pa nimajo prave priložnosti, da bi se dokazali in koga prepričali. Podaljšujete delovno dobo, namesto da bi zaposlili mlade, kreativne, z energijo in idejami. Za nas ni zaposlitve, starejši ne morejo v pokoj. Odhajamo v tujino, kar je slabo za državo in družbo.« (OŠ Rače 1, zbornik)

»Mladi si bomo verjetno morali službo iskati v tujini.« (OŠ Selnica ob Dravi 14)

»Rad bi ostal v Sloveniji, saj je moja domovina, a se bojim, da bo to zelo težko.« (OŠ Apače 1, zbornik)

»Kot mnogi, si tudi jaz želim čim hitreje v tujino. Ne samo, da so tam boljši pogoji za uspeh in boljše kariere, temveč tudi bistveno več priložnosti. Ko se pogovarjam s starši, me le ti opozarjajo, da veliko ljudi pride iz tujine domov, z mnenjem, da je doma najlepše in da je tukaj lažje uspeti. Pravijo, da je uspeti v tujini iluzija, pravljica! Govorijo, da nas bodo v tujini vedno imeli za tujca, česar se celo malo bojim. Starši mi razlagajo, da so v Sloveniji boljše socialne razmere kot v drugih državah, in da je lažje uspeti med 2 milijonoma ljudi, kot med 20 milijoni ljudi. Kljub temu me prigovarjanje staršev še vedno ni prepričalo v to, da bi si želela ostati v Sloveniji. Če ne zaradi drugega pa morebiti zato, ker se na vsakem koraku v Sloveniji le kritizira. Poslušamo le negativne novice. Ukvarjamo se z obrekovanjem, ne iščemo pa dovolj rešitev. Zaradi vsega tega si čedalje bolj in čim hitreje želim v tujino.« (OŠ Louisa Adamiča, Grosuplje 3)

3.2.1 Vrednote mladostnikom niso nepomembne

Negotovost, ki spremlja in postaja modus operandi koloniziranja prihodnosti, načrtovanja in vlaganja v izgradnjo biografij mladostnikov, vpliva tudi na vrednotni profil današnjih mladostnikov. Vrednote smo analizirali ne samo v delu, ko učenci eksplicitno pišejo o vrednotah oz. o pomanjkanju vrednot (takih pisem je malo več kot polovica), ampak tudi skozi njihov splošni svetovnonazorski pogled, ki preveva praktično vsa pisma.

Iz analize dela pisem, v katerih učenci neposredno pišejo o pomanjkanju vrednot v slovenski družbi, razberemo, da v slovenski družbi najbolj pogašajo naslednje vrednote: poštenost, pravičnost, enakost, solidarnost, delo, strpnost, skromnost, spoštovanje, iskrenost. Sama koda *pomanjkanje vrednot* z 208 citati (ali 4,32 % celotnega korpusa besedila pisem) oz. četrtem mestom med vsemi kodami pa zavzema prominentno mesto v pismih učencev (Slika 3.8 in 3. 6). Vrednote torej še zdaleč niso nepomembne.

»Nas, mlade, ne zanima delitev na levo in desno, mladi si želimo le državo, ki bo spoštovala demokratične vrednote, državo, v kateri bomo vsi enaki.« (OŠ Radlje ob Dravi 3)

»Solidarnost, pomoč drugim, uspešnosti in pridnost so vrednote, ki jih ne spodbujate in so se v današnji družbi popolnoma izgubile. Izgubili smo smisel. Kakšna pa bo naša prihodnost, če bomo, kljub vsej naši pridnosti in uspešnosti, po končanem šolanju brezposelni? Tudi delo in znanje nista več vrednoti naše družbe. Kako naj ljudje cenijo delo, če ostajajo brez dela? Znanje pa nima več nobenega pomena, saj diploma ne omogoča zaposlitve.« (OŠ Ilirska Bistrica 3)

»Če si prijazen, dobrohoten, zaupljiv, dobrosrčen in dober z drugimi ljudmi, potem te ni treba nič skrbeti, če nisi ravno bogat v denarju, si pa vsaj v duši, od znotraj in potem vas bodo imeli vsi radi. Če pa si nesramen, lažniv, hudoben, pohlepen, sebičen, pa čeprav bogat, te lahko skrbi, saj tudi v teh časih cenimo dobre vrednote ljudi.« (OŠ Stražišče pri Kranju 11)

Če pa analiziramo splošno vrednotno orientacijo, ugotovimo, da najbolj izstopa občutljivost na to, kar učenci zaznavajo kot nepravilno. Tu je še posebej izražena močna občutljivost na družbeno neenakost, ki se v analizi prekrivanja kod v pismih kaže ne samo v močni zastopanosti vrednot kot so enakost, poštenost, pravičnost, solidarnost (in v manjši meri tudi vrednot dela, pridnosti in strpnosti), v delu, ko pišejo neposredno o pomanjkanju vrednot, ampak tudi v povezanosti splošnega vrednotnega okvirja s politično levico, negativnim odnosom do družbene nepravilnosti in korupcije ter percipiranim prepadom med političnimi določevalci in »navadnimi« ljudmi (Slika 3.7, turkizno omrežje). Zelo dober primer te splošne občutljivosti na družbeno neenakost je nesprejemljivost razlik med bogatimi in revnimi in (velikih) razlik v višini plač in posledic, ki jih le te lahko imajo na mladostnike in družbo na splošno.

»Že zaradi velikih razlik med ljudmi (bogati, revni) se pozna, da je nekaj narobe. Lahko bi se uveljavili novi zakoni, ki bi preprečevali razne prepire in razlike med revnimi in bogatimi.« (OŠ Fram 1)

»Razlike med revnimi in bogatimi so zmeraj večje in tudi vedno bolj vidne.« (OŠ Majšperk 8)

»Z demokracijo naj bi bili vsi enaki pred roko pravice, namesto tega pa se vedno bolj poznajo razlike med ljudmi, ki jih uveljavlja elita.« (OŠ Miklavž na Dravskem polju 1)

»Vem, da ne moremo biti vsi enaki, ne moremo biti vsi vodilni in vsi managerji. Razumem, da družbeno-socialni sloji morajo biti, vendar si želim, da bi bile te razlike le nekoliko manjše.« (OS III, Murska Sobota 3, zbornik)

»Vse te razlike med premožnejšimi in revnejšimi se vedno bolj večajo. To lahko pusti tudi trajne posledice pri otrocih, saj je s tem tudi razlikovanje otrok večje. Ali ste pomislili, da morda prav vašega otroka v šoli zbadajo zaradi drugačnosti? Te razlike med premožnejšimi in revnejšimi povzročijo zbadanja, ker vsi otroci nimajo danih enakih možnosti, se ne oblačijo enako« (OS III, Murska Sobota 4, zbornik)

Spričo nesprejemljivosti družbenih neenakosti, ki po mnenju piscev večinoma izhajajo iz trga, umestitev velike večine piscev pisem v politični prostor, ki ga razumemo kot razdeljenega glede na osi levo – desno in liberalno – avtoritarno, ni prav težavno. Prvi vtis je, da lahko, upoštevajoč število kod in odstotkov kodiranega besedila, uvrstimo pisce pisem precej bolj levo kot desno in bolj liberalno kot avtoritarno (Slika 3. 8). Kljub temu moramo biti pri zaključkih previdni. Prvi razlog za to je metodološki. Sam proces kodiranja besedila je vedno odvisen tudi od tega, kdo kodira. Zato umestitev določenih delov teksta v posamezno kodo, še posebej, če gre za kode, povezane s političnim prostorom, ne morejo potekati popolnoma vrednotno nevtralnno. Deli besedila, ki je umeščen v kodo *politična levica* in *politična desnica*, *liberalnost* in *konservativnost* so tudi odraz avtorjevih razumevanj političnega prostora, kar je razumljivo, saj je popolno nepristranskost pri raziskovalnem delu spričo lastnih političnih prepričanj in dejstva, da je od raziskovalcev nemogoče zahtevati, da so nepopisan list, nemogoče doseči.

Drugi razlog za previdnost je vsebinski. Četudi prisotnost nekaterih kod (*domoljubje*, *davki*, *gospodarstvo*, *konservativnost* ipd.) in njihov delež v pismih kažeta na umeščanje piscev pisem tudi proti politični desnici in konservativnosti/avtoritarnosti, podrobna analiza pokaže drugačno sliko. Lep primer sta kodi *davki* in *domoljubje*. Prva se pojavlja kar v (skoraj) tretjini pisem. Nasprotovanje dvigovanju davkov kot tema, ki ni tipična za politično levico, pod katero si navadno predstavljamo nedovoljeno poseganje države v blaginjsko sliko, je v pismih razumljena nekoliko drugače. Mladostniki

davke razumejo kot mehanizem, ki dodatno obremenjujejo že tako revne in so kot taki nepravični, poenostavljeno rečeno, končajo v žepih političnega establišmenta in družbenih eliti. Pri tem je skorajda popolnoma spregledana prerazporeditvena funkcija davkov. Če o tem mladostniki že spregovorijo, pa močno poudarjajo pravičnost progresivne davčne lestvice.

»Drug velik problem je prazna državna blagajna. Vi bi samo dvigali davke, ki so za vse enaki – za bogate in za revne – in namesto da bi več »pobrali« bogatim, poberete vse revnim.« (OS Frana Metelka, Skocjan 2, zbornik)

»Ko odrastem, ne bi želela plačevati davkov, ki bodo končali v žepih posameznih pomembnejšev« (OS Oskarja Kovacica, Ljubljana 1, zbornik)

»Res se mi ne zdi prav, da se poslanci ubadate z vprašanjem, koliko in kje spet odvzeti navadnim, delovnim državljanom, za koliko povečati davke, namesto da bi kaj ukrenili glede brezposelnosti, ki je vse večja.« (OS Louisa Adamica Grosuplje 1)

»Ob tem vas prav nič ne zanimajo ljudje, ki težko živijo. Podirate jim lastne domove, višate davke, cene prehrane in pijače ter drugih dobrin, sami pa živite zelo lahkotno življenje, saj imate preveč stvari, ki jih sploh ne potrebujete.« (OS Dragotina Ketteja, Ilirska Bistrica 2, zbornik)

Podobno je s kodo *domoljubje*. Ta ja prav tako dobro zastopana v korpusu celotnega besedila (prisotna je v malo več kot četrtini vseh pisem in na ta način zaseda dvajseto mesto med vsemi kodami). Zaradi prisotnosti in relativne prominentnosti kode bi pričakovali, da bi politično umestitev piscev pisem »premahnila« proti politični desnici in konservativnosti – mladostniki namreč govorijo o svoji domovini, njenih lepotah, turističnih znamenitostih in veličastni zgodovini s precejšnjim ponosom.

»Za začetek Vam lahko povem, da sem ponosna, da sem Slovenka in da živim v Sloveniji, saj je Slovenija res prekrasna v vseh pogledih.« (OŠ Luisa Adamiča Grosuplje 1)

»Kot vsi drugi Slovenci želim živeti v državi, na katero bom ponosna. Ko me bo nekdo vprašal: »Od kod pa prihajaš?« želim z zadovoljnim, veselim in ponosnim glasom odgovoriti: »Iz Slovenije!«« (Radlje ob Dravi 11)

»Največ za to državo so storili državljani, ki so se s puškami v rokah bili pripravljene bojevati in upreti za samostojno državo. Zagotovo jim je zdaj žal, da so naredili to in jo prepustili vam, ki ste jo nato pripeljali do te točke, kjer je danes.« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 3)

»Se še spomnite, da so se v zgodovini po Dunajskem kongresu uprli neavstrijski narodi? Takrat so Slovenci imenovali svoj program Zedinjena Slovenija. Kaj pa, ko smo leta 1990 hoteli svojo državo Slovenijo in se ločiti iz SFRJ? Ko smo jo dobili, so nekateri državljani Republike Slovenije odšli ponoči sredi zime na Triglav, da bi tam gori izobesili slovensko zastavo. Kljub mrazu, vetru in temi so odšli, da bi pokazali svetu, kdo smo Slovenci. Ko je bil Euro basket oziroma evropsko košarkarsko prvenstvo letos v Sloveniji, so se športni navdušenci in tudi veliko drugih Slovencev zbrali skupaj in podpirali naše košarkarje. Še nikoli v svojem življenju nisem doživela česa takega. Slovenci znamo biti eno, če le hočemo. Ker pa se iz leta v leto vse spreminja, je "Zedinjene Slovenije" vedno manj. Mar niste opazili, da se vedno več ljudi izseljuje v tujino? Pa še tisti, ki ostanejo, niso preveč domoljubni.« (OŠ Stražišče pri Kranju 9)

Pa vendar koda *domoljubje* ne pomeni samo tega. V velikem delu je koda *domoljubje*, vsaj v enem delu, rezervirana tudi za socialne teme (Slika 3. 7, oranžno omrežje). Če analiziramo omrežje prekrivanja kod in umestitev kode *domoljubje* vanj, ne moremo spregledati, da je ta nemalokrat povezana s kodami *nepravičnost*, *preseljevanje* in splošnim *pomanjkanjem vrednot v družbi*. Zato domoljubja mladostnikov ne smemo razumeti le v kontekstu ohranjanja tradicionalnih kolektivnih identitet, ampak, prej v kontekstu

omejitev, ki jih smer, v katero se po njihovem mnenju Slovenija razvija, predstavlja uresničevanju njihovih individualnih biografij in zagotavljanju socialne in materialne varnosti.

»Ali bom res moral 's trebuhom za kruhom', kot so to delali naši predniki pred 1. svetovno vojno ali po njej?! Ali je domovina res domovina, če dovoli, da je toliko mladih brezposelnih, da se drogirajo, utapljajo v alkoholu ali enostavno odidejo in pozabijo na Slovenijo – ne mater, ampak mačeho domovino?! /.../ A če tu ne bo možnosti zaposlitve, se bom odločil za tujino in se verjetno nikdar več ne bom vrnil. Tam bom sicer tujec, a mi bodo nudili to, kar bi mi pripadalo po Ustavi RS! Ali se potem sploh lahko čudimo, če se predvsem mladi, pa tudi starejši, ki so »ostali« po stečaju podjetja brez dela, odločajo za tujino, kjer jim vse to, kar bi jim morala nuditi »ljuba domovina« nudi neka povsem druga država?! Koliko Slovencev pa bo potem sploh ostalo v Sloveniji?!« (OŠ Apače 1)

Domoljubje se sproži kot odziv na grožnjo idealizirani predstavi lastne domovine kot okolja, v katerem lahko vsi pod enakimi pogoji zasledujejo lastni ideal dobrega življenja v povezani, solidarni in pravični skupnosti.

Ta občutljivost na družbeno nepravilnost, ki vključuje tudi tradicionalno teme politične desnice, pa ne izhaja (vsaj v pretežni meri ne) iz individualističnih vzgibov, egoizma, ampak v precej večji meri iz kolektivnih vzgibov. Kaže se v povezanosti med nizom eksistencialnih kod in različnimi družbenimi skupinami, ki se pojavljajo v pismih. Iz teh povezav se čuti ne samo, da se mladostniki počutijo kot del širše, relativno enotne družbene skupine, ki ji pripadajo sami, koda *mladostniki* je namreč najbolj zastopana koda v celotnem korpusu besedila pisem, ampak predvsem solidarnost in sočutje do drugih družbenih skupin, še posebej upokojujencev in starejših ter delavcev (Slika 3. 7, rumeno omrežje).

»Kaj pa upokojenci? Znižali ste jim pokojnine, čeprav so v službi delali 40 let. Zakaj? Morali bi najti kak drug način za pridobitev denarja. Tudi upokojenci si morajo oddahniti in iti kdaj na počitnice v zdravilišča ali na morje. S tako nizko penzijo pa to ne gre. Upokojenci in drugi ljudje brez službe ne morejo plačevati tako visokih davkov.« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 4).

»Rada pa bi tudi, da nehate z zniževanjem plač pri zaposlenih in odpuščati delavce. Kaj, ko bi najprej sebi znižali vašo (kolikor sem seznanjena) še kar obsežno plačo.« (OŠ Ilirska Bistrica 4)

Mladostniki za percipirano povečevanje družbene nepravilnosti ne krivijo globalnega kapitalističnega sistema, ampak krivdo s sistema (največkrat) prevalijo na posameznika, v našem primeru na naslovnike pisem. Le redki pisci pisem pa razloge za družbeno nepravilnost in neenakosti vidijo v globalnem delovanju kapitalističnega sistema. Bojeviti zapisi, kot je spodnji, so redkost.

»Kapitalistična demokracija propada in se pomika iz ene krize v drugo – še večjo. In prišla bo kriza, iz katere se ne boste mogli več izkoptati. Medtem se brezno med bogatimi in revnimi vse bolj pogloblja in mladi ne dobijo službe. Zato pravim, da je čas zrel za ponovni vzpon KOMUNIZMA in SOCIALIZMA. Potem ne bo več bogatih in revnih ljudi, ampak bomo vsi enaki. Proletariat ne bo več na milost in nemilost prepuščen delodajalcem. Industrija se bo vrnila v Slovenijo in število nezaposlenih bo padlo. Povem vam še to, da imate vi možnost to narediti na miren način, če ne bodo ljudje vzeli odgovornost v svoje roke in dosegli te cilje z REVOLUCIJO.« (OŠ Selnica ob Dravi 11).

Pa vendar analiza pokaže, da so mladostniki vseeno relativno aktivni, ali pa vsaj pripravljeni, še posebej, ko bi se morali zavzemati za družbeno-politične spremembe, ki naj odpravijo družbeno neenakosti in zagotovijo družbeno pravičnost v najširšem smislu, na politično angažiranost.

»Nočem več vaših mnenj! Hočem, da prisluhnete nam, mladim!« (OŠ Franceta Prešerna, Maribor 5)

»Politiko spremljam dokaj redno zato, ker se mi zdi pomembno, da kot najstniki to spremljamo, saj se bliža leto, ko bomo pridobili volilno pravico in šli na volitve.« (OŠ Ledina, Ljubljana 2, zbornik)

»Otroci govorimo o veliko stvareh, o katerih se sploh še ne bi smeli pogovarjati, zdaj bi se morali pogovarjati o računalnikih ali o igrinah in o ličenju. Ampak nas zanimajo te stvari, saj kot sem že omenila na začetku, je tudi od nas odvisna prihodnost.« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 1, zbornik)

Tako koda (*politična*) aktivnost in koda *politika me zanima* predstavljata sicer majhen, obe se nahajata na obrobju omrežja (Slika 3. 7, temno modro omrežje), a ne popolnoma zanemarljivi del korpusa besedila. Prva je namreč vsebovana v malo več kot tretjini pisem, druga v malo manj kot 15 % pisem. Koda *aktivnost* je v analizi prekrivanj kod povezana z zanimanjem za politiko, s prepričanjem, da je politika pomembna, in otroci in mladostniki kot družbeno skupino (Slika 3. 7, temno modro omrežje), iz česar lahko sklepamo, da so mladi kot družbena skupina pripravljeni za uresničitev svojih pravic in uveljavljanje svojih interesov biti tudi politično aktivni.

»Mladina je tukaj! Kot vsi ostali si želimo izraziti mnenje, živeti naša življenja, dokler je še čas in imeti možnost za uspeh.« (OŠ Louisa Adamiča Grosuplje, Podružnica Šmarje Sap 1)

»Morda je posameznik res premajhen, da bi cel svet rešil iz svetovne krize, kot kakšen superjunak, ampak vsak lahko vsaj nekaj prispeva k boljšemu življenju in počutju vseh ljudi« (OŠ Jarenina 5)

»Ali številke niso dovolj zgovorne?! Bo res treba na cesto – protestirati, izvajati izgrede... ali še kaj hujšega?!« (OŠ Apače 1)

Iz napisanega bi težko zaključili, da mladostniki ne posedujejo vrednot, ki bi vodile v politično participacijo oz. jo vsaj spodbujale. Politika jih zanima, vzpostavljajo odnos do širših družbeno-političnih tem (čeprav morda tega niti sami ne priznajo), moti jih pomanjkanje vrednot v slovenski družbi, solidarni so do drugih družbenih skupin, s stanjem v državi in družbi niso zadovoljni, njihov splošni vrednotni profil pa razkriva veliko občutljivost na družbeno nepravilnost, neenakost, solidarnost, poštenost in usmerjenost v individualne biografske projekte (predvsem zaradi percipirane družbene negotovosti), a ne za ceno izgubljanja uvida skupnega dobra.

Zakaj torej stopnje politične participacije ostajajo nizke? Analiza pisem pokaže, da je za to v veliki meri krivo **nezaupanje v politični proces**, ki smo ga v analizi razdelili na tri kode (*prepad med političnimi odločevalci in ljudmi, nesposobnost politikov, slaba informiranost*). Pri tem v pismih s svojo zastopanostjo prednjačita *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* (ta zavzema 4.02 % celotnega korpusa besedila oz. je prisotna v 56.11 % vseh pismih) in *nesposobnost politikov* (ta zavzema 1,75 % celotnega korpusa besedila oz. je prisotna v 24.43 % vseh pismih).

Z veliko gotovostjo lahko torej rečemo, da je prepad med političnimi odločevalci in mladostniki, kot ga ti vidijo sami, precej globok (Slika 3. 7, povezave med kodo *aktivnost* in kodo *otroci in mladi* in kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*). Karikirano lahko politične odločevalce, v našem primeru poslanca (in politike nasploh), skozi mladostniške oči rišemo kot nekakšne kralje – zelo bogate, z visokimi plačami, privilegiji in z ogromno družbeno močjo, v očeh nekaterih mladostnikov tudi s tako močjo, da npr. sami odpuščajo delavce:

»Odpuščali ste vse po vrsti in tudi priznali, da vam ni mar zanje. Pustili ste jih brez strehe nad glavo, namesto da bi jim mesečno od svojih plač (ki so gromozanske) prispevali kakšen evro. Ne, vi še tarnate, da dobivate prenizko plačo. Vodilnim delavcem bi bilo potrebno določiti maksimalno višino plače, tako bi denarja ostal za delavce« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 1)

»Zvišujete cene in hkrati odpuščate delavce. Mislim, da si ti zaslužijo javno opravičilo.« (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu 1)

»Pa da bi dobivali namesto ogromnih plač samo povprečno plačo, kot jo dobi povprečni Slovenec?« (OS Dragotina Ketteja, Ilirska Bistrica 1, zbornik)

»Predlagam vam tudi, da pri 'šparanju' začnete pri sebi in pri svojih privilegijih (prevažanja z dragimi službenimi vozili, najsodobnejša tehnologija...).« (OS Oskarja Kovačiča, Ljubljana 1, zbornik)

Prevladuje podoba poslanca, ki je vzvišen in dvignjen visoko nad navadne, preproste ljudi, in ki je izgubil stik z realnostjo in problemi majhnega človeka. Zato ne preseneča, da mladostniki pogosto v svojih pismih pozivajo poslanca, da naj jim vendarle prisluhnejo:

»Po mojem bi vam res koristilo, če bi kdaj pa kdaj bolj upoštevali glas ljudstva (če vas ne želijo več, se lahko preprosto odstranite, nihče vam ne bo zameril. Še več! Po mojem vas bodo spoštovali, saj ste odstopili, ko niste mogli več pomagati in ne, ko ste izgubili vse bitke).« (OŠ Ilirska Bistrica 4)

»Skreganost med vlado in državljani je če dalje večja. Državljeni so namreč jezni zaradi visokih davkov in nizkih plač.« (OŠ Louisa Adamica Grosuplje 4)

»Če bi le lahko vi, spoštovani poslanci, en dan zamenjali z ubogimi, da bi občutili njihovo trpljenje! Bolj bi jih spoštovali in bili bolj obzirni z njimi. Enako bi bilo na drugi strani. Revni bi vas spoštovali, denar pa bi se razporedil pravično.« (OŠ Miklavž na Dravskem polju 1)

»Zmanjšajte si plače, poskusite tudi vi živeti s šeststo evri, tako kot živi velika večina ljudi, ki je zaposlena v gospodarstvu, ali pa še z manj denarja tako kot životarijo naše babice in dedki.« (OS I. Rogaska Slatina 2, zbornik)

»Pa da ne omenjam kako škodite državi: najprej krčite proračun za ljudi, ki niso tako pomembni kot Vi, nato pa taisto državo še pokradete in ni čudno, da ne bomo mogli iz krize. Kakšne velike vsote pa imate Vi na vaših računih? Na eni strani mečete denar v smeti, na drugi strani pa revnim zategujete pasove in zato postajajo brezdomci. Ker niste zgled drugim, se na sejah občinskega sveta v Ilirski Bistrici dogajajo podobne stvari kot pri vas v kravatarski Ljubljani.« (OŠ Ilirska Bistrica 7)

Kot takim je poslanec kot predstavnikom politike in obstoječega političnega sistema malega človeka (sem pisci pisem štejejo tudi sebe) nemogoče razumeti, ga slišati. Hkrati mladostniki poslanca/poslanko vidijo kot nekoga, ki se niti ne trudi, da bi jih razumel, slišal in upošteval njihove interese.

»To sem vam želela sporočiti, vendar imam vseeno občutek, da ne bom bila uslišana.« (OŠ Ilirska Bistrica 3).

»Kar vidim vas, o čem sedaj razmišljate! Kaj neki piše ta »navadna državljanka«. Morda si celo predstavlja, da bo to pismo seglo v vaše duše?« (OS Franceta Prešerna Maribor 3)

»Res sem »samo« štirinajstletnica! Znam pa že bolj, kot si gospodje poslanci mislite, razmišljati s svojo glavo, opazovati...« (OŠ Franceta Prešerna, Maribor 3)

»Ne vem, zakaj nikoli ne poslušate ljudi, ki so vas volili, kar bi bilo edino pravilno, saj ste le podaljšana roka ljudstva /.../ Po mojem mnenju pišem tole pismo popolnoma brez veze, ker imam glede na to, da ne poslušate ljudstva, zelo malo možnosti, da boste prebrali to pismo, še manj pa, da bi kaj vplivalo na Vas.« (OŠ Majšperk 4)

»Po mojem mnenju pišem tole pismo popolnoma brez veze, ker imam glede na to, da ne poslušate ljudstva, zelo malo možnosti, da boste prebrali to pismo, še manj pa, da bi kaj vplivalo na Vas.« (OŠ Majšperk 2)

Politični establišment je torej »na drugi strani«, je »zunaj družbe«, zunaj »nas«, ki predstavljamo to družbo, njene vrline in vrednote. Ta politični establišment, ki mu po mnenju piscev pisem manjka temeljnih vrednot, je pozabil na navadnega človeka, čeprav naj bi ta zanj delal oz. je bil izvoljen prav zaradi njegovih glasov. V skladu s tem, pisci predstavnike oblasti vidijo kot nekoga, ki jim je obrnil hrbet, jih razočaral in pozabil na skupno dobro, na kolektivne interese. Brani, zastopa in promovira na eni strani lastne interese, ščiti svoje družbene pozicije, na drugi strani pa interese bogate in s privilegiji obdarjene manjšine, ki si je tudi s pomočjo ravno tega establišmenta na plečih navadnih ljudi uspela uzurpirati vse vzvode politične in ekonomske moči.

»A zakoni, ki omogočajo bogatenje in vpliv majhne skupine ljudi, so v nasprotju z našimi željami in potrebami« (OS Valentina Vodnika Ljubljana 1, zbornik)

To ugotovitev nam odlično ponazorita kodi sodstvo (koda se nahaja v 14.47 % pisem) in koda *korupcija* (koda se nahaja v 44.79 % pisem). Obe kodi sta najbolj povezani druga z drugo nadalje pa s kodami *pomanjkanje vrednot, nepravilnost, gospodarstvo in tehnologija*, kar pomeni, da so mladostniki, ko so pisali o sodstvu in korupciji pisali tudi o njih. Percepcija slovenskega sodstva je torej izrazito negativna, kar lahko razložimo tudi s splošnim nezaupanjem v institucije.

»Da o sodstvu in zakonodaji ne govorimo! Če nek ubogi državljani ukrade hlebec kruha, ga bodo imeli za kriminalca in ga v enem mesecu spravili v zapor. Ali pa če si pošten kmet pripelje svoj les za kurjavo, da ga pozimi ne bo zeblo, brez prevoznice, bo plačal astronomsko visoko kazen. Ko pa lastnik velikega podjetja spravi podjetje v stečaj in uniči življenje tisočim, sam pa pobere milijone evrov, odpre račun na kakšni od bančnih oaz ali pa vse svoje premoženje prepíše na sorodnika, mu nihče ne more prav nič! Ko enkrat po desetih letih le pride do sodišča, se sodni postopek vleče kakšnih deset let, nato se obtoženec pritoži in se spet vse skupaj zavleče, nazadnje pa pobegne iz države ... In kaj imamo? Mačka v žaklju! To sta naše sodstvo in zakonodaja. Ali res moramo imeti takšne zakone? Ali politika ni tako močna, da bi jih spremenila? Ali tega ne želi? /.../ Sicer pa menim, da se tako ali tako ne bo nič spremenilo. Vsaj ne, dokler bodo vsi tako pohlepni. Ljudje zase grabijo milijone in milijarde, medtem ko nekaj ulic stran nekateri umirajo od lakote.« (OŠ Brežice 10).

»Namesto tega pa jih s svojim obnašanjem in ignoranco potiskate stran. Igubljate zaupanje z raznimi aferami, izjavami in dejanji. Ljudje več ne vedo, koga bi volili. Število udeležencev na volitvah pada. Na volitvenih polah pa ljudje, ki štejejo glasove, vse večkrat opazijo ime Chuck Norris. Ljudje hočejo superheroja. Hočejo voditelje, ki jim lahko zaupajo. Ne pa, da na plan vedno

znova prikapljuje informacije o korupcijskih dejanjih državnih voditeljev ali na primer o ponarejenih diplomah, guljufanjih pri izpitih ali pa kdo dela za koga in tako dalje. Ali naj bi to bil dober zgled nadebudni, mladi generaciji, ki se še šola in bo prišla za vami?» (OŠ Brežice 3)

Drugi dejavnik nezaupanja v politični proces, ki je sicer po obsegu kodiranja, precej manjši od kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, je vprašljiva sposobnost politikov, da vodijo državo. Pisci pisem jih dojemajo kot relativno nesposobne.

»Slabo gospodarsko stanje države bi lahko izboljšali, samo s takšnim načinom vodenja države prav gotovo ne. /.../ V dobro naših otrok vam pravim, da se spustite na realna tla, pogledajte kaj se dogaja v državi, ne pa samo sestankovati in nekaj sklepati, kar itak ne obrodi sadov. Država je v vaših rokah! Ukrepajte takoj! Upam, da boste malo razmislili o mojih besedah in izboljšali razmere v državi. Našla sem namreč podatek, da je Slovenija ena izmed 10 najlepših držav sveta. Pa imamo tudi najboljše politike in vlado?» (OŠ Brežice 2)

»Slovenija bi bila lahko bolj razvita država in naprednejša, če bi jo vodilni ljudje znali pravilno počasi razvijati.« (OS Ilirska Bistrica 2)

»Ne spoznam se ravno na politiko, vendar vem, da našo državo vodite tako, kot da se na to sploh ne spoznate/.../. Če niste sposobni narediti zgoraj navedenega (pa ne mislim v slabem smislu, saj vas res ne mislim žaliti) zaprosite za pomoč ali pa se odstranite iz vašega položaja. Mogoče bi pa Trojka lahko kaj pomagala, vendar je Slovenija noče zaprosit za pomoč.« (OS Ilirska Bistrica 4)

»Vem, da se najbrž vsaj nekateri trudite spraviti državo iz krize, ampak nekaj je res. Če države ne bi spravili v krizo, je zdaj tudi ne bi bilo potrebno vleči iz nje. Znan pregovor pravi: »Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.« V primeru naše države, sicer ne vem, komu ste kopali jamo, ampak vanjo Vi zagotovo niste padli.« (OŠ Majšperk 6)

»Ne spoznam se ravno na politiko, vendar vem, da našo državo vodite tako, kot da se na to sploh ne spoznate.« (OS Dragotina Ketteja, Ilirska Bistrica 3, zbornik)

Koda *nesposobnost politikov* je v največji meri povezana s kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, kodo *nepravičnost* in s kodo *politika je pomembna*. Prekrivanje kode *politika je pomembna* s kodo *politiki so nesposobni* je na prvi pogled presenetljivo. Nakazuje na naslednjo ugotovitev. Kljub temu, da je splošna slika samih političnih odločevalcev izrazito negativna – pisci pisem jih vidijo kot relativno nesposobne, koruptivne, neaktivne, razsipne in oddaljene od »navadnega« človeka, mladostniki menijo, da ima politika pri naslavljanju družbenih problemov veliko težo. Na to npr. kaže tudi povezanost v smislu prekrivanja kod *negotova prihodnost* in niza eksistencialnih kod ter kode *politika je pomembna*.

»Veliko razmišljam o svoji prihodnosti v naši državi. Moj cilj je, da bi se dobro izšolala in imela lepo, dobro in kakovostno življenje, saj se živi samo enkrat. Veliko teh stvari pa je odvisnih od vas, spoštovani poslanci.« (OŠ Radlje ob Dravi 11)

Politični odločevalci so torej razumljeni kot tisti, ki imajo moč, da razrešijo družbene probleme. Zaupanje v samo moč politike, da vpliva na družbo, na odnose neenakosti, na gospodarstvo itd. na načelni ravni torej ni nizko. Pisci pisem torej ne privzemajo baumanovske paradigme o nemoči in nesposobnosti sodobnih političnih sistemov, da odgovorijo na tveganja in negotovosti postmodernih družb, ampak (še

vedno) verjamejo v upravljavsko politično paradigmo. Ta je razvidna iz besedila kodiranega s kodo *politika je pomembna*, ki se nahaja v 40.72 % vseh pisem.

»Samo vi bi lahko spremenili našo državo.« (Selnica ob Dravi 14)

»RES želim, da Slovenijo spremenite v boljšo državo.« (Selnica ob Dravi 16)

»Poslanci rešujejo državo in to ni lahek poklic!« (OŠ Louisa Adamiča Grosuplje 4)

»Mnogi vas kritizirajo, tudi jaz sem bila med njimi, zdaj pa, ko pišem tole pismo, vem, da imate težke službe in sprejemate težke odločitve. Poskušate reševati Slovenijo, čeprav na trenutke dajete drugačen vtis.« (OŠ Louisa Adamiča Grosuplje 3)

»Tudi mi bi radi, da čimprej pridemo iz krize, zato nam povejte, kaj naj naredimo, da bomo čimprej prilezli ven in se bomo držali vaših napotkov /.../ Ne pozabite tega, da republika Slovenija potrebuje rešitelja in to ste lahko samo vi! Želim vam čim več sodelovanja, pomagajte si med seboj in rešite Slovenijo! Verjamem v vas in to, da vam bo uspelo, zato veliko sreče« (OŠ Stražišče, Kranj 11)

»Verjamem v vas, da boste državo popravili.« (OS Borisa Kidriča, Kidričevo 1, zbornik)

»Prepričana sem, da dobro življenje gradimo vsi mi s svojimi dejanji, pa vendar je moč najpomembnejših odločitev v vaših rokah. Prosim, zavedajte se tega!« (OŠ Radlje ob Dravi 11)

»Od Vas pa vendarle pričakujemo, da se boste česa spomnil« (OS Valentina Vodnika, Ljubljana 3, zbornik)

»Jasno mi je, zakaj smo se znašli v tem položaju, ne razumem pa, zakaj vi, ki ste bili na svoja poslanska mesta izvoljeni, ne izkoristite svoje moči, staknete glave in nas izvlečete iz te zagate.« (OS Stročja vas 4, zbornik)

Kljub temu, da zastopanost kode *politika je pomembna* nakazuje na zaupanje piscev pisem v politični sistem in njegovo legitimnost, je to zaupanje po njihovem mnenju pogojeno z načinom delovanja glavnih akterjev znotraj političnega sistema. Ta pričakovanja pa gredo v smer iskanja skupnih rešitev. Zadnji citat (zgoraj) to že ponazarja. Pomembno je, da poslanci, ki so izvoljeni od ljudstva, stopijo skupaj, »staknejo glave« in »izkoristijo svojo moč« in »nas izvlečejo iz zagate«. Podobno logiko ubere naslednji citat:

»Slovenijo bi morali voditi poslanci, ki bi se kljub različni strankarski pripadnosti razumeli in iskali skupne cilje za Slovensko državo. V finančni in gospodarski krizi, ki jo imamo sedaj, bi morali politiki stopiti skupaj, pozabiti, kar je bilo in kaj je kdo rekel, ter poiskati pravilne rešitve. Delati bi morali kot prijatelji in imeti moto: »Vsi za našo državo!« Predstavljam si, da bi nam bilo mnogo lepše. Upokojenci se ne bi več bali za svoje majhne pokojnine, delavci bi vedeli, da bodo imeli zagotovljene službe, delovnih mest bi bilo dovolj za vse, revščine bi bilo manj.« (OŠ Radlje ob Dravi 9)

»Tudi vi je nimate. Imate pa priložnost in moč, da to storite. Naj vam ne zmanjka drznosti in predvsem ne pozabite: Obljubili ste na volitvah.« (OS Rače 1)

»Država je sicer v krizi, ampak se mi zdi, da čez nekaj časa več ne bo, če se bomo potrudili in vsi skupaj ukrepali.« (OŠ Selnica ob Dravi 4)

»Ko gledam televizijo in poslušam ljudi okoli sebe, pa se mi dozdeva, da le niso tako dobro izbrali, saj se med seboj samo kregate, kot da ste v otroškem vrtcu /.../ Imam občutek, da ste pozabili na nas, navadne ljudi. Mislim, da bi nas morali pogosteje obiskati in se z nami družiti. S tem bi bližje spoznali naše probleme in težave. Če bi nas le poslušali, bi ugotovili, da bi veliko težav lahko rešili skupaj.« (OŠ Rače 2)

Zaupanje torej na makro ravni družbenega in političnega sistema ni vprašljivo, dvom v sistem se pojavlja na mikro ravni, ravni posameznika (v našem primeru poslancev), če ti ne delujejo v skladu s pričakovanji piscev. Torej, če poslanci ne bi bili nesposobni, koruptivni, neaktivni, razsipni in oddaljeni od »navadnega« človeka, in bi bili složni, stopili skupaj in delovali nadstrankarsko, bili drzni, se trudili, bili poštene in pravični ter bolj poslušali navadne ljudi, potem bi tudi zlahka odpravili družbene probleme. Politični odločevalci so torej razumljeni kot tisti, ki imajo moč, da razrešijo družbene probleme. Zaupanje v samo moč politike, da vpliva na družbo, na odnose neenakosti, na gospodarstvo itd. na načelni ravni torej ni nizko.

Problem nizkih stopenj politične participacije se nedvomno skriva v percepciji prepada med političnimi odločevalci in mladostniki. Zato se zdi, da je ta prepad, če naj mladostniki postanejo bolj dejavni v političnem življenju in če naj uspejo pretvoriti svoj politični potencial, ki izhaja iz njihovega vrednotnega profila, v politično participacijo, nujno zmanjšati. Zdi se, da so mladostniki v političnem življenju pripravljeni sodelovati, so nedvomno politična bitja z lastnimi političnimi idejami in interesi, ki pa imajo, vsaj trenutno, precejšnjo averzijo do konvencionalne politične participacije oz. do političnega sistema, ki ga ne dojemajo kot del svojega sveta, ampak kot nekaj zunanjega.

3.3 Potencial za politično participacijo in njegovo prevajanje v praktično delovanje

V tem poglavju nas zanima, ali prisotnost določenih kod v pismih v večji meri napoveduje prisotnost kod, ki odražajo nagnjenost k politični participaciji? Ali se pisma, v katerih se mladostniki v večji meri zavedajo, da morajo danes relativno zgodaj vzpostaviti nadzor nad svojo biografijo in nad družbeno-ekonomskimi tveganji, razlikujejo glede na politični potencial, ki bi jih te mladostniki prav zaradi tega lahko imeli? Povedano drugače, ali družba tveganja, če se je mladostniki zavedajo, vzpostavi pogoje za družbeno kritičnost in s tem odpira možnosti za sodelovanje mladostnikov kot politično-družbene skupine v političnem procesu kot to predvidevajo nekatere teoretske predpostavke v konceptualnem uvodu drugega poglavja.

Ali se npr. v pismih, ki so bolj družbeno kritična, ki vsebujejo npr. več t. i. eksistencialnih kod, ki so bolj usmerjena v t. i. koloniziranje prihodnosti, ki bolj občutijo pomanjkanje vrednot v družbi (pisce takšnih pisem opredeljujemo kot tiste, ki imajo večji potencial za politično participacijo), v večji meri pojavljajo kode, ki nakazujejo na relativno večjo pripravljenost na politično aktivnost, zanimanje za politično delovanje, v zaupanje v moč politike, da naslavlja družbene probleme ipd.?

Poglejmo najprej t. i. koloniziranje prihodnosti in njegov potencial za politično participacijo.

Koloniziranje prihodnosti pomeni poskuse mladostnikov (in njihovih staršev), da minimizirajo negotovosti, ki jih čakajo v prihodnosti. Sem štejemo vse aktivnosti, ki so usmerjene v načrtovanje prihodnosti, predvsem pa tiste, ki naj bi mladostniku omogočile uspeh v izobraževalnem sistemu in posledično na trgu delovne sile. Za potrebe preverjanja odnosa med koloniziranjem prihodnosti in potencialom za politično participacijo, smo oblikovali sestavljeno kodo *koloniziranje prihodnosti*, v kateri

smo združili že prej oblikovane kode: *razvrednotenje izobraževanja*, *brezposelnost*, *preseljevanje*, *negotova prihodnost*. Ta sestavljena koda torej ponazarja zavedanje mladostnikov, da je prihodnost negotova in da je za njeno obvladovanje že zelo zgodaj potrebno oblikovati ustrezne strategije (vlaganje v izobraževanje, obšolske dejavnosti itd.). Koda *koloniziranje prihodnosti* se sicer pojavi 388 krat oz. v 164 pismih (oz. v malo manj kot treh četrtinah pisem). To nedvomno nakazuje na prežetost pisem z željo po obvladovanju prihodnostjo in temami povezanimi z izobraževanjem in zaposlovanjem.

Preglednica 3.1: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in zanimanjem za politiko

KOLONIZIRANJE PRIHODNOSTI	POLITIKA ME ZANIMA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	49 (86,0)	8 (14,0)	57 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	139 (84,8)	25 (15,2)	164 (100,0)
Skupaj	188 (85,1)	33 (14,9)	221 (100,0)

Ugotovimo lahko, da le 15,2 % pisem med tistimi pismi, ki vsebujejo kodo *koloniziranje prihodnosti*, vsebuje tudi kodo *politika me zanima*. Če ta delež primerjamo z deležem pisem, ki kodo *politika me zanima* prav tako vsebujejo, hkrati pa ne vsebujejo kode *koloniziranje prihodnosti*, ugotovimo, da je ta delež popolnoma primerljiv s prvim; 14,0 %. **To, da je koda *koloniziranje prihodnosti* prisotna v pismih torej ne vpliva na zanimanje za politiko.**

Preglednica 3.2: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in oceno pomembnosti politike

KOLONIZIRANJE PRIHODNOSTI	POLITIKA JE POMEMBNA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	46 (80,7)	11 (19,3)	57 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	85 (51,8)	79 (48,2)	164 (100,0)
Skupaj	131 (59,3)	90 (40,7)	221 (100,0)

Drugačna je slika pri kodi *politika je pomembna*. Tu lahko ugotovimo, da je 48,2 % pisem med tistimi pismi, ki vsebujejo kodo *koloniziranje prihodnosti*, takšnih, ki vsebujejo tudi kodo *politika me zanima*. Če ta delež primerjamo z deležem pisem, ki kodo *politika je pomembna* prav tako vsebujejo, hkrati pa ne vsebujejo kode *koloniziranje prihodnosti*, ugotovimo, da je ta delež precej manjši – 19,3 %. **Prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti* prisotna torej kaže na precej višjo verjetnost, da bo v pismih tudi koda *politika je pomembna*.**

Preglednica 3.3: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in politično aktivnostjo

KOLONIZIRANJE PRIHODNOSTI	POLITIČNA AKTIVNOST		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	38 (66,7)	19 (33,3)	57 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	106 (64,6)	58 (35,4)	164 (100,0)
Skupaj	144 (65,2)	77 (34,8)	221 (100,0)

Ni pa temu tako pri kodi *politična aktivnost*. Delež pisem, med pismi, ki vsebujejo kodo *koloniziranje prihodnosti*, in vsebujejo tudi kodo *politična aktivnost* je 35,4 %. Primerljiv delež tistih pisem, ki kode *koloniziranje prihodnosti* ne vsebujejo, vsebujejo pa kodo *politična aktivnost*, pa je 33,3 %. **Prisotnost**

kode *koloniziranje prihodnosti* torej ne vpliva na večjo verjetnost, da se v pismu pojavi tudi politična aktivnost.

Preglednica 3.4: Odnos med koloniziranjem prihodnosti in zaznanim prepadam med političnimi odločevalci in ljudmi

KOLONIZIRANJE PRIHODNOSTI	PREPAD MED POLITIČNIMI ODLOČEVALCI IN LJUDMI		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	31 (54,4)	26 (45,6)	57 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	66 (40,2)	98 (59,8)	164 (100,0)
Skupaj	97 (43,9)	124 (56,1)	221 (100,0)

Na verjetnost pojavljanja kode *prepad med političnimi odločevalci* pa vpliva prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti*. Delež pisem, med pismi, ki vsebujejo to kodo, in hkrati vsebujejo tudi kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* je skoraj 60 % in je precej večji s primerljivim deležem za delež pisem, ki kode *koloniziranje prihodnosti* ne vsebuje, vsebuje pa kodo *nezaupanje med političnimi odločevalci in ljudmi*; ta delež je le 45,6 %. **Bolj verjetno torej je, da se bo v pismu pojavila nezaupanje v politični sistem, v obliki percipiranega prepada med političnimi odločevalci in ljudmi, če so pisci bolj dovzetni za t. i. koloniziranje prihodnosti.**

Kaj pa vrednote piscev pisem? Kako so te povezane s potencialom za politično participacijo mladostnikov (v obliki kod *politika me zanima*, *politična aktivnost*, *politika je pomembna* in percepcijo *prepada med političnimi odločevalci in ljudmi*)? Ali lahko npr. trdimo, da so tisti pisci pisem, ki so v svojih pismih v večji meri pisali o pomanjkanju vrednot v slovenski družbi, v večji meri tudi bolj politično aktivni, se bolj zanimajo za politiko in politiko razumejo kot pomembno za reševanje družbenih problemov?

Preglednica 3.5: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in zanimanjem za politiko

POMANJKANJE VREDNOT	POLITIKA ME ZANIMA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	95 (85,6)	16 (14,4)	111 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	93 (84,5)	17 (15,5)	110 (100,0)
Skupaj	188 (85,1)	33 (14,9)	221 (100,0)

Med pismi, ki vsebujejo kodo *pomanjkanje vrednot*, je 15,5 % takih, ki vsebujejo tudi kodo *politika me zanima*. V primerjav s primerljivim deležem pisem, ki vsebujejo kodo *politika me zanima*, hkrati pa ne vsebujejo kode *pomanjkanje vrednot*, skorajda in razlika. **Prisotnost kode *pomanjkanje vrednot* torej ne vpliva na prisotnost kode *politika me zanima*.**

Preglednica 3.6: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in politično aktivnostjo

POMANJKANJE VREDNOT	POLITIČNA AKTIVNOST		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	76 (68,5)	35 (31,5)	111 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	68 (61,8)	42 (38,2)	110 (100,0)
Skupaj	144 (65,2)	77 (34,8)	221 (100,0)

Podobno drži tudi za kodi *pomanjkanje vrednot* in *politična aktivnost*. Ugotovimo sicer lahko, da je med tistimi pismi, ki vsebujejo kodo *pomanjkanje vrednot*, več tistih, ki vsebujejo tudi kodo *politična aktivnost*, takih pisem je 38,3 %, medtem, ko je delež pisem, ki kode *pomanjkanje vrednot* ne vsebujejo, vsebujejo pa kodo *politična aktivnost* manj, in sicer 31,5 %.

Enako lahko trdimo za povezanost med kodo *pomanjkanje vrednot* in kodo *politika je pomembna*. Do razlik med pismi, ki vsebujejo prvo kodo, ali pa je ne vsebujejo, ne prihaja.

Preglednica 3.7: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in oceno, da je politika pomembna

POMANJKANJE VREDNOT	POLITIKA JE POMEMBNA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	66 (59,5)	45 (40,5)	111 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	65 (59,1)	45 (40,9)	110 (100,0)
Skupaj	131 (59,3)	90 (40,7)	221 (100,0)

Pomembne razlike pa se pojavijo med pismi, ki vsebujejo kodo *pomanjkanje vrednot* in tistimi, ki je ne, v odnosu do kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*. Ugotovimo lahko, da med pismi, ki vsebujejo kodo *pomanjkanje vrednot*, prevladujejo tista pisma, ki vsebujejo tudi kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*. Takih je 66,4 %, medtem, ko je takih pisem med pismi, ki kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, ne vsebujejo, le 40,5 %. **Obstaja torej večja verjetnost, da se bo v pismih, ki vsebujejo kodo *pomanjkanje vrednot*, pojavila tudi koda *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*.**

Preglednica 3.8: Odnos med zaznanim pomanjkanjem vrednot in zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi

POMANJKANJE VREDNOT	PREPAD MED POLITIČNIMI ODLOČEVALCI IN LJUDMI		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	60 (54,1)	51 (45,9)	111 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	37 (33,6)	73 (66,4)	110 (100,0)
Skupaj	97 (43,9)	124 (56,1)	221 (100,0)

Kako pa na potencial za politično participacijo vplivajo t. i. eksistencialne kode? Da bi to preverili smo združili dve kodi, ki se zdita, znotraj splošnega eksistencialnega okvirja kod (Slika 3.8 in 3.6), najbolj pomembni, to sta kodi *revščina* in *nepravičnost*, ju združili v novo skupno kodo, ki smo jo poimenovali s skupnim imenom *družbena neenakost*. Ti kodi smo izbrali, ker dobro ponazorita preplet najbolj bistvenih elementov družbene neenakosti. Tu nas je zanimalo torej, ali prisotnost te sestavljene kode v pismih, vpliva na večjo verjetnost, da se v istem pismu pojavi tudi katerakoli izmed kod, ki nakazujejo na politično participacijo, oz. povedano drugače, ali so tisti mladostniki, ki so bolj občutljivi na družbene neenakosti, tudi bolj politično aktivni.

Preglednica 3.9: Odnos med zaznano družbeno neenakostjo in zanimanjem za politiko

DRUŽBENE NEENAKOSTI	POLITIKA ME ZANIMA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	43 (91,5)	4 (8,5)	47 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	145 (83,3)	29 (16,7)	174 (100,0)
Skupaj	188 (85,1)	33 (14,9)	221 (100,0)

Ugotovimo lahko, da le 16,7 % pisem med tistimi pismi, ki vsebujejo kodo *družbena neenakost*, vsebuje tudi kodo *politika me zanima*. Res pa je, da je le 8,5 % pisem med tistimi, ki kodo *družbena neenakost* nimajo, vsebuje kodo *politika me zanima*. Ugotovimo torej lahko, da prisotnost kode *družbena neenakost*, ne vpliva na povečanje možnosti za prisotnosti kode *politika me zanima*.

Preglednica 3.10: Odnos med zaznano družbeno neenakostjo in politično aktivnostjo

DRUŽBENE NEENAKOSTI	POLITIČNA AKTIVNOST		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	29 (61,7)	18 (38,3)	47 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	115 (66,1)	59 (33,9)	174 (100,0)
Skupaj	144 (65,2)	77 (34,8)	221 (100,0)

Podobno je tudi v primeru kode politična aktivnost. Delež pisem, med pismi, ki vsebujejo kodo *družbene neenakost* in kodo *politična aktivnost*, se bistveno ne razlikuje. Oba deleža sta sicer precej višja kot pri kodi *politika me zanima*, in sicer med 34 in 39 %. **Neodobravanje družbene neenakosti torej ni razlikovalni dejavnik med tistimi, ki so bolj ali manj politično aktivni.**

Preglednica 3.11: Odnos med zaznano družbeno neenakostjo in oceno, da je politika pomembna

DRUŽBENE NEENAKOSTI	POLITIKA JE POMEMBNA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	32 (68,1)	15 (31,9)	47 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	99 (56,9)	75 (43,1)	174 (100,0)
Skupaj	131 (59,3)	90 (40,7)	221 (100,0)

Enako lahko zaključimo v primeru kode *politika je pomembna*. To, ali je v pismih kodirana sestavljena koda *družbena neenakost*, ne vpliva na to, da bodo pisci v svojih pismih posledično v večji meri, pisali tudi o tem, da je politika pomembna. Tako tudi v tem primeru prisotnost kode *družbena neenakost* ni razlikovalni dejavnik, med tistimi, ki menijo, da je politika pomembna, ali ne.

Preglednica 3.12: Odnos med zaznano družbeno neenakostjo in zaznanim prepadam med političnimi odločevalci in ljudmi

DRUŽBENE NEENAKOSTI	PREPAD MED POLITIČNIMI ODLOČEVALCI IN LJUDMI		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	26 (55,3)	21 (44,7)	47 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	71 (40,8)	103 (59,2)	174 (100,0)
Skupaj	97 (43,9)	124 (56,1)	221 (100,0)

Še najmočnejša je povezava med kodo *družbena neenakost* in kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*. Delež pisem, med pismi, ki vsebujejo sestavljeno kodo *družbena neenakost* in vsebujejo tudi kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, je skoraj 60 % in je neprimerno večji od primerljivega deleža, kjer kode *družbena neenakost* ni. Ta delež je 44,7 %. Tako bi lahko, sicer z zadržkom, trdili, da bo verjetnost, da se pojavi koda *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* večja, če bo v pismu tudi koda *družbena neenakost*. To z drugimi besedami pomeni, da **tisti pisci pisem, ki pišejo o družbeni neenakosti, v večji meri pišejo tudi o nezaupanju med političnimi odločevalci in navadnimi državljani.**

Naše ugotovitve iz prvega dela kvalitativnega dela študije, govorijo tudi o tem, da je prav prepad med političnimi odločevalci in ljudmi tisti, ki je najbolj odgovoren za nizke stopnje politične participacije mladostnikov in mladih. Zato moramo odgovoriti na vprašanje, ali in kako sta kodi *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* in koda *politična aktivnost, politika me zanima* in *politika je pomembna*, povezane.

Preglednica 3.13: Odnos med zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in ljudmi in zanimanjem za politiko

PREPAD MED ODLOČEVALCI IN LJUDMI	POLITIKA ME ZANIMA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	83 (85,6)	14 (14,4)	97 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	105 (84,7)	19 (15,3)	124 (100,0)
Skupaj	188 (85,1)	33 (14,9)	221 (100,0)

Delež pisem med pismi, ki vsebujejo kodo *prepad* in tudi kodo *politika me zanima*, je zelo majhen – 14,4 %. Podobno majhen je primerljiv delež tistih pisem, ki kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* ne vsebujejo, a vsebujejo kodo *politika me zanima*. **Percepcija prepada med političnimi odločevalci in ljudmi torej ne vpliva na pojav kode politika me zanima v pismih.**

Preglednica 3.14: Odnos med zaznanim prepodom med političnimi odločevalci in politično aktivnostjo

PREPAD MED ODLOČEVALCI IN LJUDMI	POLITIČNA AKTIVNOST		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	69 (71,1)	28 (28,9)	97 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	75 (60,5)	49 (39,5)	124 (100,0)
Skupaj	144 (65,2)	77 (34,8)	221 (100,0)

Še najmočnejša je povezava med kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* in kodo *politična aktivnost*. Delež pisem, med pismi, ki vsebujejo kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* in vsebujejo tudi kodo *politična aktivnost*, je skoraj 40 % in je neprimerno večji od primerljivega deleža, kjer kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* ni. Ta delež je 28,9 %. Tako bi lahko, sicer z zadržkom, trdili, da bo verjetnost, da se pojavi koda *politična aktivnost*, večja, če bo v pismu tudi koda *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*. To, z drugimi besedami poenostavljeno pomeni, da so **tisti pisci pisem, ki pišejo o prepadu, bolj aktivni.**

Preglednica 3.15: Odnos med zaznanim prepadam med političnimi odločevalci in oceno, da je politika pomembna

PREPAD MED ODLOČEVALCI IN LJUDMI	POLITIKA JE POMEMBNA		
	Neprisotnost kode v pismih	Prisotnost kode v pismih	Skupaj
Neprisotnost kode v pismih	62 (63,9)	35 (36,1)	97 (100,0)
Prisotnost kode v pismih	69 (55,6)	55 (44,4)	124 (100,0)
Skupaj	131 (59,3)	90 (40,7)	221 (100,0)

Tudi pri kodi *politika je pomembna* težko trdimo, da obstajajo pomembne razlike med pismi, ki vsebujejo kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* ali pa te kode ne vsebujejo. Tako je npr. med pismi, ki vsebujejo kodo *prepad*, in hkrati vsebujejo tudi kodo *politika je pomembna*, takih pisem 44,4 %, medtem ko je med pismi, ki kode *prepad* ne vsebujejo, takih manj, in sicer 36,1 %. Kar je morda zanimivo je, da je navkljub percipiranemu prepadu med političnimi odločevalci in ljudmi, ki je ena izmed bolj zastopanih kod v celotnem korpusu besedila, delež tistih pisem, ki hkrati omenjajo, da je politika pomembna relativno velik in celo višji od tistega, kjer percipiranega prepada ni. To morda tudi nakazuje, da so mladostniki še vedno socializirani v prepričanje, da je politika pomembna in jo kot tako, navkljub nezaupanju vanjo, še vedno zaznavajo.

Na splošno lahko ugotovimo, da se zaznani potencial politične participacije (v obliki večje prisotnosti sestavljenih kod kot so *koloniziranje prihodnosti*, *družbena nepravilnost*, *eksistencialni problemi* in kod *pomanjkanje vrednot*, *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*) različno odraža na potencialu za praktično politično delovanje (v obliki večje prisotnosti kod *politika me zanima*, *politika je pomembna* in *politična aktivnost*). Izpostavljam nekatere ugotovitve:

- prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti* **ni povezana** s prisotnostjo kode *zanimanje za politiko*.
- Prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti* **je povezana** s pojavljanjem kode *politika je pomembna*.
- Prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti* **ni povezana** s prisotnostjo pojavljanje kode *politična aktivnost*.
- Prisotnost kode *koloniziranje prihodnosti* **je povezana** s prisotnostjo kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*.
- Prisotnost kode *pomanjkanje vrednot* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politika me zanima*.
- Prisotnost kode *pomanjkanje vrednot* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politična aktivnost*.
- Prisotnost kode *pomanjkanje vrednot* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politika je pomembna*.
- Prisotnost kode *pomanjkanje vrednot* **je povezana** s prisotnostjo kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*.
- Prisotnost kode *družbena neenakost* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politika me zanima*.
- Prisotnost kode *družbena neenakost* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politična aktivnost*.
- Prisotnost kode *družbena neenakost* **ni povezana** s prisotnostjo kode *politika je pomembna*.
- Prisotnost kode *družbena neenakost* **je povezana** s prisotnostjo kode *prepad med političnimi odločevalci in navadnimi državljani*.

- Prisotnost kode *prepad med političnimi odločevalci in navadnimi državljani* **je povezana** s prisotnostjo kode *politična aktivnost*.
- Prisotnost kode *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi* **je povezana** kode *politika me zanima*.

3.4 Analiza pisem glede na spol, tip naselja in regijo

3.4.1 Participacijski potencial in spol

Ali vse te ugotovitve veljajo enako za deklice in za dečke, za različne razrede oz. starost piscev, za različne tipe naselij in regije, iz katerih prihajajo pisci pisem?

Poglejmo najprej, kako se pisma razlikujejo glede na spol in podrobneje, kako spol vpliva na potencial za politično participacijo. Tu zopet izhajamo iz predpostavke, da sta vrednotni okvir kot tudi zavedanje o nujnosti koloniziranja prihodnosti, tisti točki, ki bi lahko vplivali na razvoj participacijskega potenciala. Preverimo najprej povezanost med prisotnostjo sestavljene kode *eksistencialni problemi* in spolom.

Slika 3.9: Porazdelitev kod v pismih poslancem glede na spol

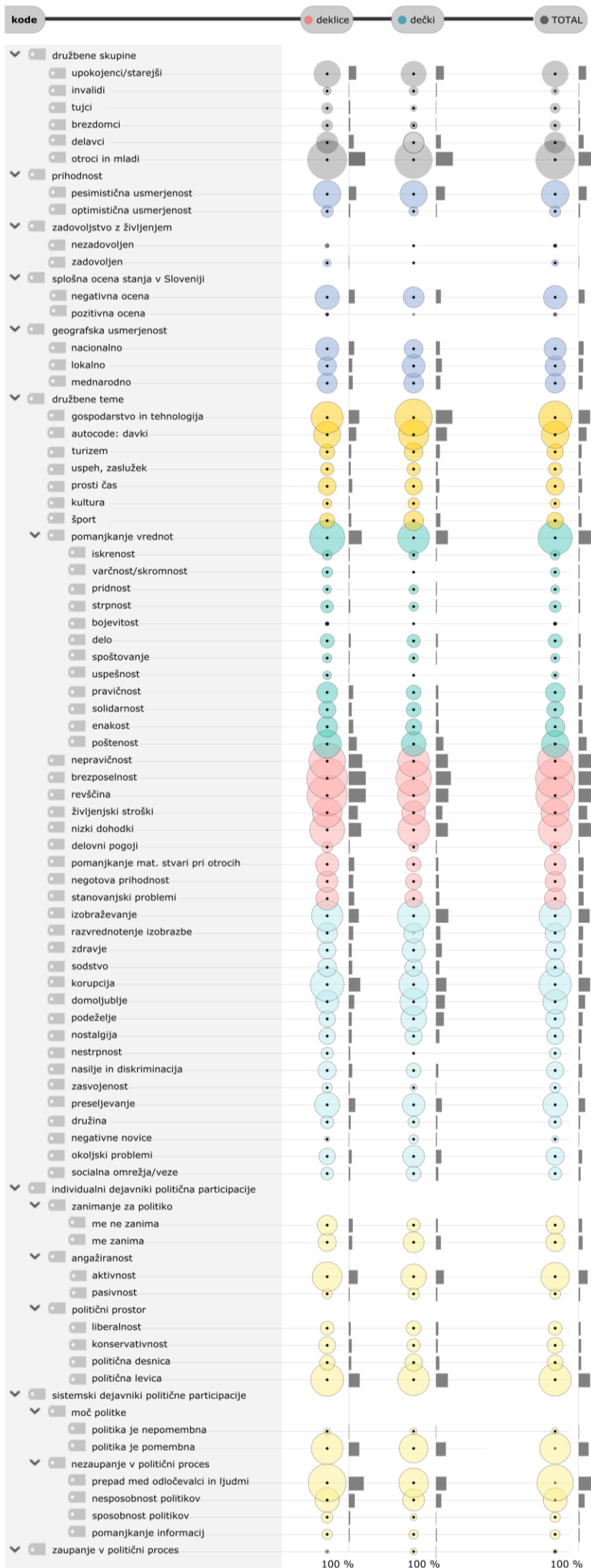
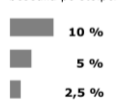
Porazdelitev kod v pismih poslancem in SPOL

LEGENDA

% pism, ki vsebujejo kodo

% vsega kodiranega besedila po stolpcih

Obstaja zelo visoka pojavnost te sestavljene kode pri obeh spolih. Kljub temu obstajajo razlike po spolu pisca. Ugotovimo namreč lahko, da je med dekleti večji delež tistih pisem, v katerih se pojavi sestavljena koda *eksistencialni problemi*. Takih pisem je več kot 96 %, medtem, ko jih je pri dečkih nekaj več kot 83 %. Podobno lahko trdimo tudi v primeru sestavljene kode *družbene neenakosti* (ta je sestavljena iz kode *nepravičnost* in *revščina*). Tudi tu se kot precej bolj občutljive na družbeno neenakost pokažejo deklice. Med dekleti je tako kar 82,8 % takih, ki so imela v svojih pismih kodo družbene neenakosti, medtem, ko je takih dečkov »le« 64,8 %.

Tudi pri kodi *koloniziranje prihodnosti* pridemo do podobnih ugotovitev. Deklice v svojih pismih v večji meri govorijo o koloniziranju prihodnosti, pisem, ki bi jih napisala deklica in ne bi vsebovale te kode je malo več kot eno petino, medtem, ko je pri dečkih takih pisem skoraj 40 %.

Če privzamemo, da so zaznava eksistencialnih problemov, nenaklonjenost družbeni neenakosti in usmerjenost v koloniziranje prihodnosti, vsaj dobra osnova za razvoj družbeno kritičnega mišljenja in oblikovanje mladostnikov kot politične skupine, s skupnimi interesi, in posledično njihovega potenciala za politično delovanje, lahko ugotovimo, da imajo deklice tega potenciala več kot dečki. Zato bi lahko domnevali, da bi njihova pisma vsebovala tudi več kod kot so *politika me zanima*, *politična aktivnost*, *politika je pomembna* in da bi bolj občutile prepad med političnimi odločevalci in ljudmi. Pri vseh teh kodah se točno to tudi potrdi. Izjema je koda *politika me zanima*, ki je v večji meri vsebovana v pismih dečkov. Tako lahko ugotovimo, da pisma deklic v večji meri vsebujejo kodo *politična aktivnost* kot pisma dečkov. Takih pisem je 37,4 %, medtem ko je pri dečkih takih le 27,8 %. Podobno lahko ugotovimo tudi za kodo *politika je pomembna*. Tudi ta koda se v večji meri pojavlja v pismih, ki so jih napisale deklice – 37,4 % pri deklicah in 27,8 % pri dečkih. Še bolj očitne razlike med spoloma pa se pojavijo pri kodi *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, kjer se koda pojavi v 61,3 % pisem, medtem, ko je takih pisem pri dečkih manj kot 40 %.

3.4.2 Participacijski potencial in tip naselja

Podobno kot so nas zanimala razlike po spolu, nas v tem delu zanima, ali obstajajo razlike v potencialu za politično participacijo in tudi v izraženi politični participaciji med učenci, ki prihajajo iz različnih tipov naselij. Kraje, iz katerih prihajajo učenci, smo opredelili v skladu s SURS-ovo opredelitvijo glede na število prebivalcev. Pri tem se zavedamo omejitve primerjave deležev zaradi dejstva, da je iz večjih mest samo osem pisem. Potencial zopet preverjamo s primerjavo med deleži pisem, ki vsebujejo naslednje sestavljene kode: *družbene neenakosti*, *koloniziranje prihodnosti*, *eksistencialni problemi* in *pomanjkanje vrednot*. Preverjamo predpostavko, da bi v tipu naselja, kjer je tega potenciala več, lahko bila bolj izražena politična participacija.

Preglednica 3.16: Participacijski potencial po tipu naselja

Sestavljene kode	Vas	Manjše mesto	Večje mesto	LJ, MB	Skupaj
Družbene neenakosti	80,73	76,32	75,00	78,57	78,73
Koloniziranje prihodnosti	77,98	77,63	50,00	57,14	74,21
Eksistencialni problemi	97,25	93,42	75,00	82,14	93,21
Pomanjkanje vrednot	35,78	61,84	62,50	67,86	49,77

Ugotovimo lahko, da je potencial za politično participacijo med različnimi tipi naselij podoben. Noben tip naselja ne odstopa veliko. Zdi se, da je še največ tega potenciala v pisemih, ki so jih napisali učenci z vasi. Tam se najostreje kaže prisotnost eksistencialnih problemov, koloniziranje prihodnosti in tudi družbene neenakosti. Obratno pa je s percepcijo pomanjkanja vrednot. Te percepcije, izražene v prisotnosti te sestavljene kode v pisemih, je v pisemih, ki so jih napisali na vasi, precej manj kot v pisemih iz mesta.

Kaj vse to pomeni za politično participacijo? Če se je pri spolu pokazalo, da se potencial za politično participiranje pri dekletih prevede v politično participacijo, za tip naselja tega ne moremo trditi. Pomembnejših razlik glede na tip naselja v politični participaciji ni. Največja razlika glede na tip naselja, iz katerega prihajajo učenci, se glede na vsebovane kode, pojavi pri zaznavi prepada med političnimi odločevalci in ljudmi. Tu, v nasprotju s prejšnjimi ugotovitvami, kjer je potencial za politično participacijo pozitivno povezav z močjo zaznave tega prepada, temu ni tako. Mladostniki z vasi so v primerjavi z mladostniki iz mest v manjši meri pisali o prepadu med političnimi odločevalci in ljudmi.

Preglednica 3.17: Izražen participacijski potencial in tip naselja

	Vas	Manjše mesto	Večje mesto	LJ, MB	Skupaj
Politika me zanima	17,43	11,84	12,50	14,29	14,93
Aktivnost	30,28	43,42	50,00	25,00	34,84
Politika je pomembna	37,61	47,37	37,50	35,71	40,72
Prepad med odločevalci in ljudmi	43,12	71,05	75,00	60,71	56,11

3.4.3 Participacijski potencial in regija

Preverimo še, ali se pisma oz. obravnavani dejavniki za razvoj politične participacije in njeni posamični parametri razlikujejo glede na regijo, iz katere prihajajo učenci. Tu zopet izhajamo iz predpostavke, da sta vrednotni okvir in zavedanje o nujnosti koloniziranja prihodnosti, tisti točki, ki bi lahko vplivali na razvoj in uresničitev participacijskega potenciala.

Preglednica 3.18: Participacijski potencial in regija

Regija	Odstotek pisem, ki vsebujejo to kodo			
	Družbene neenakosti	Koloniziranje prihodnosti	Eksistencialni problemi	Pomanjkanje vrednot
Primorsko-notranjska/Goriška/Obalno-kraška	86,36	59,09	90,91	59,09
Gorenjska	80	73,33	93,33	33,33
Osrednjeslovenska	79,41	61,76	88,24	58,82
Koroška	86,21	89,66	100	65,52

Regija	Odstotek pisem, ki vsebujejo to kodo			
	Družbene neenakosti	Koloniziranje prihodnosti	Eksistencialni problemi	Pomanjkanje vrednot
Posavska/Jugovzhodna	52,63	84,21	94,74	26,32
Savinjska	81,82	72,73	81,82	45,45
Podravska	82,19	71,23	94,52	45,21
Pomurska	66,67	94,44	94,44	55,56
Skupaj povprečje	78,73	74,21	93,21	49,77

Preglednica 3.19: Izražen participacijski potencial in regija

Regija	Odstotek pisem, ki vsebujejo to kodo			
	Politika me zanima	Aktivnost	Politika je pomembna	Prepad med odločevalci in ljudmi
Primorsko-notranjska/Goriška/Obalno-kraška	13,64	31,82	22,73	68,18
Gorenjska	20	53,33	26,67	46,67
Osrednjeslovenska	17,65	23,53	41,18	55,88
Koroška	17,24	37,93	51,72	68,97
Posavska/Jugovzhodna	15,79	36,84	47,37	68,42
Savinjska	0	63,64	54,55	54,55
Podravska	13,7	31,51	38,36	47,95
Pomurska	16,67	33,33	50	50
Skupaj povprečje	14,93	34,84	40,72	56,11

Zaradi majhnega števila pisem, ki so nastala v nekaterih regijah, smo, da smo omogočili lažjo interpretacijo rezultatov, nekatere izmed njih smiselno združili. Tudi zato lahko rezultate razumemo kot nek prvi, splošni, a iz statističnega vidika manj zanesljivi, vpogled v obravnavano tematiko. Ugotovimo lahko, da obstajajo v potencialu za politično participacijo v pismih, le ta je ponazorjen s prisotnostjo sestavljenih kod kot so *družbene neenakosti*, *eksistencialni problemi*, *koloniziranje prihodnosti* in *pomanjkanje vrednot*, razlike. V primeru kode *družbene neenakosti* izstopata združeni posavska in jugovzhodna regija, kjer je delež pisem, ki vsebuje to kodo, precej nižji kot v drugih regijah. V tej združeni regiji se pojavi le v malo več kot polovici pisem, medtem ko je npr. v združeni primorsko-notranjski/goriško/obalno-kraški regiji takih pisem več kot 86 %. Pri kodi *eksistencialni problemi* nobena od regij ne odstopa, vse izkazujejo izredno visoko prisotnost te sestavljene kode, ki je v povprečju višja od 90 %, v najnižjem deležu se ta koda z nekaj več kot 81 % pisem, ki to kodo vsebujejo, pojavlja v savinjski regiji. Večje pa so razlike v prisotnosti kode *koloniziranje prihodnosti*. Tu lahko ugotovimo, da visoko prednjačijo pisma iz pomurske regije. Kar nekaj več kot 94 % pisem vsebuje to sestavljeno kodo, medtem ko je takih pisem v združeni primorsko-notranjski/goriško/obalno-kraški regiji malo manj kot 60 % (povprečje vseh regij je 74,4 %).

Tudi ko analiziramo razlike v prisotnosti kod, ki nakazujejo na politično participacijo učencev, ugotovimo, da obstajajo kar precejšnje razlike po regijah. Tako je npr. pisem, ki vsebujejo kodo *politika me zanima* na Gorenjskem kar ena petina, medtem, ko v savinjski regiji takih pisem sploh ni. Kar je morda pomembnejše je, da je se precej razlikuje tudi percepcija pomembnosti politike za reševanje družbenih problemov. Tako je pisem, ki vsebujejo to kodo v Pomurju polovica, v združeni primorsko-notranjski/goriško/obalno-kraški regiji pa samo malo več kot 20 %. Manjši odklon je v deležih pisem, ki vsebujejo kodo *prepad med političnimi odločevalci in ljudmi*, kjer se v povprečju koda nahaja v nekaj več kot 55 % pisem.

3.4.4 Sklep

Cilj primerjave pisem po različnih spremenljivkah ni bil obsežna statistična obdelava kod v pismih in iskanje statistično značilnih povezav med njimi. Zavedamo se, da nimamo opravka z reprezentativnim vzorcem pisem, ki bi omogočal sklepanje na populacijo. Navsezadnje gre za obravnavo kvalitativnih podatkov s kvantitativnimi metodami (angl. *mixed methods approach*), pri čemer se jasno zavedamo omejitev sklepanja. Ne glede na to, da zaradi nereprezentativnosti vzorca ugotovitev ne moremo posplošiti na populacijo, pa jih lahko posplošimo na vzorec, ki smo ga obravnavali, ki pa je za kvalitativno študijo številčno zelo velik (221 pisem). Ugotovitve so s tega vidika toliko bolj pomembne, saj gre za populacijo (v starosti zadnje triade osnovne šole), ki jo z bolj uveljavljenimi raziskovalnimi metodami in instrumenti (npr. anketni vprašalnik na reprezentativnem vzorcu), ne dosežemo. V večji meri je torej šlo za poskus pridobitve vpogleda v razmišljanja, stališča, vrednote mladostnikov v povezavi z aktivnim državljanstvom in politično participacijo, ki je prav zaradi tega, toliko bolj dragocen. Ugotovitve, do katerih smo prišli v kvalitativnem delu študije, podrobneje preverjamo v naslednjem poglavju, kjer pa uporabljamo podatke, sicer ne za enako starostno skupino mladih, pridobljeni s kvantitativnimi metodami.

4 POLITIČNA PARTICIPACIJA MLADOSTNIKOV IN NJIHOVE VREDNOTNE ORIENTACIJE

V tem delu bomo na podlagi podatkov *Mladina 2010* (Lavrič in drugi 2011) in *Mladina 2013* (Flere in drugi 2014) ugotavljali, kakšen je **vpliv vrednot mladostnikov na njihovo politično udejstvovanje**. Predstavili bomo vrednotne orientacije mladostnikov starih 16-19 let. Raziskali bomo, kam se umeščajo na lestvici, ki meri usmerjenost v individualno oz. kolektivno delovanje. Nadalje, nas bo zanimala razvrstitev v politični prostor, kjer bomo upoštevali njihovo mnenje glede prioritarnih ciljev, uresničevanju katerih naj bi se posvetila slovenska vlada (na ta način bomo ugotavljali njihovo avtoritarnost-liberalnost) ter kam se umeščajo na političnem polju (levo-desno). Pri tem bomo posebej pozorni na prepoznavanje razlik med njimi in drugimi starostnimi skupinami, kot tudi na heterogenost same preučevane skupine. Poznavanje vrednotnega profila mladostnikov se nam zdi za razumevanje trendov s področja politične participacije pomembno, saj menimo, da vrednotne orientacije vplivajo tako na njihov **a) občutek prepade med političnimi odločevalci in državljani** (v smislu zaupanja v politični sistem in možnost vplivanja na odločitve) in **b) kot na samo politično (ne)udejstvovanje**, kar v nadaljevanju tudi preverjamo.

Podatke za nadaljnjo analizo o vrednotah in političnem udejstvanjem mladostnikov smo črpali iz zadnjih dveh raziskav *Mladina* (v letih 2010 in 2013), ki se ukvarja z življenjem mladostnikov v Sloveniji.

4.1 Opis raziskave in metode

Raziskava *Mladina 2010* je bila izvedena leta 2010 v okviru Filozofske fakultete v Mariboru. Podatki so bili zbrani na terenu v obliki pisnega in ustnega vprašalnika ob prisotnosti anketarja na podlagi slučajnega (verjetnostnega) vzorčenja iz Centralnega registra prebivalcev Slovenije.

Vzorec je reprezentativen za populacijo mladih med 15. in 29. letom starosti, kar pomeni, da ta odraža del strukture prebivalstva Slovenije. Vključenih je bilo 1257 posameznikov. Zaradi nesodelovanja, zavrnitve in drugih »napak« demografske statistike vzorca nekoliko odstopajo od karakteristik ciljne populacije, zato so podatki uteženi.

Primerjalna raziskava *Mladina 2013* je bila izvedena leta 2013 v okviru Centra za raziskovanje postjugoslovanskih družb (CEPYUS), Filozofske fakultete v Mariboru in Univerze v Ljubljani. Študija obsega tudi mladostnike iz Hrvaške in Kosova, vendar smo v okviru naše analize uporabili podatke samo za slovensko mladino. Podatki so bili zbrani na terenu v obliki pisnega in ustnega vprašalnika ob prisotnosti anketarja na podlagi sistematičnega slučajnega vzorčenja (stratificirano vzorčenje, kvotni vzorec). Naključno vzorčenje zaradi nekaterih tehničnih in upravnih vprašanj ni bilo mogoče.

Vzorec je nadomestek naključnega vzorca in se približuje reprezentativnemu vzorcu za populacijo mladih med 16. in 27. letom starosti. V Sloveniji je pri raziskavi sodelovalo 907 posameznikov.

4.1.1 Metode za analizo podatkov

Sekundarna statistična analiza podatkov je bila izvedena s pomočjo programa SPSS. Za analizo podatkov po posameznih spremenljivkah smo uporabili univariatne, bivariatne in multivariatne statistične metode. Posebej smo bili pozorni na razlike med starostnimi skupinami (15 oz. 16 do 19 let, 20 do 23 let in 24 do 27 oz. 29 let) glede na vrednotno orientacijo, usmerjenost v individualno oz. kolektivno delovanje ter razvrstitev v politični prostor.

Vsak omenjen sklop podatkov smo analizirali najprej s pomočjo opisnih statistik (univariatna analiza). Uporabili smo predvsem frekvenčne porazdelitve, povprečno vrednost (povprečje ali aritmetična sredina), mere razpršenosti (standardni odklon) ter minimalno in maksimalno vrednost.

Pri preverjanju razlik in povezanosti (bivariatna analiza) smo uporabili sledeče metode:

- hi-kvadrat kvadrat preizkus (χ^2), s katerim smo ugotavljali, ali obstaja povezanost med dvema nominalnima spremenljivkama, nizka vrednost signifikance (pod 0,05) pa pomeni, da med spremenljivkama obstaja statistično značilna povezanost (na celotni obravnavani populaciji);
- korelacijski koeficient (Pearsonov koeficient korelacije, Spearmanov koeficient korelacije rangov), kje sta nas zanimali smer in stopnja povezanosti oz. korelacije med spremenljivkami;
- t-test, s katerim smo preverjali, ali je povprečna vrednost iste spremenljivke v eni skupini enot različna od povprečne vrednosti v drugi skupini enot;
- analiza variance, ki smo jo uporabili za primerjavo povprečij več skupin.

Izmed multivariatnih metod smo uporabili faktorsko analizo in razvrščanje v skupine. Z namenom bolj poglobljene in usmerjene analize v proučevani problem smo oblikovali tudi nekaj sestavljenih spremenljivk.

4.1.2 Sestavljene spremenljivke

Da bi pridobili bolj natančen vpogled v njihov individualistični oz. kolektivistični pogled na družbo, smo s pomočjo faktorske analize oblikovali dva dejavnika, ki merita individualistično oz. kolektivistično delovanje posameznika. Faktorska analiza je bila izvedena na kazalnikih sedmega vprašanja D sklopa v pisnem vprašalniku Mladina 2013. Iz obeh faktorjev smo sestavili novo spremenljivko, kjer vrednosti proti 1 nakazujejo na skrajni individualizem in vrednosti proti 5 na skrajni kolektivism.

Pod *individualizem* smo, na podlagi dostopnih podatkov, uvrstili naslednje kazalnike:

- »Danes je nemogoče sočustvovati v žalosti z drugimi«;
- »V življenju je dovolj, da imaš nekaj prijateljev in da se zabavaš«;
- »Potrebno se je osredotočiti na kariero, vse ostalo je manj pomembno«;

- »Potrebno se je oddaljiti od zunanjega sveta in živeti v lastnem svetu, ker je sicer življenje zelo težko«.

Kot *kolektivizem* pa smo prepoznali naslednje kazalnike:

- »Kdor ne skrbi za druge, bo na koncu nagrajen« (rekodirano);
- »Da bi družba lahko funkcionirala, so potrebne moralne vrednote«;
- »V življenju se moraš obdati z ljudmi, na katere se lahko opreš« .

Podobno kot pri ugotavljanju nagnjenosti k individualizmu oz. kolektivizmu smo tudi pri iskanju politične opredelitve mladih in njihove umeščenosti v politični prostor skozi ocenjevanje izbranih trditev o tem, kakšnim ciljem bi se morala posvečati slovenska vlada, in o motečih težavah za slovensko družbo, ustvarili indeks, z dvema novima sestavljenima spremenljivkama, ki merita omenjena koncepta.

Indeks *levo_desno* je sestavljen iz petih kazalnikov vprašanja G1¹⁴ iz sklopa G pri ustnem vprašalniku Mladina 2013, izražen pa je na lestvici od 1 do 4, kjer 1 pomeni (izrazito) levo usmerjenost in 2 pomeni (izrazito) desno usmerjenost z vidika reguliranja državne politike. Po naši presoji so bili izbrani naslednji kazalniki: revščina, brezposelnost, onesnaženje, negotovost zaposlitve, podnebne spremembe.

Indeks *liber_avtor* je sestavljen iz dvanajstih kazalnikov sklopa F in G pri ustnem vprašalniku Mladina 2013 (vprašanje F12¹⁵ in G1), izražen pa je na lestvici od 1 do 4, kjer 1 pomeni liberalnost, 4 pa avtoritarnost glede vodenja države. Po naši presoji so bili izbrani naslednji kazalniki: boj proti kriminalu in korupciji, duhovna prenova, krepitev vojaške moči in nacionalne varnosti, varstvo okolja, varstvo človekovih pravic, socialna varnosti in pravičnost, izboljšanje položaja žensk, spodbujanje rodnosti, grožnja terorizma, nevarnost širjenja HIV, imigranti/prišleki iz drugih držav, ulični kriminal.

Za boljši vpogled v odnos med političnimi akterji in mladostniki in politično aktivnost mladih smo prav tako ustvarili dva nova indeksa, ki merita omenjena koncepta. Pri merjenju odnosa do politikov, ki smo ga poimenovali občutek prepada, in politične aktivnosti smo pri raziskavi Slovenska Mladina 2013 naleteli na težave, saj se je vprašalnik v primerjavi z izvedbo iz leta 2010 spremenil in ni vseboval spremenljivk, ki bi merile posameznikov občutek prepada in politično aktivnost. Zato smo ta dva koncepta preverjali na podatkih iz raziskave Slovenska Mladina 2010, in sicer smo sestavili *indeks občutek prepada* in *indeks politične aktivnosti*.

Indeks občutek prepada je sestavljen iz sedmih različnih spremenljivk (Mladina 2010, v98, v104, v105, v106, v107, v130, v131), vrednosti indeksa pa se gibljejo od 1 do 5, kjer 1 pomeni »zelo negativen«

¹⁴ Vprašanje G1: Koliko so po tvojem mnenju naslednje težave moteče za slovensko družbo? 1 do 4, kjer 1 pomeni »zelo nemoteče«, 4 pa »zelo moteče«. Glede na tematiko kazalnikov smo opredelili levo oziroma desno usmerjenost (kot 1 oz. 4) in ustrezno rekodirali vrednosti posameznih kazalnikov, kjer je bilo to potrebno.

¹⁵ Vprašanje F12: Koliko bi se po tvojem mnenju slovenska vlada/politika morala posvetiti uresničitvi naštetih ciljev? Anketiranci so ocenjevali našete kazalnike na lestvici od 1 do 4, kjer 1 pomeni »sploh ne« in 4 pomeni »zelo«. Iz poznavanja tematike in lastne presoje smo določili, ali odgovor 1 pomeni avtoritarnost oz. liberalnost, ter nato vse kazalnike obrnili (rekodirali) v isto smer.

odnos do politike in večji občutek prepada ter 5 pomeni »zelo pozitiven« odnos do politike oz. manjši občutek prepada. Izbrani kazalniki so:

- »Kako ocenjuješ vpliv mladih na družbene spremembe, ki se bodo zgodile v vaš prihodnosti?«
- »Ne verjamem, da se politiki veliko ukvarjajo s tem, kaj menijo ljudje, kot sem jaz«;
- »Ljudje kot sem jaz, itak nimajo nobenega vpliva na to, kaj počne oblast«;
- »Politiki so tako ali tako zainteresirani le za to, da so izvoljeni, in ne za to, kaj volivci resnično želijo«;
- »Skozi politiko nima smisla poskušati spremeniti stvari«.

Indeks politične aktivnosti pa je sestavljen iz nabora 15 kazalnikov (v115-v128)¹⁶, vrednosti pa se gibljejo na lestvici od 1 do 3, kjer 1 pomeni »nesodelovanje« in 3 pomeni »sodelovanje« pri različnih političnih aktivnostih.

Za ugotavljanje vrednotnega profila mladostnikov smo prav tako na podatkih Slovenske Mladine 2010, in sicer iz ustnega vprašalnika (spremenljivke 192 do 205¹⁷), uporabili faktorsko analizo.

4.2 Mladostniki kot individualisti?

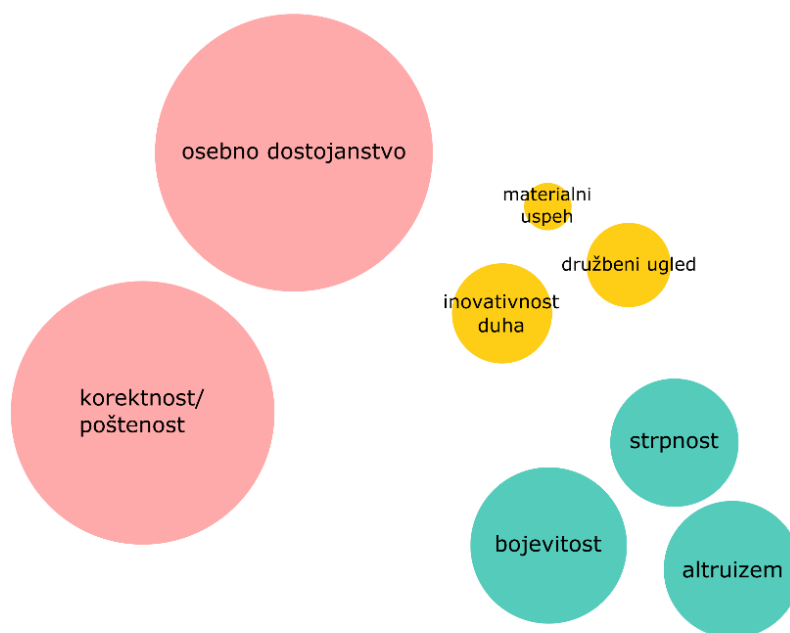
Na podlagi kazalnika, ki meri vrednotni profil mladostnikov, na način, da ti pri izpolnjevanju vprašalnika iz seznama vnaprej podanih vrednot le-te razvrstijo po pomembnosti, se izrišejo tri skupine vrednot (ki so z vidika individualistične oz. kolektivistične usmerjenosti vse prej kot homogene). Podobno kot ugotavlja že Ule (2013) tudi naši izračuni kažejo na fluidnost vrednot mladih, s tem ko sami v prvo skupino najpomembnejših vrednot postavljajo osebno dostojanstvo (ki jo razumemo kot odraz individualizma) in korektnost, poštenost (ki se navezuje na izpolnjevanje dolžnosti do drugih in jo uvrščamo med kolektivističen tip vrednot). Podobno je z drugo skupino najpogosteje izbranih vrednot, kjer prevladujejo kolektivistične vrednote (altruizem, strpnost in toleranca), se pa med njimi pojavlja tudi bojevitost, ki v kontekstu družbe tveganja lahko pomeni odsev odgovornega individualističnega prizadevanja za doseg lastnih ciljev. V zadnjo, tretjo skupino, te vrednote so mladim najmanj pomembne, mladi umeščajo individualistične vrednote, kot so inovativnost duha, družbeni ugled in materialni uspeh¹⁸.

¹⁶ Kazalniki opredelitve politične aktivnosti so: a) Podpisati peticijo; b) Prisotnost na zakonitih demonstracijah, protestih; c) Prepričati druge, da na volitvah izberejo istega kandidata oz. stranko kot jaz; d) Kontaktirati politike; e) Prispevati denar za politično stranko ali kandidata; f) Delati za politično stranko ali kandidata; g) Iz protesta bojkotirati volitve; h) Deliti letake s politično vsebino; i) Bojkotirati nakup določenih izdelkih iz političnih, etičnih ali okoljevarstvenih razlogov; j) Kupovati določene izdelke iz političnih, etičnih ali okoljevarstvenih razlogov; k) Po zidu pisati sporočila ali grafite s politično vsebino; l) Napisati svoje mnenje/stališče na spletnem forumu ali blogu glede javno politične teme, ki se mi je zdela pomembna; m) Napisati ali posredovati pismo ali elektronsko sporočilo (e-mail) s politično vsebino; n) Sodelovati na političnem dogodku, kjer se poškoduje tuja lastnina.

¹⁷ Vrednote: a) resnično prijateljstvo (izključena iz analize); b) zdravje; c) red in stabilnost v družbi; d) vznemirljivo življenje; e) materialne dobrine; f) uspeh v šoli, poklicu; g) kreativnost, originalnost, fantazija; h) vzdrževanje tradicionalnih vrednot; i) družinsko življenje; j) varovanje narave; k) biti avtoriteta, voditelj; l) Imeti moč nad drugimi; m) živeti v miru sam s seboj; n) svoboda delovanja in mišljenja.

¹⁸Upoštevali smo vrednote, ki so jih mladostniki izbrali na prvo mesto kot najpomembnejšo vrednoto.

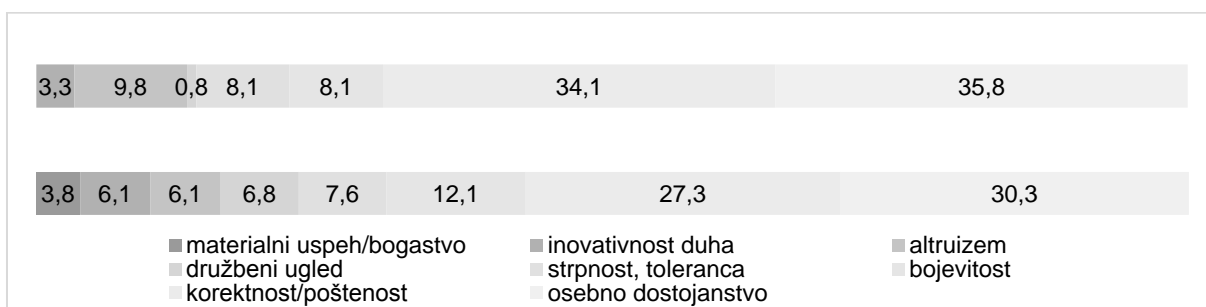
Slika 4.1: Skupine vrednot po pomembnosti (16-19 let)

Vir: Mladina 2013.

Ženske v starosti 16-19 let se po vrednotnem profilu zdijo bolj postmaterialistično usmerjene kot sovrstniki moškega spola. Najbolj očitna razlika po spolu je razvidna pri vrednoti družbeni ugled, ki moškim pomeni veliko več kot pripadnicam ženskega spola. Podobno je z materialnim uspehom/bogastvom, ki se nobeni ženski v starosti 16-19 let ne zdi pomembna; s starostjo sicer naraste delež žensk, ki se jim zdi omenjena vrednota pomembna (upade pa, na drugi strani, njihov delež pri vrednoti bojevitost).

Slika 4.2: Vrednotni okvir po spolu (16-19 let)

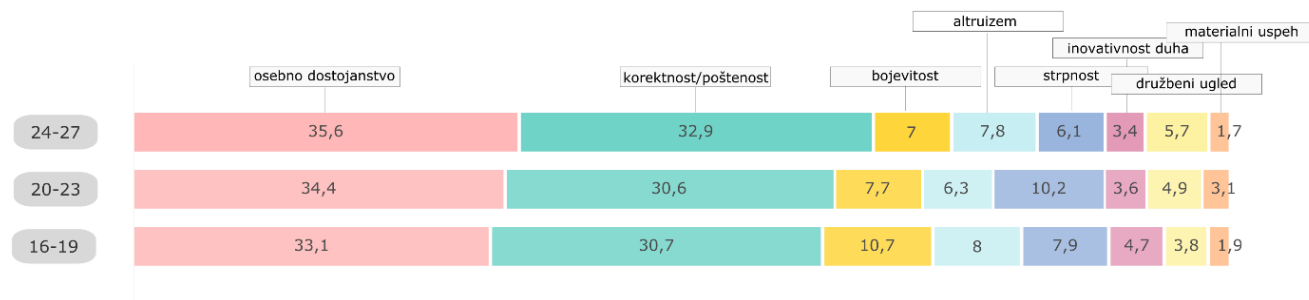

Vir: Mladina 2013.

Z naraščanjem starosti se slika vrednotnega okvirja ohrani, pri čemer sta najmlajšim (16-19 let) bojevitost in inovativnost duha bolj pomembni vrednoti kot starejšim. Druga pomembna razlika med najmlajšimi anketiranimi in drugimi starostnimi skupinami je, da so mlajši (16-19 let) še v manjši meri materialistični kot to velja za ostale: da je materialni uspeh pomembna vrednota meni le 1,9 % vprašanih (pri starih 20-23 let je bilo takih 3,1 %); podobno je z družbenim ugledom – to vrednoto je izbralo le 3,8

% anketiranih (za razliko od starih 20-23 let, kjer je bilo takih 4,9 % ali 24-27 let, ko je tako odgovorilo 5,7 % vprašanih). Mladostnike tako nikakor ne moremo označiti za (stroge) individualiste.

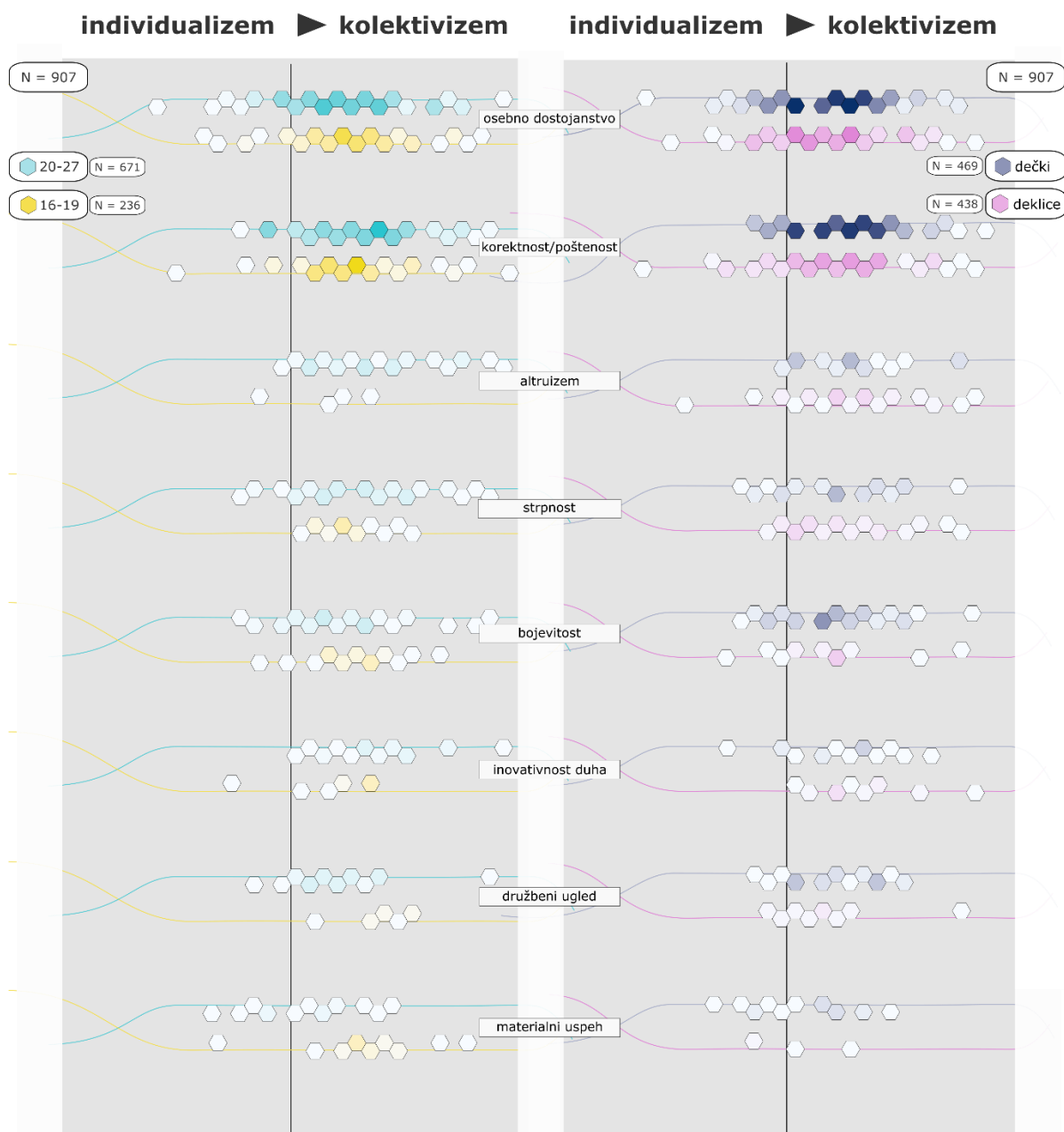
Slika 4.3: Vrednotni okvir po starostnih skupinah

Vir: Mladina 2013.

Ker je individualizem v študijah s tega področja pogosto označen kot tisti element oz. tisti vrednotni okvir, ki zaviralno vpliva na politično participacijo mladih, se v nadaljevanju bolj podrobno posvetimo temu delu. S pomočjo faktorске analize smo oblikovali dva dejavnika: usmerjenost v individualizem ali kolektivizem (podroben opis v poglavju Opis raziskave in metode) in jih združili v indeks. Da teza o individualističnih mladostnikih ne vzdrži povsem, potrjuje tudi preračunan tega indeksa individualističnega oz. kolektivističnega delovanja. Iz spodnje slike (levi stolpec) je namreč razvidno, da se velika večina anketiranih v starosti od 16-19 let umešča v desno polovico tega stolpca, ki kaže nagnjenost h kolektivizmu (ne glede na vrednote).

Slika 4.4: Nagnjenost k individualizmu/kolektivizmu in vrednote glede na spol in starost

Vir: Mladina 2010, preračuni in oblikovanje IRSSV.

Pri Sliki 4.4 gre za kompleksen prikaz vrednotnega profila mladih, ki obenem združuje še druge kategorije, in sicer:

- vpliv **starosti** na nagnjenost h kolektivizmu/individualizmu: velja, da se z naraščanjem starosti pripadnost kolektivizmu poveča¹⁹ (glej levi stolpec, ki prikazuje primerjavo po starostnih skupinah).

¹⁹Za 0,01 pri povečanju starosti za eno leto.

- Vpliv **spola** na nagnjenost h kolektivizmu/individualizmu²⁰: ponovno se pokaže fluidna struktura vrednotnih usmeritev mladih (desni stolpec Slike 4.4):
  - ženske so v povprečju bolj nagnjene h kolektivizmu kot moški²¹. Se pa na drugi strani, zanimivo, predvsem pri vrednotah »osebno dostojanstvo« in »korektnost/poštenost« z naraščanjem starosti zgosti delež žensk v levi polovici desnega stolpca. Te ženske lahko označimo za »odgovorne individualistke«;
  - fluidnost vrednot opazimo tudi pri moških. Kot izrazito moški vrednoti se izkažeta »družbeni ugled« in »materialni uspeh/bogastvo«, vendar se prikazane vrednosti, ne glede na to, da gre za individualistični vrednoti, kljub vsemu nahajajo v desni polovici desnega stolpca, ki predstavlja kolektivno usmerjenost.

Z obzirom na podane ugotovitve se mladi v starosti 16-19 let ne razlikujejo bistveno od starejših skupin mladih; podatki sicer kažejo, da so v manjši meri materialistični kot ostali ter da se nagnjenost h kolektivizmu okrepi z naraščanjem starosti, vendar jih kljub temu ne gre razumeti kot neke »posebne skupine«, s povsem ločenim vrednotnim okvirjem. Kot taki se zdijo primerni za politično delovanje, saj lahko usmerjenost v kolektivizem interpretiramo tudi kot nagnjenost k skrbi za skupno dobro, kot skrb za skupnost. To še dodatno pritrjuje ugotovitvi, da prepričanje o mladih kot strogih individualistih ne vzdrži.

4.2.1 Umeščenost mladostnikov v politični prostor

Podobno kot pri ugotavljanju nagnjenosti k individualizmu oz. kolektivizmu smo tudi pri iskanju politične opredelitve mladih in njihove umeščenosti v politični prostor skozi ocenjevanje izbranih trditev o tem, kakšnim ciljem bi se morala posvečati slovenska vlada, in o motečih težavah za slovensko družbo, ustvarili indeks, z dvema novima sestavljenima spremenljivkama, ki merita omenjena koncepta. Na horizontalni osi so prikazane vrednosti, ki kažejo na politično usmerjenost (levo-desno), na vertikalni osi pa vrednosti, ki omogočajo vpogled v družbene teme, ki se zdijo mladim pomembne in odkrivajo njihov družben vrednotni profil (avtoritarno-liberalno). Slika 4.5 prikazuje vrednosti, ki se gostijo v spodnji polovici levih kvadrantov, kar pomeni:

- da so mladi bolj levo politično usmerjeni (kar je primerljivo z njihovimi sovrstniki drugje po svetu)²²,
- se nagibajo k liberalnemu svetovnemu nazoru. V nasprotju s sestavljeno spremenljivko na horizontalni osi, pričujoči indeks ne kaže na to, da bi bili mladi izrazito naklonjeni skrajnim

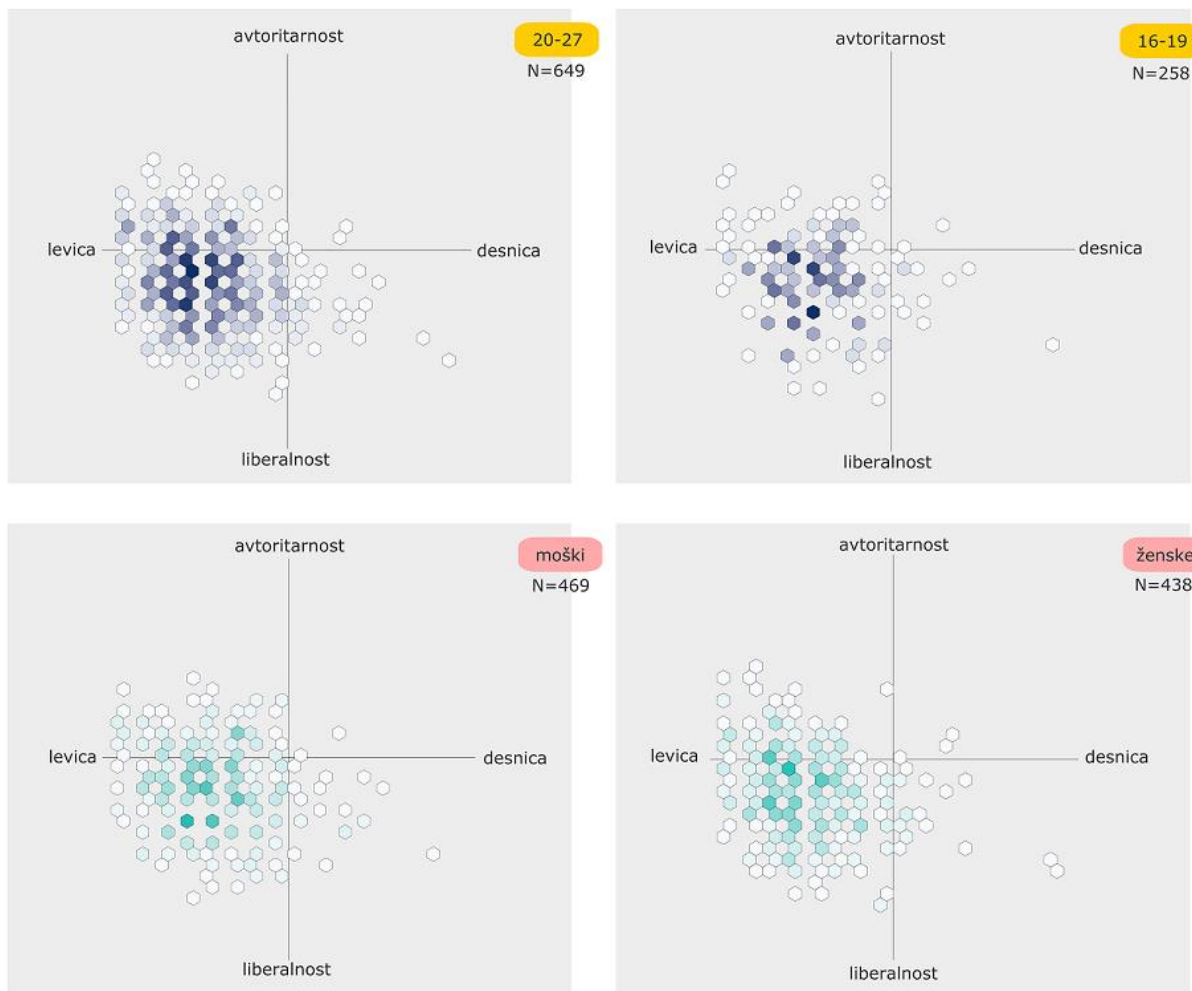
²⁰Ženske so v povprečju bolj nagnjene k kolektivizmu (približno za 0,2 na lestvici od 1 do 5). Vrednost testa χ^2 nakazuje povezanost spremenljivke spol in ind/kol (znaša 48,6), Cramerjev α in kontingenčni koeficient znašata 0,23, kar pomeni da sta spremenljivki pri 0,01% stopnji statistične značilnosti šibko povezani na populaciji. Ženske so v povprečju za 0,2 (na lestvici od 1 do 5) bolj »kolektivne« kot moški, kar pri manj kot 0,01% stopnje statistične značilnosti velja na populaciji mladih.

²¹Podobno ugotavljamo tudi z analize pisem poslancev.

²²Zaradi dejstva, da je mladim v povprečju bliže leva politična usmeritev, si za znižanje volilne pravice na 16 let prizadevajo zlasti leve politične stranke (npr. Liberalni demokrati v Britaniji, Zeleni v Avstraliji, Sinn Fein na Irskem in Socialni demokrati na Danskem) (McAllister 2013).

usmeritvam (niti skrajni liberalnosti niti skrajni avtoritarnosti²³, medtem ko se na osi levo-desno precej bolj nagibajo k politični levici).

Slika 4.5: Mladi v političnem prostoru

Vir: Mladina 2010, izračuni in oblikovanje IRSSV.

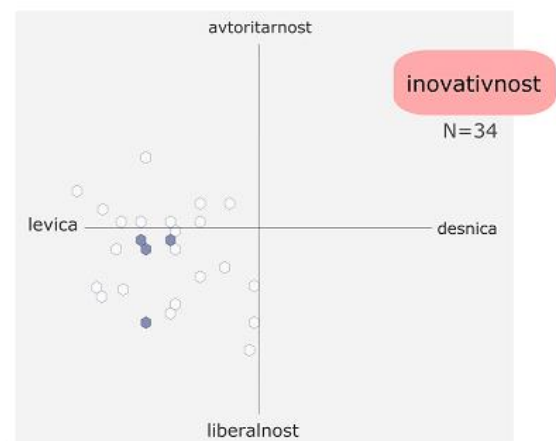
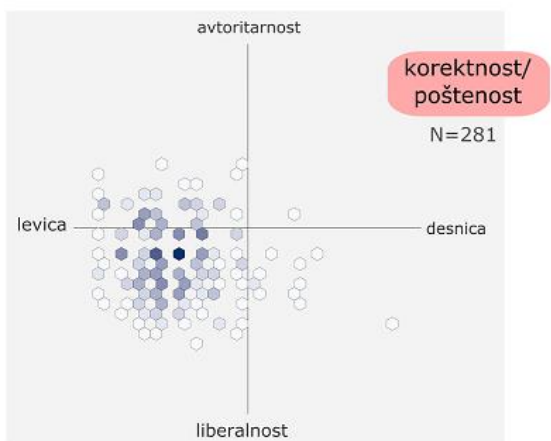
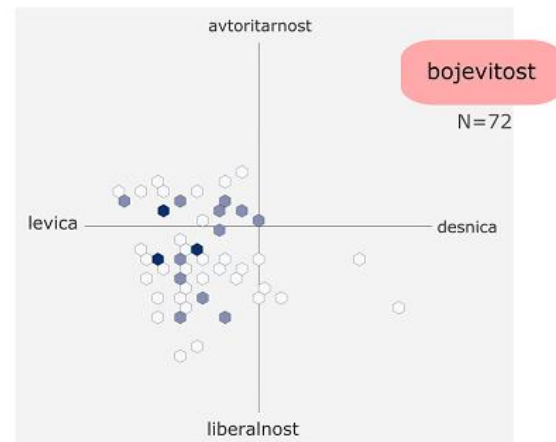
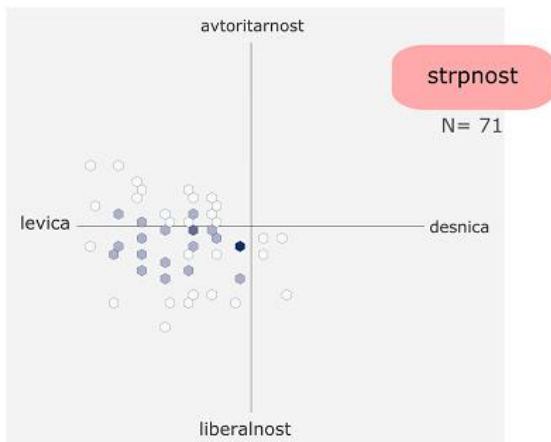
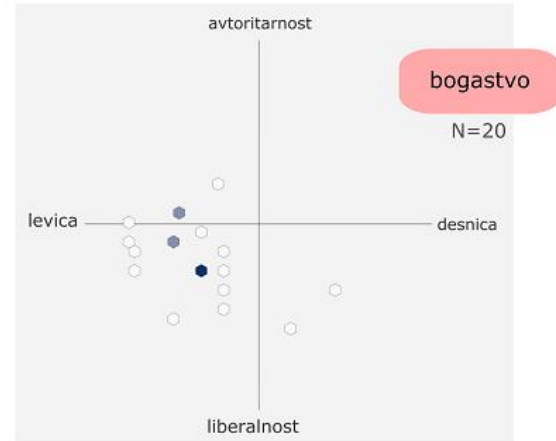
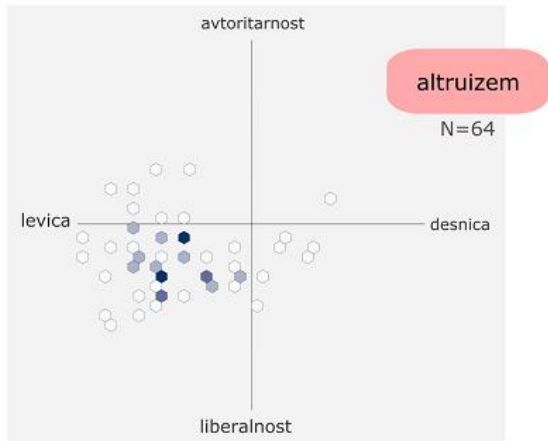
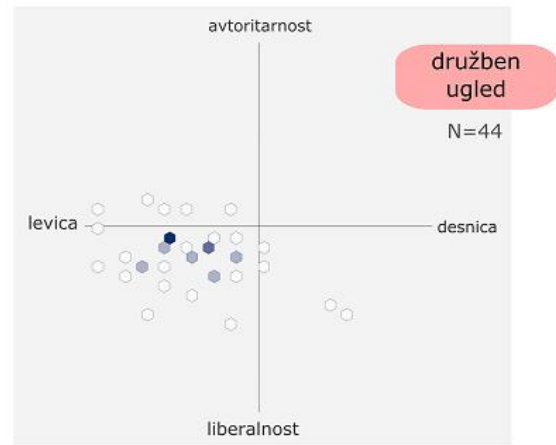
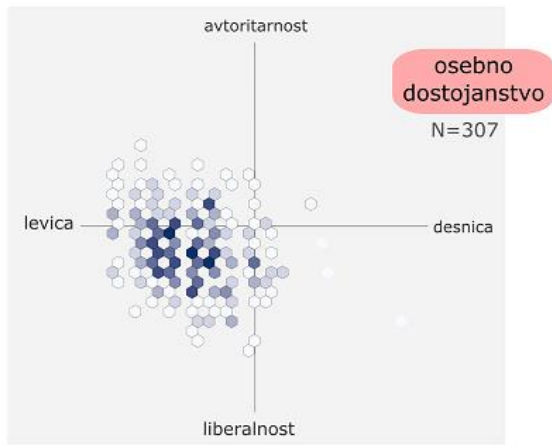
Mladi v starosti 16-19 let se nekoliko razlikujejo od ostalih starostnih skupin, saj se z nižanjem starosti nekoliko povečuje pripadnost desni politični usmerjenosti. Na umeščeno v politični prostor poleg starosti vpliva tudi spol. Ženske so (ne glede na starostno skupino) bolj levo usmerjene kot moški in se obenem na lestvici avtoritarnosti postavljajo višje – ponovno gre za ugotovitve, ki pritrjuje ideji o nekompatibilnosti vrednot, o čemer podrobneje govori že Ule (Ule 2013).

Dodatno k temu pritrjuje tudi spodnja slika (Slika 4.6), v kateri so prikazane posamezne vrednote v odnosu do političnega prostora. Splošna ugotovitev je, da se mladi ne glede na vrednotni profil v povprečju umeščajo v spodnjo polovico levega kvadranta – torej ne glede na to ali gre za postmaterialistične vrednote ali materialistične so ti še vedno levo-liberalno usmerjeni. S tega vidika je zanimiva ugotovitev, da se materialistične vrednote (kot sta npr. družbeni ugled in bogastvo) skorajda

²³ Vrednosti indeksa se na lestvici od 1 do 4 gibljejo od 1,42 do 3,17 (vsi) oz. od 1,42 do 3,08 (16-19 let).

ne pojavijo v desni polovici kvadranta, temveč v sodobnem času pri mladih ostajajo tipično v sferi levo-liberalnega političnega dela političnega prostora; za levo politično usmerjenost sta sicer v največji meri značilni vrednoti strpnost in inovativnost.

Slika 4.6: Povezanost vrednotnih orientacij mladih z njihovo umeščeno v politični prostor

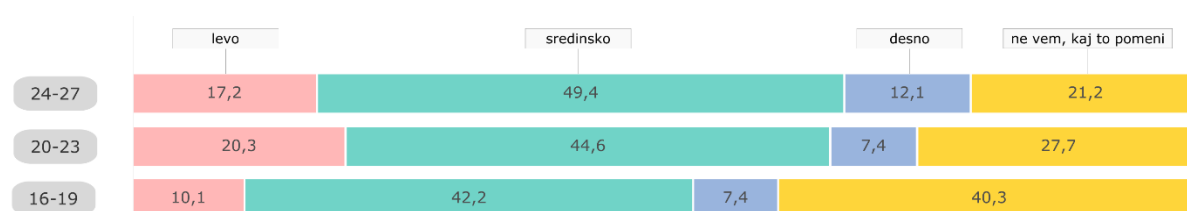
Vir: Mladina 2013, preračuni in oblikovanje IRSSV.

Za ugotavljanje politične usmerjenosti mladih se je indeks izkazal za bolj realen prikaz stanja v primerjavi s politično samoopredelitvijo. V kolikor primerjamo indeks, ki ponazarja umeščenost mladih v politični prostor, z njihovo samoopredelitvijo, namreč pridemo do nasprotujočih si ugotovitev:

- bolj kot so mladi usmerjeni k liberalnim vrednotam, bolj sebe opredeljujejo kot desno politično usmerjene;
- z nižanjem starosti se povečuje delež desno politično usmerjenih, kar ni v skladu s samoopredelitvijo, kjer se v večji meri tako opredeljujejo starejši.

Slika 4.7: Politična usmerjenost mladih (samoopredelitev) po starostnih skupinah

Vir: Mladina 2013.

Najverjetneje so ugotovitve povezane s tem, da velik delež vprašanih niti ne ve, kaj politična usmerjenost pravzaprav pomeni (s starostjo delež teh sicer upada). Obenem pa bi pri interpretaciji morda lahko izhajali tudi iz tega, da je za mlade značilno drugačno definiranje koncepta »politična opredelitev«, ki je v raziskavah običajno privzet za samoumevnega, saj vprašanje, s katerim merimo levo-desno politično usmerjenost v anketah ni opremljeno s podrobnejšo razlago²⁴. Naša sestavljena spremenljivka se nam zato zdi za merjenje omenjenega vprašanja bolj primerna, kot pa neposredno merjenje politične usmerjenosti mladih.

Za razmišljanje o pripravi ukrepov za povečanje politične participacije mladostnikov sta pomembni predvsem dve ugotovitvi, ki izhajata iz tega dela:

- v splošnem mladi veljajo za skupino, ki jim je blizu levo-liberalno politična usmeritev. Kot taki so zanimivi za politične stranke, ki ustrezajo temu političnemu profilu in lahko predstavljajo potencialne politične akterje, ki bi delovali v podporo njihovim političnim programom;
- za dobro poznavanje političnega profila možnih potencialnih volivcev se je pomembno zavedati dilem, povezanih z merjenjem politične usmerjenosti. Ker se samoopredelitev ni izkazala za najbolj primeren način pridobitve uvida v politično usmerjenost mladih (zaradi neznanja oz. drugačnega razumevanja političnega prostora), bi bilo treba v prihodnje stremeti k razvijanju bolj primernih metod. Obenem je to pomemben podatek za pripravo učnega kurikulumu na temo aktivnega državljanstva.

²⁴ Na podlagi kvalitativnih podatkov podobno ugotavljata Riegel in Wachter (2004) in ob tem dodajata, da za mlade poimenovanje politične usmeritve, ki je utemeljena v polarizaciji levo-desno, ni relevantno, saj koncepta levo-desno pogosto ne razumejo in njegovega pomena ne uspejo povezati s tematikami, ki jih v privatni sferi vsakodnevno zadevajo.

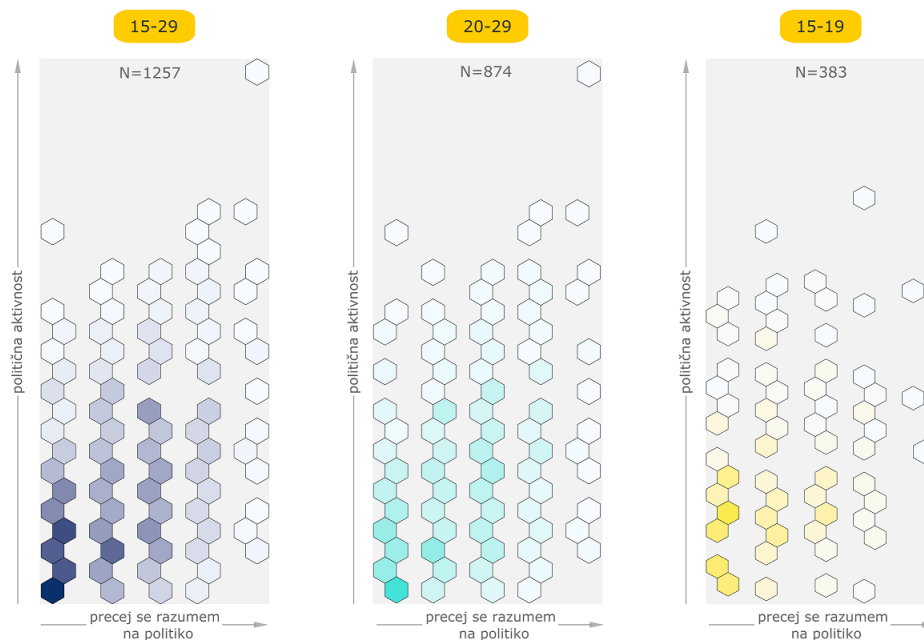
4.2.2 Odnos mladostnikov do politike ter sodelovanje v političnih procesih odločanja

Glede na to, da je eden osrednjih ciljev pričujoče naloge pripraviti nabor ukrepov, s katerimi bi spodbudili politično aktivnost mladostnikov, nas v tem delu zanima, kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na aktivno participacijo mladih v procesih odločanja – torej tisti, ki jih velja za doseganje večje politične participacije mladostnikov v prihodnje spodbujati in razvijati. **Politično participacijo** mladih smo merili preko oblikovanega indeksa (podroben opis poglavju Opis raziskave in metode).

Najprej se lotimo analize a) povezanosti odnosa mladostnikov do politike z njihovo politično participacijo (v kolikšni meri vpliva poznavanje tega področja in občutek prepada med mladostniki in političnimi odločevalci na njihovo aktivno participacijo), v nadaljevanju pa skušamo odgovoriti na raziskovalno vprašanje zastavljeno v uvodu v to poglavje, in sicer nas zanima b) v kolikšni meri so vrednote mladostnikov pomembni napovedovalec njihovega političnega udejstvovanja.

Podatki kažejo, da **se mladi v povprečju razmeroma slabo razumejo na politiko** – odgovori se namreč gostijo v skrajno levem, spodnjem delu grafa; vsaj tako ocenjujejo sami (podobno lahko sklepamo iz odgovorov o njihovi politični usmerjenosti, o čemer smo že govorili). Pri najmlajših, v starostni skupini od 15-19 let, je nepoznavanje politične tematike še bolj izrazito kot pri drugih dveh starostnih skupinah. V kolikor želimo pri mladostniki doseči večji družbeni angažma, se zdi smiselno poglobiti njihovo znanje o političnih zadevah, saj politična aktivnost narašča z njihovim znanjem s tega področja²⁵.

Slika 4.8: Poznavanje politike in politična aktivnost mladih

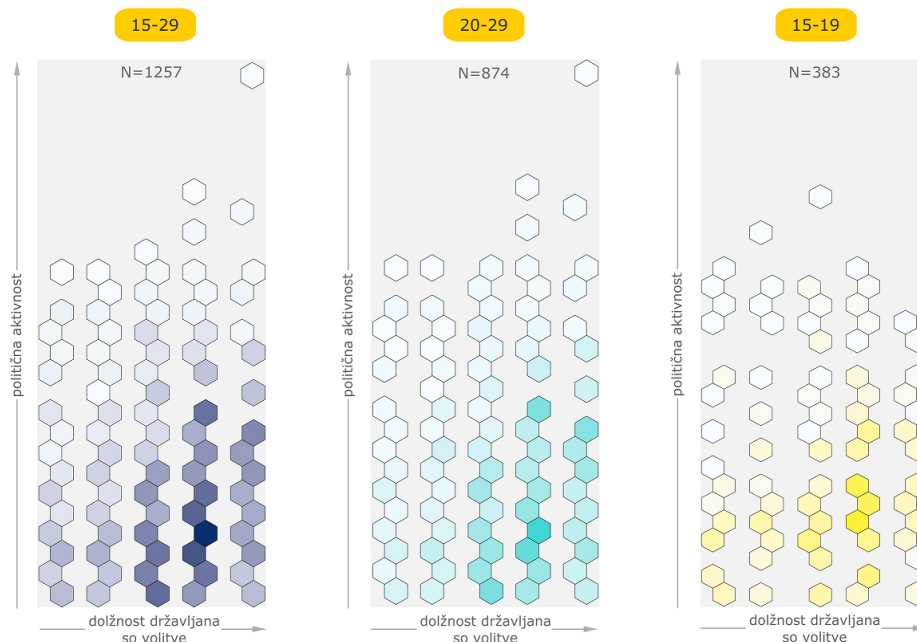

Vir: Mladina 2013, preračuni in oblikovanje IRSSV.

²⁵Pearsonov koeficient povezanosti med spremenljivkama precej se razujem na politiko in politično aktivnostjo kaže na srednje močno pozitivno (linearno) povezanost (0,264) pri natančni stopnji statistične značilnosti manj kot 1 %.

Na drugi strani pa, zanimivo, zavedanje o dolžnosti državljana udeleževati se volitev ni močno povezano s politično aktivnostjo (zgolj šibko). Glede na to, da se odgovori gostijo v desnem delu grafa, je očitno, da je zavedanje o tem, da je dolžnost državljana, da se udeleži volitev, močno, vendar politična aktivnost kljub vsemu, tudi pri tistih, ki se tega bolj zavedajo, ostaja relativno nizka²⁶.

Slika 4.9: Prepričanje o volitvah kot državljanski dolžnosti in politična aktivnost mladih

Vir: Mladina 2013, preračuni in oblikovanje IRSSV.

Naslednji pomemben dejavnik, ki pomembno določa politično aktivnost, je občutek prepada med mladimi na eni strani in političnimi odločevalci na drugi. T. i. »**prepad med političnimi odločevalci in državljani**« smo merili preko indeksa, ki smo ga sestavili iz več spremenljivk (podroben opis poglavju Opis raziskave in metode).

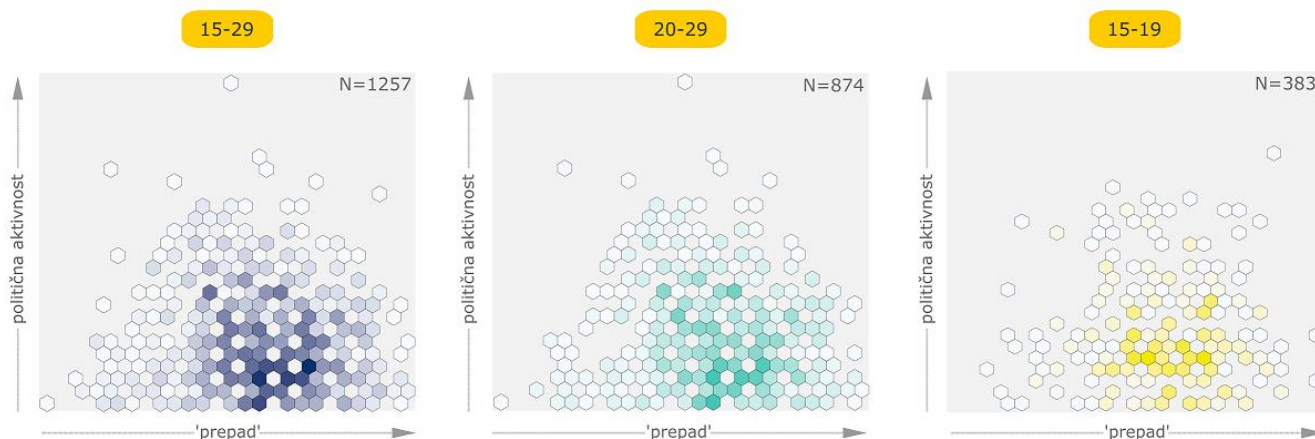
Podobno kot smo ugotavljali že v poglavju, kjer prikazujemo kvalitativno analizo pisem, ki so jih osnovnošolci naslovili na poslance, tudi kvantitativni podatki kažejo na precejšen občutek prepada med njimi in političnimi odločevalci. Ta je pri starostnem razredu 15-19 let še bolj očiten kot pri starejših²⁷ (v precejšnji meri se npr. strinjajo s trditvijo »ne verjamem, da se politiki veliko ukvarjajo s tem, kaj menijo ljudje, kot sem jaz« (AS = 3,58; AS_{20-29LET} = 3,37); v precejšnji meri se tudi strinjajo s tem, da so politiki zainteresirani le za to, da so izvoljeni (AS = 3,71). Mladostniki torej izkazujejo nizko raven zaupanja v politične odločevalce, so pa političnemu sistemu kot takemu, kljub temu še vedno relativno naklonjeni, kar se je potrdilo že v kvalitativni študiji pisem poslancem (AS = 2,84; AS_{20-29LET} = 2,84). Vseeno pa

²⁶Pearsonov koeficient povezanosti med spremenljivkama dolžnost udeležbe na volitvah in politično aktivnostjo kaže na šibko pozitivno (linearno) povezanost (0,101) pri natančni stopnji statistične značilnosti manj kot 1 %. Pri skupini 15-19 let so rezultati podobni. Pearsonov koeficient znaša 0,164 pri 0,1% stopnji statistične značilnosti.

²⁷ Analiza variance je pokazala, da se povprečja znotraj starostnih skupin statistično značilno (natančna stopnja statistične značilnosti manj kot 0,001) razlikujejo. Statistično značilne razlike lahko opazimo med skupinama 15-19 let ter 20-23 let ($p < 0,001$), in sicer ima mlajša skupina za 0,6 večji občutek prepada, prav tako pa so občutne razlike najmlajših v primerjavi s starejšimi ($p = 0,006$), in sicer imajo le-ti za 1,1 večji občutek prepada v odnosi med njimi in političnimi odločevalci. Med skupinama 20-23 let in 24-19 let ni statistično značilnih razlik v povprečju glede občutka prepada.

izračuni ne potrjujejo povsem naših domnev, saj kažejo, da doživljanje politike kot neustreznega mehanizma za uresničevanje lastnih želja, potreb, zgolj šibko²⁸ vpliva na nizko politično aktivnost: nižji kot je »prepad«, višja je aktivnost.

Slika 4.10: Občutek prepada med mladimi in političnimi odločevalci ter politična aktivnost mladih

Vir: Mladina 2013, preračuni in oblikovanje IRSSV.

V skladu z raziskovalnim vprašanjem v zadnjem delu tega poglavja preverjamo še vlogo vrednot mladostnikov pri ugotavljanju njihove politične participacije. Podatke črpamo iz raziskave *Mladina 2010*, saj zaradi spremenjenega vprašalnika v kasnejši raziskavi *Mladina 2013* merjenje odnosa do politike in politične aktivnosti ni bilo mogoče. Iz podobnega razloga smo bili obenem primorani ubrati drugačen pristop k merjenju vrednotnega profila mladostnikov. Upoštevali smo vrednote, kot so: a) resnično prijateljstvo (izključena iz analize); b) zdravje; c) red in stabilnost v družbi; d) vznemirljivo življenje; e) materialne dobrine; f) uspeh v šoli, poklicu; g) kreativnost, originalnost, fantazija; h) vzdrževanje tradicionalnih vrednot; i) družinsko življenje; j) varovanje narave; k) biti avtoriteta, voditelj; l) imeti moč nad drugimi; m) živeti v miru sam s seboj; n) svoboda delovanja in mišljenja. S faktorško analizo smo dobili tri skupine, kamor so se uvrstile vrednote s podobnimi vrednostmi, in sicer tradicionalne, individualistične/postmaterialistične ter individualistične/materialistične vrednote²⁹.

Mladostnike, stare 15-19³⁰ let, lahko glede na njihov prevladujoč vrednotni profil označimo za tradicionaliste (takih je nekoliko več kot 40 %), kar je nekoliko presenetljivo glede na to, da smo v analizah ugotavljali, da so levo in liberalno politično usmerjeni. Sledijo posamezniki, ki jih ne moremo umestiti zgolj v eno skupino vrednot, saj gre pri njih za preplet tradicionalnih vrednot na eni strani s postmaterialnimi (21,4 %) oz. materialnimi vrednotami (5 %) na drugi strani ali pa za preplet materialnih s postmaterialističnimi vrednotami (2,3 %) – govorimo o »mešanih« vrednotah (skupaj 28,7 %) in s tem

²⁸ Pearsonov koeficient korelacije med spremenljivkama politična aktivnost in občutkom prepada kaže na šibko (linearno) negativno povezanost (-0,88) pri natančni stopnji statistične značilnosti 0,002. Pri najmlajši skupini koeficient znaša -0,49, vendar je statistična značilnost previsoka ($p=0,346$), tako da tega ne moremo trditi za populacijo mladostnikov 15-19 let.

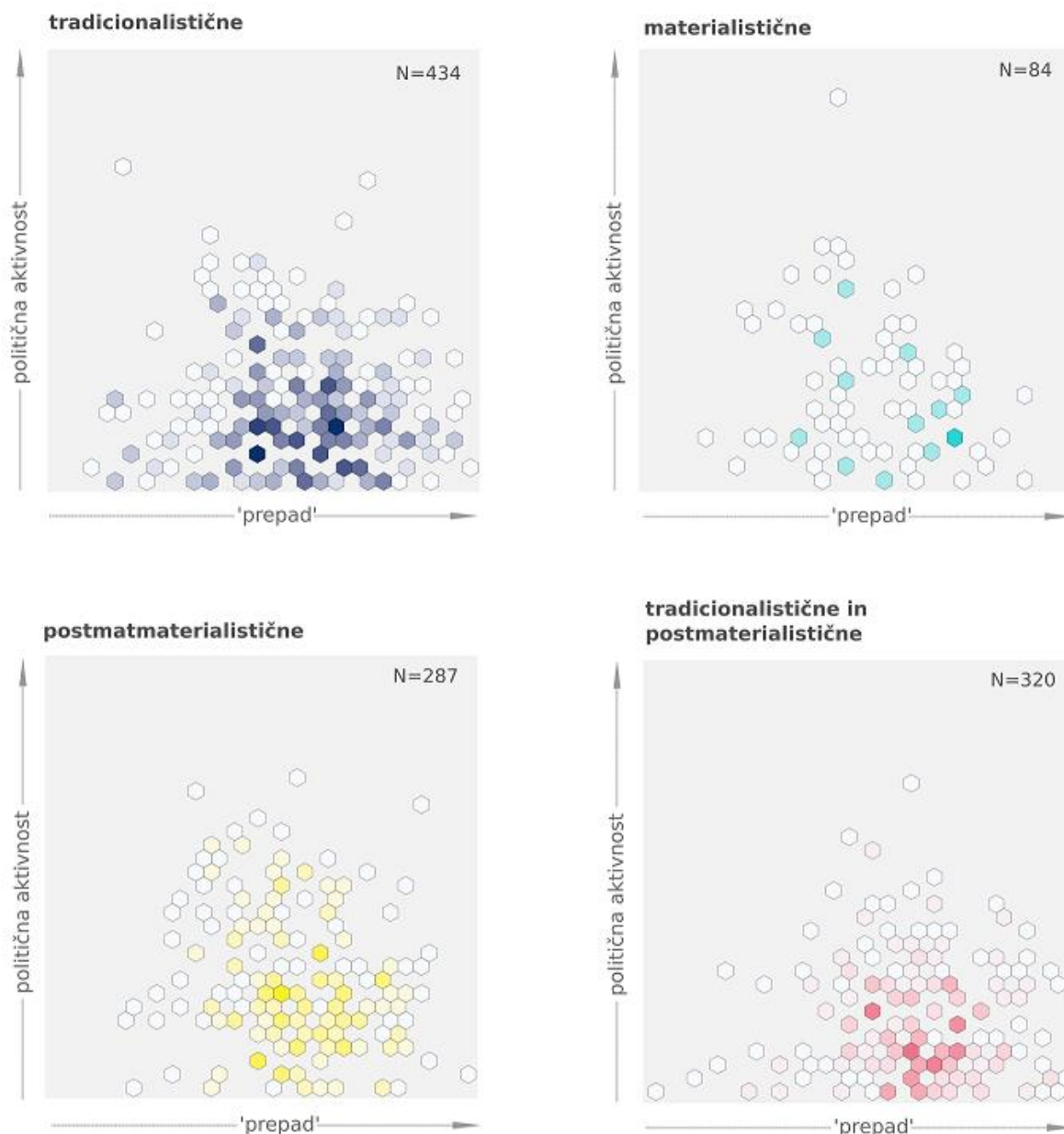
²⁹ Tradicionalne vrednote: zdravje, red in stabilnost v družbi, vzdrževanje tradicionalnih vrednot, družinsko življenje, varovanje narave. Ind./materialne vrednote: vznemirljivo življenje, materialne dobrine, uspeh v šoli/poklicu, biti avtoriteta/voditelj, imeti moč nad drugimi. Ind./postmaterialne vrednote: živeti v miru sam s seboj, svoboda delovanja in mišljenja, kreativnost/originalnost/fantazija

³⁰Podatki o starostnih skupinah mladih se v raziskavah *Mladina 2010* in *Mladina 2013* nekoliko razlikujejo (*Mladina 2010*: 15-19 let in 20-29 let; *Mladina 2013*: 16-19 let in 20-27 let).

pritrjujemo tezi o fluidnosti vrednot. V tem oziru se omenjena skupina mladostnikov ne razlikuje bistveno od starejših starih do 29 let.

Vrednotni profil anketiranih ne vpliva na občutek prepada med njimi in političnimi odločevalci. Se pa pojavljajo razlike med skupinami vrednot glede politične aktivnosti, in sicer so statistično značilno bolj aktivni materialisti in postmaterialisti (ter tisti, za katere so značilne t. i. »mešane vrednote«, v smislu prepleta materialnih in postmaterialnih vrednot).

Slika 4.11: Odnos med »prepadom«, politično aktivnostjo in vrednotno kategorizacijo

Vir: Mladina 2013, preračuni in oblikovanje IRSSV.

Načine za motiviranje mladih, da bi se v večji meri odločali za aktivno sodelovanje v političnih procesih odločanja, je tako treba iskati tudi v vrednotnih orientacijah mladih. Sklenemo lahko, da v kolikor želimo

mladostnike (stare od 16-19 let) spodbuditi k sodelovanju v političnih procesih odločanja, sama izgradnja pozitivnega odnosa do politike ni dovolj. Za doseg večjega političnega angažmaja mladih so ključne vrednote – potrebno je vplivati na razvoj postmaterialističnih individualističnih vrednot (in materialističnih), kot smo jih opredelili v tem prispevku. »Odgovorni individualizem« (Ule 2013) se tako izkaže za primerno pot k bolj aktivni politični participaciji.

5 SPODBUJANJE IN PROMOCIJA POLITIČNE PARTICIPACIJE

Katere ukrepe, programe, projekte in aktivnosti naj torej država uvaja, spodbuja, promovira in oblikuje, da bi se lahko v prihodnosti nadejala višjih stopenj politične participacije pri mladostnikih in mladih? Ali naj prioriteto naslavlja pomanjkanje vrednot posameznika ali pomanjkljivosti političnega sistema? Pri tem lahko črpa tudi iz primerov dobrih praks iz tujine, ki so se že izkazale kot učinkovite. Pomembno je tudi, da se primerov dobrih praks iz tujine ne prevzema brez poglobljenega premisleka o primernosti določene prakse za slovenski prostor. Spodaj navajamo nekatere kriterije, ki naj bi jih določena praksa izpolnila, da bi lahko glede na ugotovitve naše študije učinkovito naslovila nekatere specifične probleme politične participacije pri nas. Pri tem ni pomembno, da praksa izpolnjuje vse **kriterije**, da bi lahko veljala za dobro kandidatko za prenos v naš prostor, mora pa izpolnjevati vsaj enega od njih.

1. Mladostniki sicer imajo vrednotni profil, ki spodbuja participacijo, vendar to še ne pomeni, da takšnega profila ni potrebno dodatno spodbujati. Dobra praksa torej spodbuja vrednote, ki prispevajo k politični participaciji.
2. Mladih ne zanimajo vse politične teme. Najbolj jih zanimajo teme, ki so povezane z družbeno nepravičnostjo in t. i. eksistencialnim nizom kod (revščina, nizki dohodki, brezposelnost, visoki življenjski stroški, stanovanjski problemi, pomanjkanje materialnih stvari pri otrocih, delovni pogoji, stanovanjski problemi, izobraževanje, razvrednotenje izobrazbe, preseljevanje). Dobra praksa torej naslavlja probleme, ki jih kot družbene probleme razumejo tudi mladostniki.
3. Družbene probleme dobra praksa naslavlja na način, ki je mladostnikom blizu.
4. Družbena praksa skuša spremeniti politični sistem, da bo prepoznal, upošteval mladostnike kot enakopravno družbeno-politično skupino.
5. Mladostniki verjamejo v moč politike, zato bi lahko verjeli tudi v moč dobrih praks, če bi bili njihovi rezultati otipljivi, vidni. Mladostniki morajo videti, da se je zaradi njihove aktivnosti (znotraj dobre prakse) nekaj res spremenilo.
6. Dobra praksa mora prispevati k premostitvi prepada med političnimi odločevalci in mladostniki, k povečanju zaupanja v politični proces. Ta prepad je še posebej velik na mikro ravni, na ravni individualnih akterjev (poslanci, politični odločevalci) in ne toliko na ravni sistema samega. Demokratični sistem bi deloval, če ga ne bi »pokvarili« posamezniki, ki jim primanjkuje vrednot in so tudi nesposobni.
7. Glede na to, da je informiranost o političnih zadevah (šibko) pozitivno povezana s politično participacijo mladih, bi morali v Slovenijo prenesti dobre prakse iz tujine, ki bi prispevale k poglobljanju znanja in boljšemu razumevanju političnih procesov in politike na sploh.
8. Mladostniki v starosti od 16-19 let se po izbranih kazalnikih za ugotavljanje vrednotnega profila in političnega udejstvovanja nekoliko razlikujejo od mladih v drugih (višjih) starostnih razredih, vendar kljub vsemu ne moremo trditi, da gre za »posebno« skupino, za katero je zaradi tega potrebno predvideti specifične ukrepe za spodbuditev politične aktivnosti.

Za oceno primernosti primerov tujih dobrih praks poleg smo poleg zgornjih kriterijev upoštevali tudi mnenja in poglede **Dijaške organizacije Slovenije** in **Mladinskega sveta Slovenije**, s predstavniki katerih, smo opravili intervju na temo politične participacije.

V nadaljevanju predstavljamo nekatere primere dobrih praks iz tujine, ki bi lahko imele pozitivne učinke na aktivno državljanstvo in politično participacijo mladostnikov v Sloveniji. Nekatere od njih se osredotočajo na spodbujanje vrednot pri mladostnikih in imajo za neposreden ali posreden cilj dvigniti stopnje politične participacije, nekatere naslavljajo pomanjkljivosti političnega sistema ali pa združujejo kriterije in elemente obeh pristopov. Cilj tega dela je preveriti, ali bi te tuje prakse lahko bile v Sloveniji učinkovite glede na ugotovitve, do katerih smo prišli v prejšnjih delih naloge. Na podlagi študija literature in držav, ki imajo najvišje stopnje politične participacije, smo izbrali pet tujih primerov dobrih praks. To so:

- Porsgrunnov model (Norveška)
- Znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice (Avstrija)
- EUth projekt (orodja in nasveti za mobilno in digitalno participacijo mladih), OP!N platforma (Evropska komisija)
- Umestitev državljanke vzgoje v šolski kurikulum (Švedska)

Dobra praksa 1: Porsgrunnov model

Namen občine Porsgrunn je bil razviti model politične participacije mladostnikov, ki bo povezoval participacijo učencev v šolah s participacijo mladostnikov v lokalni skupnosti. Občina je s tem projektom začela pred dvajsetimi leti, zanj so prejeli več nagrad, do danes so ta model uporabili in nadgradili že v številnih drugih občinah na Norveškem (Odegard 2007). Porsgrunn model skuša spremeniti politični sistem, da bo ta prepoznal in upošteval mladostnike kot enakopravno družbeno-politično skupino. Tega se lotiva na način, ki je mladostnikom blizu. Porsgrunn model, katerega ideja je vključiti vse mladostnike v Porsgrunnu (in ne zgolj manjših za politično participacijo zainteresiranih skupin) v politično življenje, deluje na dveh ravneh:

- izvaja aktivnosti spodbujanja politične participacije, ki se neposredno nanašajo na primarno in sekundarno raven izobraževanja. T. i. notranji projekti stremijo h krepitvi šolskih svetov z vključevanjem mladostnikov v odločanje o šolskih zadevah. Dva izvoljena predstavnika sveta učencev predstavljata interese mladih v lokalnem svetu učencev, imenovanem Skupni svet učencev (angl. *The Pupils' Common Council*), ki sodeluje z lokalnimi politiki.
- izvaja aktivnosti, ki se nanašajo na lokalno okolje. Te so namenjene krepitvi in zaščiti interesov mladostnikov v njihovem vsakdanjem življenju. Med te projekte sodijo lokalni mladinski sveti, kamor štejemo Skupni svet učencev in letno srečanje v Mestni hiši³¹. v procese odločanja

³¹ Predstavniki Skupnega sveta učencev so izbrani iz vseh šolskih svetov na šestih nižjih (13–15 let) in dveh višjih srednjih šolah (16–19 let), na neodvisnih volitvah vsako jesen. Iz vsakega šolskega sveta sta izbrana dva člana, da zastopata svoj šolski svet v

vključeni tudi neorganizirani mladi. Vsako leto namreč učenci vseh razredov na primarni in sekundarni ravni izobraževanja pripravijo predloge za izboljšanje nekaterih zadev, ki so povezane tako z delovanjem šole kot z delovanjem lokalne skupnosti, v kateri živijo. Na dogodku, ki je organiziran enkrat letno in poteka v Mestni hiši, predstavniki šol nato podajo njihove iniciative lokalnim politikom (Odegard 2007).

Participacija mladostnikov tako ni omejena le na odločitve povezane s šolo, ampak sega tudi širše v njihovo vsakdanje življenje, povezana je namreč tudi z lokalno skupnostjo, v kateri živijo. Gre za način, kjer imajo mladostniki na način formalne konvencionalne politične participacije priložnost, da spregovorijo s političnimi odločevalci na lokalni ravni in, da predstavijo svoje predloge in morebitne pritožbe na politične odločitve ter podajo nove ideje glede urejanja javnih zadev.

Porsgrunnov model pozitivno vpliva na politično participacijo mladih v lokalnem okolju. Sodelovanje mladostnikov na letnih srečanjih v Mestni hiši ima pozitiven učinek na politično zanimanje in aktivnosti mladostnikov v Porsgrunnu, še posebej na konvencionalne oblike, kot so sodelovanje v šolskih svetih, političnih organizacijah in mladinskih strankah. Po drugi strani so učinki projekta zelo konkretni, saj se v Porsgrunnu v Mestni svet kontinuirano uspe uvrščati kandidatom mlajšim od dvajset let (petim v letu 1995 in 1999). Uspešnost modela dokazujejo tudi prenosi prakse v druge občine na Norveškem. Na Norveškem je od skupno 434 občin, namreč kar 340 ustanovilo projekte za povečanje sodelovanja mladih na lokalni ravni, pri čemer gre za projekte izdelane na osnovi Porsgrunnovega modela (Odegard 2007).

Izkušnje, ki jih učenci pridobijo s sodelovanjem v teh projektih, so pomembne, saj predstavijo učencem, ki volilne pravice še nimajo, politično igro, ti se naučijo zastopati svoja stališča, s tem pa pridobijo znanje in veščine potrebne za udeleževanje v političnih procesih določanja. Obenem na ta način oblikujejo svojo samopodobo in pridobijo samozavest za suvereno zastopanje svojih stališč in argumentiranje lastnih odločitev. Tovrstni primeri dobrih praks lahko prispevajo k zmanjšanju prepada med političnimi odločevalci in mladimi, saj povečujejo zaupanje v konvencionalni politični sistem. *»Mladi ne zaupajo v politični sistem, to pa je ključen problem nizkih stopenj konvencionalne politične participacije. Mladi želijo videti rezultate svojih političnih aktivnosti, konvencionalni načini politične participacije pa so precej kompleksni, bolj so posredni, rezultati niso vidni takoj. Njih pa zanima, kaj se bo zgodilo danes, ker oni so mladi danes in ne jutri. Ko gredo na volitve, želijo videti rezultate njihovih izbir v njihovem lokalnem okolju. V konvencionalni politiki pa to traja po več let, politika je neučinkovita, ko se rezultati zgodijo, to teh mladih, ne zanima več«* (Kampl, MSS 2016). S tega vidika je Porsgrunnov model pomemben, saj omogoča hitrejšo prevajanje pobud mladih v konkretne aktivnosti tako znotraj šole kot tudi v lokalnem

---

Skupnem svetu učencev. Skupni svet učencev predstavlja predloge in zastopa učence o zadevah, za katere meni, da so pomembne za mlade v Porsgrunnu. Ima tudi neodvisno pravico, da predstavi pritožbe in oblikuje predloge o zadevah mladostnikov, ki so na dnevnem redu mestnega sveta ali druge institucije na občinski ravni. Porsgrunnov model skuša okrepiti šolske svete na vseh ravneh in ravno v ta namen je vsako leto organizirano srečanje v Mestni hiši. Gre za dogodek, ko učenci iz vseh razredov osnovnih in nižjih srednjih šol pripravijo specifične predloge za izboljšanja na šolski ravni in na splošno v skupnosti in na srečanje pošljejo predstavnike, ki zastopajo njihove interese. Ti se sestanejo s političnimi in z administrativnimi organi iz lokalne ravni. Poleg diskusije o novih predlogih in idejah se dogovorijo tudi o razporeditvi denarja med posamezne naloge.

okolju. Prepada med odločevalci in mladimi se na ta način zmanjšuje, zato ne preseneča, da mladi na lokalni ravni v Porsgrunnu v večji meri kot njihovi sovrstniki drugje na Norveškem sodelujejo v bojkotih, demonstracijah, nevladnih organizacijah ipd., in da so bolj kritični do političnih odločevalcev in politike nasplah (Odegard 2007). Poleg tega je ta Porsgrunnov model za slovenski prostor lahko zanimiva praksa, saj omogoča izkušnjo participacije že zgodaj v osnovni šoli. Pri tem ne mislimo izkušenj v smislu, da se mladostniki seznanijo s tem, kako deluje politični sistem, ampak, da aktivno državljanstvo doživijo v svojem vsakdanjem (šolskem) življenju. *»Mladi potrebujejo realno izkušnjo aktivnega državljanstva in politične participacije že v šoli. Morajo dobiti občutek, da lahko odločajo o nekaterih stvareh, da soustvarjajo šolsko okolje, kurikulum ipd. Tako se npr. mladi, ki imajo izkušnjo aktivnega državljanstva in politične participacije, ki so npr. aktivni v mladinskih organizacijah in v šoli, kasneje v večji meri udeležujejo volitev (Kampl, MSS 2016)*

Dobra praksa 2: Znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice

Avstrija velja za edino evropsko državo, ki je znižala starostno mejo za pridobitev volilne pravice na 16 let na vseh ravneh odločanja (tako na lokalni ravni, kot na nacionalni ravni)³². Pomemben mejnik je predstavljalo leto 2006, ko je bil sklenjen sporazum o reformi volilnega sistema in so oblikovali projekt Vote16+. Od 2007 ima vsaka oseba z avstrijskim državljanstvom in dopolnjenimi 16. leti pravico, da sodeluje na vseh državnih volitvah, zlasti na volitvah v evropski in avstrijski parlament kot tudi na predsedniških volitvah in na nacionalnih referendumih (Kampl 2013). Eden izmed argumentov v prid znižanja starostne meje za pridobitev volilne pravice je bila zanimanje mladih za politiko in njihova motivacija za udeležbo v procesih političnega odločanja, ki je bilo v Avstriji po ugotovitvah avstrijskega Inštituta za mladinske študije podobno kot pri drugih starostnih skupinah, kar se je kazalo tudi v udeležbi mladih v starosti od 16 do 18 let na lokalnih volitvah (Wagner in Zeglovits 2014, Oleksyn 2007).

Najpomembnejši razlog zakaj bi bila lahko znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice smiselna tudi v Sloveniji, je, da je prepada med političnimi odločevalci in mladimi, ki je v Sloveniji, kot ugotavljamo v nalogi precejšen, moč učinkovito in najhitreje zmanjšati, ko bi se družbeno skupino, ki ta prepada še posebej čuti, popolnoma enakopravno vključilo v politično odločanje. Sprememba političnega sistema, ki bi bil z dodelitvijo volilne pravice delu mladostnikov, v večji meri prepoznala in upoštevala mladostnike kot enakopravno družbeno-politično skupino, bi lahko pozitivno vplivala tudi na stopnje politične participacije in aktivno državljanstvo na sploh. Brezovar (2013) namreč pravi, da v kolikor je mladim zavržena možnost sodelovanja pri družbenih odločitvah, ki vplivajo tudi na njih in njihovo prihodnost, to lahko pripelje do občutka nemoči glede lastnega prispevanja k razvoju in spremembam v družbi. V primeru zmanjšanja starostne omejitve, pa mladostnikom volilna pravica omogoči, da uveljavljajo svoje interese in vrednote, ki so v določenih vidikih lahko drugačna od tistih, značilnih za starejše volivce (Oleksyn 2007, Svet Evrope 2011). S tem se pri mladostnikih poveča občutek možnosti vplivanja na

---

³² Izven Evrope podobno ureditev poznajo npr. še v Braziliji, na Kubi, medtem ko Nemčija in Izrael šestnajstletnikom omogočata pravico do udeležbe na lokalnih volitvah.

odločitve in težnja po participaciji, kar lahko pozitivno vpliva na politično udeležbo kasneje v odrasli dobi (Wagner in Zeglovits 2014); nenazadnje se s tem utrdi legitimnost izvoljenih predstavnikov ter demokratičnega sistema na sploh.

Seveda obstaja veliko zadržkov pri zniževanju starostne meje za pridobitev volilne pravice. Nekateri od njih govorijo o nezrelosti mladostnikov, njihovem nezanimanju za politične zadeve ipd. Pri MSS te zadržke zavračajo, vseeno pa menijo, da morajo znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice spremljati aktivnosti, projekti, ukrepi za ustrezno informiranost mladostnikov, dvig njihove splošne družbene aktivnosti (npr. prostovoljstvo), ponotranjanje vzorcev soodločanja o javnih zadevah. *»Biti soočen s politično participacijo pri 18 letih je zagotovo prepozno. Obdobje, ko bi se nam neko vedenje lahko privzgojilo je mimo /.../ Z vidika razvoja mladih med 16-letnikom in 18-letnikom praktično ni razlike. Eden izmed argumentov je, da se da z 16-letniki lažje manipulirati, ker so manj izkušeni ipd. No, meni se zdi, da imata 16-letnik in 18-letnik zelo podobne izkušnje s politično participacijo, noben od njiju še nikoli ni bil na volitvah. Informiranost obeh je skorajda na enaki ravni, oba sta vpeta v srednješolsko izobraževanje, ki nima nekega posebnega sistema informiranja mladih o političnih zadevah. Tu sta oba prepuščena informacijah, ki jih dobita v družini ali lastni iniciativi. Znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice je korak v pravo smer, potrebno pa je zagotoviti ustrezno informiranost in opolnomočenost.« (Kampl, MSS 2016)*

Dobra praksa 3: EUth projekt (orodja in nasveti za mobilno in digitalno participacijo mladih), OPIN platforma

EUth je triletni raziskovalni projekt, financira ga programa Horizon 2020 (Obzorje 2020). Spodbuja vključevanje mladih za aktivno vlogo v družbi, pri tem pa je ključni izziv, kako mlade vključiti, motivirati za aktivno vlogo v družbi, zgraditi zaupanje, da bodo verjeli, da bodo njihovi predlogi v procesu političnega odločanja tudi upoštevani. Namen je povišati stopnjo zaupanja mladih v evropske institucije in EU ter več vključevanja mladih v procese odločanja. Pri tem z namenom, da bi politiko približal mladim, projekt uporablja manj konvencionalne načine, ki jih omogočajo spletne in mobilne aplikacije. Osredotoča se na oblikovanje spletne platforme političnega udejstvovanja, ki je namenjena mladinskim organizacijam in javnim ustanovam, in ki omogoča zbiranje mnenj mladih o različnih družbeno-političnih tematikah. Vsebuje različna orodja, eno izmed njih je tudi platforma OPIN.ME (EUthproject 2016). OPIN.ME³³ je zbirka e-orodij, s katero lahko javne institucije in mladinske organizacije, ki delujejo na različnih ravneh, lažje vzpostavijo sodelovanje med političnimi odločevalci in oblikovalci javnih politik ter mladimi. Spletna platforma OPIN.ME mladim omogoča, da izrazijo kakšne spremembe si želijo v svoji občini in to delijo s prijatelji, hkrati pa pobude sporočajo odločevalcem – županom, občinskim službam in drugim. (OPIN.ME 2016). Ta e-orodja:

³³ V Sloveniji v platformi OPIN sodeluje Pilotni projekt Srce Slovenije, ki v tem vidi priložnost za spodbujanje mladih za aktivno sodelovanje v političnih procesih skupnosti. V projekt so vključene tri slovenske občine, Litija, Mengeš in Kamnik, ki že testirajo spletno in mobilno aplikacijo OPIN.ME, s katero zbirajo komentarje in pobude mladih za izboljšave v lokalnem okolju (EUthproject 2016).

- zbirajo zamisli, ideje, odnos mladih do izbranih družbeno-političnih tem. Na ta način je omogočen dialog z mladimi, omogoča posvetovanje z njimi in olajšuje oblikovanje programov, projektov, ukrepov in javnih politik, ki odražajo poglede mladih, saj lahko ti prvotne predloge nadgradijo, komentirajo, o njih glasujejo.
- ustvarjajo prostor, kjer mladi lahko delijo svoje zamisli z drugimi in pišejo o problemih, ki jih v družbi zaznavajo. Sodelujoči se pridružijo spletnim razpravam, komentirajo, dajejo predloge in glasujejo o izbranih ali odprtih temah. Pobudniki lahko namreč v okviru procesa na platformi pripravijo osnutek besedila (projekta, ukrepe, strategije) in povabijo mlade, da ga ter glasujejo za najboljše komentarje. Skupinsko pisanje je izjemno koristno za mladinske organizacije, mladinske svete ali javne uprave, ki želijo v sodelovanju z mladimi pripraviti odzive na različne predlagane javne politike, strateške dokumente, akcijske programe, projekte ipd.
- omogočajo uporabo OPIN.ME platforme za pridobivanje podatkov s pomočjo mobilnega anketiranja.
- omogoča, da so v odločanje v javne zadeve, ki jih s svojim delovanjem naslavljajo občine, ministrstva, mladinske organizacije, vzgojno-izobraževalne ustanove, mladinski centri, mladinski sveti in podobne ustanove, aktivno vključeni mladi, ki niso del organizirane mladine.

EUth projekt (in e-orodje OPIN.ME platforma znotraj njega) je z vidika kriterijev za ocenjevanje dobrih tujih praks za Slovenijo, primeren zaradi več elementov:

- skuša se približati mladim, kar je razvidno iz tehnološke zasnove, ki jo uporablja (nove tehnologije, splet, mobilne aplikacije), obravnava tematike, ki so mladim blizu (mladi lahko sodelujejo pri temah, ki jih zanimajo in predložijo lastne predloge za razpravo), in daje poudarek problemom v lokalnem okolju, kjer se spremembe aktivnosti mladostnikov znotraj projekta hitreje občutijo.
- Zbrane zamisli in predloge, prispevane s strani mladih z uporabo OPIN.ME platforme, spletnih orodij in aplikacije, se prenesejo v javne politike (programe, ukrepe, strateške dokumente, akcijske načrte ipd.), kar lahko zvišuje zaupanje mladih v politični sistem in obenem zmanjšuje prepad med njimi političnimi odločevalci.
- Na splošno gre za prispevek k demokratizaciji družbe, saj sodelovanje mladih v procesu oblikovanja javnih politik pripomore k višji stopnji legitimnosti političnega sistema. Po drugi strani pa dviguje stopnjo informiranost o političnih zadevah in izboljšuje usposobljenost mladih za sodelovanje v političnih razpravah, zagovarjanje lastnih interesov znotraj njih.

Dobre strani pri spodbujanju politične participacije pri mladostnikih z uporabo novih tehnologij vidijo tudi v Dijaški organizaciji Slovenije. *»Mladostnikom je treba ponuditi platformo, kjer lahko sodelujejo in so dejansko slišani. Znati pa bi morali izkoristiti tudi družbena omrežja za promocijo idej, projektov in aktivnosti, kjer bi bilo naše mnenje dejansko upoštevano in ne samo (pre)slišano. Po eni strani so družbena omrežja odlični prostor za propagiranje dogodkov (okroglih miz, razprav), kjer lahko mladi pridejo in izrazijo svoje družbenokritično mnenje. Po drugi strani pa družbena omrežja lahko mlade tudi*

pasivizirajo. Nekateri mladi zaradi družbenih omrežij niso sposobni normalnega komuniciranja in pomanjkanje medsebojne komunikacije posledično vodi k manjši participaciji.» (Stopinšek, DOS 2016)

Pozitivno pri temu primeru dobre prakse je tudi, da mladi neposredno vidijo, na katero javnopolitično vprašanje so vplivali. To je pomembno, ker se pri mladih vse bolj krepi ideja, da je »politika neka ustanova za "pristavljanje piskrčkov" in ne deluje v interesu družbe in prebivalcev« (Stopinšek, DOS 2016). Projekti, kot je EUth, so potrebni tudi zato, ker je potrebno v družbo vrniti zaupanje in zanimanje za politiko. »Zaupanje in zanimanje za politiko bo nastopilo, ko bomo mladi dejansko imeli občutek, da smo upoštevani in kot najpomembnejše, ko bomo na svoji koži občutili (pozitivne) spremembe.« (Stopinšek, DOS 2016)

Na MSS se prav tako strinjajo, da je mladim potrebno ponuditi orodja, s katerimi lahko politično participirajo na manj konvencionalen način. »Mladi živijo v neki povsem drugi realnosti, ki je precej oddaljena od realnosti, v kateri se nahaja (politični) sistem. Mladi so aktivni, če samo pogledamo njihovo aktivnost na družbenih omrežjih, kjer so dostikrat zelo družbenokritični. In to ni samoumevno. Zahteva neko aktivacijo. Sistem pa tega ne zazna, ker ne prepozna teh manj konvencionalnih načinov participacije. /.../ Z novimi tehnologijami je lažje doseči tudi neorganizirano mladino, ti so vseeno del tega novega virtualnega, digitalnega sveta, zato se moramo naučiti znotraj tega sveta nagovarjati tudi njih. Se pravi, če jih zna skozi družabna omrežja nagovoriti marketing, bi jih morali znati nagovoriti tudi mi, tisti, ki spodbujamo politično participacijo, navsezadnje tudi država.« (Kampl, MSS 2016).

Projekt EUth odgovarja tudi na potrebo, da so rezultati njihove politične participacije oprijemljivi, da se je zaradi njihovih aktivnosti nekaj res spremenilo. Omogoča namreč sledenje njihovim pobudam. »Mladim je pomembno tudi, da lahko sami oblikujejo določene pobude, in da dobijo odziv, zakaj je bila določena pobuda sprejeta ali ne. Nam, v MSS, se dogaja, da uspemo pritegniti mlade za sodelovanje npr. v aktivnostih strukturiranega dialoga, morajo pa mladi točno vedeti, kaj se je z njihovimi predlogi zgodilo, saj v nasprotnem primeru, umanjkanje tega 'follow up-a' zmanjšuje motivacijo mladih za sodelovanje v prihodnje. Mladi ne smejo imeti vtisa, da so ukrepi za spodbujanje politične participacije uvedeni samo zato, ker naj bi bili uvedeni, ampak, da jih politični odločevalci jemljejo resno.« (Kampl, MSS 2016)

Dobra praksa 4: Švedski učni načrt (poučevanje državljanske vzgoje)

Večina držav EU prepoznava potrebo po vključevanju državljanske vzgoje v formalni šolski kurikulum (Šimenc in drugi 2011), saj so šole primarni vir, ki z različnimi oblikami poučevanja omogočajo učencem organizirano in sistematično pridobivanje različnega znanja o državi in oblikovanju državljanskih vrednot. V slovenskem šolskem sistemu ima državljanska vzgoja poseben pomen in je kot taka opredeljena tudi v Beli knjigi, ki je bila osnova za šolsko zakonodajo leta 1996. Ta je opozorila, da je v šolskem sistemu treba posebej izpostaviti državljansko pismenost in seznanjenost s področjem človekovih pravic. Prav tako drugi člen Zakona o osnovni šoli (Ur. list RS 2006) navaja pomembnost vzgajanja in izobraževanja za trajnostni razvoj in dejavno vključevanje v demokratično družbo, razvijanje

zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost ter spoštovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

Glede na to, da rezultati pričujoče naloge kažejo, da imajo mladostniki relativno nizko raven znanja o političnih zadevah, se zdi, da šolski sistem pri nas v tem oziru ni najbolj uspešen. Eden od razlogov za to je morda v tem, da kljub temu, da je državljanska vzgoja prepoznana kot pomembna tematika znotraj šolskega sistema, še vedno ni deležna temu primerne pozornosti. V skladu s statutom, slovenski šolski sistem za obdobje devetih let osnovne šole namreč določa poučevanje predmeta družbe v četrtem in petem razredu in pa poučevanje predmeta državljanske vzgoje in domovinske vzgoje in etike v sedmem in osmem razredu osnovne šole. Obseg števila ur, ki je predmetu namenjeno, je skromen. Gre namreč za 35 ur letno, skupaj v dveh letih zgolj 70 ur. Sicer je državljanska vzgoja na načelni ravni zasnovana tako, da naj bi bila vključena tudi v druge predmete, vendar za slovenski šolski sistem ni značilna močna tradicija medpredmetnih povezav (Šimenc in drugi 2011).

Zato kot dobro prakso prepoznavamo umestitev državljanske vzgoje v švedski šolski sistem, kjer je ponujena kot ločeni predmet, hkrati pa je vključena še v druge konvencionalne predmete (kot so zgodovina, družbene študije, geografija ali filozofija). V predmetnik devetletne osnovne šole je državljanska vzgoja na Švedskem vključena vsa leta, prav tako je del predmetnika v srednjih šolah. Cilj poučevanja je dati učencem možnost, da razvijejo splošen, a tudi kritičen pogled na družbena vprašanja in družbo ter nekatere njene temeljne podsisteme kot so socialni, ekonomski, okoljski, pravni, medijski ter politični sistem. Velik poudarek je tudi na človekovih pravicah in spoznavanju demokratičnega procesa. V učnem načrtu za švedske osnovne in srednje šole je zapisano, da morajo šole za učenje državljanskih vrednot uporabiti ne le teorijo, temveč zagotoviti tudi uporabo demokratičnih delovnih oblik v praksi in s tem učence pripraviti za aktivno sodelovanje v družbenem življenju (Lindström 2013).

Poučevanje predmeta državljanske vzgoje v osnovnih šolah je na Švedskem razdeljeno po različnih starostnih skupinah:

- v učnem načrtu za prvi, drugi in tretji razred so navedene osnovne vsebine, kjer se učencem predstavijo poglavja o *življenju v družini, v skupnosti, v svetu in o raziskovanju družbene realnosti*. Pri tem se učijo o življenjsko pomembnih vprašanjih, o tem kaj je dobro/slabo, o enakosti med spoloma, o krajevni zgodovini in vlogi krščanstva, o migracijah in tudi o osnovnih človekovih pravicah.
- V četrtem, petem in šestem razredu so vsebine prav tako razdeljene na štiri različna poglavja. Posameznik in skupnost, pravice in sodni sistem, družbeni viri in odločanje ter politične ideje so teme, ki jih učenci obravnavajo, pri tem pa se že nekoliko bolj približajo spoznavanju domačega političnega sistema, s čimer pridobijo temeljno znanje, ki jim odpira vrata v nadaljnje spoznavanje političnega sistema Evropske unije.

- V zadnjih treh razredih osnovne šole te teme zgolj poglobljajo in obravnavajo iz različnih vidikov. Del načrta so tudi celotni švedski pravni sistem, načela pravne države, pravice in dolžnosti državljanov ter etične dileme povezane z demokratičnimi pravicami in dolžnostmi.

V učnem načrtu za srednje šole pa je predmet državljske vzgoje zastavljen različno v gimnazijah in poklicnih srednjih šolah. V slednjih gre zgolj za osnove državljanstva, kjer se mladostniki izobražujejo o pojmu demokracije, javnih politik in financ, medtem ko v gimnazijah poučevanje obsega obravnavanje znanstvenih konceptov, metod in modelov ter se nanaša na teme kot so: demokracija, človekove pravice, finance, trg dela, mednarodno pravo itn.

Državljska vzgoja na Švedskem je dobra praksa, ker upošteva, da je potrebno družbeno-politične vsebine predstaviti zgodaj, seveda v prilagojeni obliki. Otroci se tako seznanjajo z nekaterimi vidiki sodelovanja v političnih procesih že v prvem razredu osnovne šole, hkrati švedski pristop k državljski vzgoji prepoznava potrebo po takšnem predmetu tudi v srednjih šolah. Še posebej je pomembno, da priznava potrebo po takšnem predmetu tudi v poklicnih srednjih šolah, sicer se poudarki predmeta nekoliko razlikujejo, vseeno pa je na ta način z družbeno-političnimi vsebinami pokrit celotni švedski šolski prostor do terciarne ravni.

Dijaška organizacija Slovenije se pridružuje mnenju, da je z vzgojo za politično aktivnost nujno potrebno začeti zgodaj. *»Tukaj bi morali načeti problem takoj v letih otroštva, kjer bi se moralo do vzgoje pristopati skozi pogovor, z izražanjem in upoštevanjem stališč in mnenj, ne pa s pristopom "ker sem jaz tako rekel". V mladi osebi se z leti zatre želja po izražanju mnenja, če že znotraj družine ni slišana in upoštevana; izgubi prepričanje, da je njeno mnenje relevantno. Sem mnenja, da se otroku lahko privzgoji družbena kritičnost in izražanje stališč, skozi upoštevanje le teh vse od zgodnjega otroštva /.../ V procesu izobraževanja bi moralo priti do reforme, ki bi prinesla večjo družbeno kritičnost in spodbujanje participacije. V osnovni in srednji šoli bi morali mladim predstavljati možnosti za družbeno participacijo in sodelovanje pri odločanju. Mladi imamo možnosti za participacijo, vendar so nam te slabo (če sploh) predstavljene. Tudi v organiziranju projektov vidim dobro možnost za promocijo participacije med mladimi. V osnovni šoli vsako leto poteka osnovnošolski parlament, kjer lahko vidimo veliko število mladih, ki so že pri svoji, relativno nizki, starosti zelo kritični do političnih in družbenih procesov. Menim da bi morali imeti več projektov, ki bi mladim ponudili možnosti, da izrazijo svoje mnenje in se z leti razvijejo v družbeno kritične osebe, nekateri med njimi pa zagotovo tudi v družbene odločevalce. Ko mladi pridejo v srednjo šolo sicer pridejo v okolje, kjer je večje število organizacij in rednih dogodkov, kjer lahko sodelujejo, še vseeno pa so ti zelo slabo predstavljeni ali pa tudi zatirani s strani izobraževalne ustanove, kar je definitivno sporno in nedopustljivo. Zagovarjam aktivno participacijo mladih in rešitev za relativno slabo situacijo vidim tudi v spremembi mentalitete srednjih šol, ki bi morale mlade nagovarjati in jih spodbujati k aktivni participaciji oz. k sodelovanju na projektih.« (Stopinšek, DOS 2016)* Podobnega mnenja so v MSS. *»V Sloveniji mladih na nobeni točki izobraževalnega sistema ne opolnomočimo s kompetencami za participacijo, kaj šele, da bi pri sebi prepoznali, da so že politično aktivni, s tem ko sodelujejo npr. v nekonvencionalnih oblikah participacije (npr. bojkot kakšnega izdelka*

v trgovini je lahko izraz politične aktivnosti) (Kampl, MSS 2016). Tudi zato se jim zdi smiselno »uvajat predmet državljanske vzgoje že v zgodnejše razrede osnovne šole. Se mi pa zdi, da mladi potrebujejo praktično izkušnjo aktivnega državljanstva in politične participacije, da imajo mladi občutek v šoli, da lahko odločajo o nekih stvareh. Če mladi najprej v družini in potem tudi v šoli spoznavajo ta načela, je to prvi korak k vzgoji aktivnih državljanov. Je pa pomembno, da se ne omejimo na državljansko vzgojo kot na predmet, kjer se le podajajo informacije, ampak mora nujno vsebovati tudi praktične pristope /.../ Izobraževalni sistem je tisti, ki lahko ob sklopu drugih ukrepov za dvig politične participacije, najbolj prispeva k izboljšanju položaja na tem področju, saj otroci vendarle v šoli preživijo tretjino svojega dneva.« (Kampl, MSS 2016)

6 ZAKLJUČEK IN GLAVNE UGOTOVITVE

Uvodoma smo si zastavili vodilno raziskovalno vprašanje in sicer: **v kakšni meri so v Sloveniji za nizke stopnje politične participacije med mladostniki krivi sistemski dejavniki (država, oblast, izobraževalni sistem, prevladujoča ideologija) in v kakšni meri individualni dejavniki (spreminjajoče se vrednote, upad občutka odgovornosti, individualizem itd.).** Iskanje odgovora smo postavili v širši družbeni kontekst družbe tveganja, ki od mladostnikov terja, da se vzpostavijo kot relevantna družbena in politična skupina in privzamejo participacijski diskurz, če želijo uveljaviti svoje interese in aktivirati svoje politične pravice. Le tako lahko vplivajo na javnopolitične ukrepe, ti pa neposredno vplivajo na njihovo kakovost življenja in na njihovo zmožnost obvladovanja tveganj. Teh tveganj se dodobra zavedajo, vedo, da so postala stalnica njihovega vsakdana. S tega vidika sta aktivno državljanstvo in politična participacija še toliko bolj pomembna. Da bi mladostniki lahko postali enakopravna družbeno-politična skupina drugim skupinam, morajo najprej uveljaviti svoj participacijski potencial, na katerega pa vplivajo tako individualni kot tudi sistemski dejavniki. Zanimalo nas je torej, kdo sploh mladostniki v Sloveniji danes so, kakšen je njihov vrednotni profil, ali nanj in na njihovo delovanje vpliva širši kontekst družbenih sprememb, in ali spričo sistemskih dejavnikov, ki so lahko tudi omejujoči, svoj participacijski potencial (sploh) lahko izkoristijo. Pri tem smo dali velik poudarek neposrednemu glasu mladostnikom, saj so prav njihova lastna razmišljanja, iz katerih se zrcalijo njihove vrednote in odnos do problemov slovenske družbe, postavljeni v središče analize.

Na podlagi analize kvalitativnega dela poročila lahko zaključimo, da se mladostniki zelo dobro zavedajo negotovosti, ki jo morajo vpeti v praktično vse svoje delovanje, naj bo to usmerjeno v sedanost, še toliko bolj pa, ko je usmerjeno v delovanje, ki je vezano na organizacijo in načrtovanje prihodnosti. To je razvidno iz skoraj vseh analiziranih pisem poslancem. Preveva jih skrb glede prihodnosti, ki se kaže v prevladi eksistencialnih tem, o katerih razmišljajo: revščina, brezposelnost, razvrednotenje izobrazbe, preseljevanje v tujino, družbene in ekonomske neenakost in posledično splošno pomanjkanje vrednot v družbi (še posebej v politiki), ki je »dovolila« takšno, po njihovem mnenju, nedopustno stanje. Tudi zato ne preseneča, da pisma ne razkrivajo upada kolektizma v prid porasta individualizma, ampak je družbena nepravilnost tista, ki jo je treba za doseg skupnega dobrega, odpraviti. Za to pa so še vedno potrebne t. i. velike družbene teme. Pojavljanje teh v pismih poslancem pa je vseeno treba razumeti tudi v kontekstu, da se lahko le z njimi odpravi družbene negotovosti, ki mladostnikom preprečujejo zasledovanje njihovih individualnih biografskih projektov. Verjetno je to del razlage, zakaj se mladostniki v političnem prostoru (upoštevajoč analizo pisem poslancem) umeščajo bolj na politično levico (kar je tudi sicer značilno za to starostno skupino v drugih državah po svetu). To, in pa prevladujoč liberalni svetovni nazor, potrjujejo tudi analize in lastni izračuni, ki smo jih opravili na podlagi podatkov raziskave *Mladina 2013* (Flere in drugi 2014) in oblikovanih indeksov.

V nasprotju s splošno sprejetim vtisom, da so mladostniki dandanes egocentrični individualisti, kar naj bi bilo skozi moralistično perspektivo njihov največji problem in hkrati osrednja ovira pri njihovem motiviranju za angažiran vstop v aktivno državljanstvo in politično participacijo, v poročilu ugotavljamo,

da so mladi izraziti kolektivistični. Hierarhija vrednot po pomembnosti je namreč postavljena tako, da ti v prvo skupino najpomembnejših vrednot umeščajo osebno dostojanstvo, korektnost in poštenost, v drugo skupino altruizem, strpnost in toleranco, in šele v zadnjo, tretjo skupino najmanj pomembnih vrednot, individualistični vrednoti kot sta družbeni ugled in materialni uspeh. Naše ugotovitve na tem mestu pritrjujejo tezi o navidezni nekompatibilnosti vrednot oz. o fluidnosti vrednot (Ule 2013), kar je očitno že iz prve skupine najpomembnejših vrednot, kjer osebno dostojanstvo razumemo kot odraz individualizma, vrednoti korektnost in poštenost pa kot kolektivistični tip vrednot, saj se navezujeta na izpolnjevanje dolžnosti do drugih. Tudi analiza pisem poslancem pritrjuje temu zaključku. Tezi, da mladostnike javne zadeve ne zanimajo in da so umaknjeni v zasebnost, kjer ob podpori svojih staršev uresničujejo zgolj lastne biografske projekte, bi težko pritrdili. Lastni biografski projekti so mladostnikom sicer pomembni, tu gre za uresničevanje individualnih ciljev, a ne za ceno zapostavljanja skupnih ciljev, skupnega dobrega, skrbi za druge družbene skupine in pomena družbene pravičnosti.

To tudi nakazuje, da bi lahko imeli mladostniki kar nekaj participacijskega potenciala, še posebej, če ga razumemo kot izražanje družbene kritičnosti, prevlado eksistencialnih kod, usmerjenost v aktivnosti koloniziranja prihodnosti in občutek pomanjkanje splošnih vrednot v družbi. Kot taki se zdijo, da bi morali privzeti domnevo, da lahko le kot organizirana in politično aktivna družbena skupina uresničijo svoje interese in posledično obvladujejo negotovo prihodnost. Kljub temu, orisani vrednotno-politični profil mladostnikov še ne pomeni, da so tudi politično aktivni, da znajo in so pripravljeni svoje politične interese kot take tudi prepoznati in jih uresničevati na način konvencionalne politične participacije ter s tem postati relevanten, enakovreden in upoštevanja vreden politični akter. Zanimivo pa je, da ne moremo trditi, da jih konvencionalna politika ne zanima, še več; prepričani so o tem, da ima politika moč, da naslavlja družbene probleme in da jih tudi uspešno reši, kljub temu, da so do dela političnega establišmenta zelo kritični. Samo zanimanje za politiko pa ne pomeni, da delovanje političnega sistema tudi dobro razumejo. V pismih poslancem se kaže relativno nizka raven znanja in informiranosti o političnem sistemu, njegovih funkcijah, delovanju, institucijah, pooblastilih poslancev ipd. Da se mladi v povprečju razmeroma slabo razumejo na politiko priznavajo tudi sami, to potrjuje tudi podatek o tem, da skoraj polovica mladostnikov starih 16-19 let ne ve, kaj pomeni leva oz. desna politična usmerjenost.

Sicer se splošno orisani vrednotno-politični profil mladih razlikuje glede na spol. Dekleta veljajo za bolj izrazite kolektivistke, v političnem prostoru se nahajajo bolj levo in so obenem v večji meri bolj avtoritarne od fantov (kar sicer ne pomeni, da so avtoritarne), kar zopet ponazarja primer fluidnosti vrednot. Podatki Mladine 2013 (Flere in drugi 2014) kažejo tudi, da sta individualistični vrednoti, kot sta družbeni ugled in materialni uspeh, dekletom precej manj pomembni kot fantom, v pismih poslancem pa se v pismih, ki so jih napisala dekleta pogosteje pojavljajo kode kot so *eksistencialni problemi*, *koloniziranje prihodnosti*, *družbene neenakosti*). Dekleta v svojih pismih poslancem izkazujejo tudi večjo politično aktivnost, politika jim je bolj pomembna, bolj tudi občutijo prepad med političnimi odločevalci in državljani. Temelj za razvoj družbenokritičnega mišljenja in oblikovanje mladostnikov kot politične skupine je tako veliko bolj izražena pri dekletih kot pa pri fantih. Analiza participacijskega potenciala in njegovega uresničevanja pri pismih poslancem pomembnejših razlik glede na tip naselja, kjer so pisma

nastala, ni pokazala. Razlike pa se pojavijo, ko med seboj primerjamo regije, pa vendar je nemogoče zaključiti, da obstaja vzorec, ki bi po določenem kazalniku participacijskega potenciala ali njegovega uresničevanja, kot primer dobre prakse, izpostavil določeno regijo.

Lastni izračuni na temelju podatkov *Mladine 2013* (Flere in drugi 2014) sicer pokažejo, da se mladostniki v starosti 15-19 let nekoliko razlikujejo od drugih starostnih skupin mladih, vendar kljub temu ne moremo trditi, da bi lahko obveljali kot neka »posebna skupina«, ki bi zato potrebovala za spodbujanje politične participacije specifične ukrepe. »Starejši mladi« so sicer za odtenek bolj usmerjeni v kolektivizem, kljub temu pa je vrednotni profil pri mladostnikih v starosti 16-19 let podoben kot pri starejših, le da jim materialni uspeh predstavlja manj pomembno vrednoto, se jim pa zdi pomembnejša bojevitost. Edina pomembnejša razlika med osnovnošolsko in srednješolsko populacijo mladostnikov v primerjavi s starejšimi je v stopnji znanja, ki ga ti izkazujejo glede političnih zadev. Pri najmlajših je občutno najnižja.

Ključna ugotovitev poročila je torej, da mladostniki imajo potencial za politično participacijo, vendar se ta le stežka pretvori v dejansko aktivno udeleževanje na tem področju. Politična aktivnost mladostnikov je izrazito nizka³⁴, kar velja za vse starostne skupine mladih pri nas. Tu je ključno izpostaviti dva dejavnika:

- **nizko raven znanja o političnih zadevah**, saj je znanje s tega področja pozitivno povezano s politično aktivnostjo, kar pokažemo na podatkih *Mladina 2013* (Flere in drugi 2014).
- **Občutek prepada med mladostniki in političnim odločevalcem**. Omenjeni vidik se je pri analizi pisem poslancem pokazal kot pomemben in izrazit problem na tem področju. Obstaja jasno izraženo nezaupanje v delovanje političnega sistema, ki je sicer v večji meri omejen na mikro raven, na raven političnih odločevalcev, ki jih mladostniki razumejo kot koruptivne, nesposobne, nepravične in nevredne njihovega zaupanja in oddaljene od navadnega državljana. Tudi zato smo nezaupanje mladostnikov v politične odločevalce in njihov odnos do političnega sistema posebej preverili še na podatkih *Mladine 2013* (Flere in drugi 2014), kjer so rezultati potrdili ugotovitve kvalitativnega dela. »Prepad« je tudi na podlagi kvantitativnih podatkov občuten, a vendar za raven politične aktivnosti mladostnika neodločilen dejavnik, navkljub šibki povezanosti teh dveh spremenljivk. Sam občutek prepada med političnimi odločevalci in državljani je bolj izrazit pri mlajših, 15-19 let, kar lahko povezujemo tudi z dejstvom, da večina te skupine še nima volilne pravice.

Na splošno lahko ugotovimo, da problem nizkih stopenj politične participacije ni v pomanjkljivih vrednotah mladostnikov; le-te so v največji možni meri usmerjene v skupno dobro in s tega vidika predstavljajo dobro podlago za sodelovanje v politiki, ki nenazadnje pomeni upravljanje javnih zadev. Problem nizkih stopenj politične participacije mladih gre prej iskati v političnem sistemu in (konvencionalnih) procesih političnega odločanja, ki jih mladostniki ne razumejo kot del njihovega sveta.

---

³⁴ Zanimivo je, da določenih kazalnikov na ravni EU-27 kažejo, da so mladostniki v starosti 15-19 let celo bolj aktivni kot starejši tako z vidika konvencionalnih načinov politične participacije, kjer se nadpovprečno udeležujejo volitev na vseh ravneh (predvsem lokalnih), kot tudi z vidika nekonvencionalnih pristopov, kot je npr. objavljanje mnenj prek interneta ipd.).

Konvencionalne politike tako mladostniki ne razumejo kot potencialni poligon za uresničevanje njihovih kolektivnih interesov, na njem se ne počutijo kot enakopraven igralec, ampak konvencionalno politiko prej razumejo kot polje preigravanja in uresničevanja interesov odraslih posameznikov, čeravno so sami prepričani o njeni pomembnosti in sposobnosti naslavljanja ter odpravljanja družbenih problemov. **Zato je potrebno ob uvajanju kakršnihkoli ukrepov, programov, strateških dokumentov ipd. upoštevati oblikovane kriterije za prepoznavanje dobrih praks in načrtovati sistemske rešitve za izboljšanje politične participacije mladostnikov na področju spodbujanja aktivnega državljanstva in politične participacije v skladu z njimi. Tu je še posebej pomembno, da v slovenskem prostoru spodbujamo tiste prakse, ki se nanašajo na zmanjševanje prepada med političnimi odločevalci in državljani, in tiste, ki se nanašajo na upoštevanje mladostnikov kot politično popolnoma enakopravne družbene skupine. Pri tem je potrebno uporabljati komunikacijske kanale in pristope, ki so mladim blizu, in ki jih imajo za svoje – družabna omrežja, spletne aplikacije in ugotovitve le teh vključiti v bolj konvencionalne oblike politične participacije.**

Prizadevati si je torej treba za oblikovanje in uveljavitev modela aktivnega državljanstva in politične participacije, ki bo naredil korak naprej od mladostnikom prilagojenih in prav njim namenjenih oblik participacije (kot je npr. otroški parlament). Taki poligoni političnemu sistemu vse prevečkrat služijo zgolj za legitimizacijo politične izključenosti tistih, ki volilne pravice in pravega političnega vpliva nimajo. Tako ga morda razumejo tudi mladostniki sami. Ta novi model (politične) participacije mora v svoje središče postaviti popolnoma enakopravno obravnavo mladostnikov, tistih, ki volilne pravice še nimajo, in zagotoviti resnično upoštevanje njihovih političnih interesov, kjer bodo rezultati njihovih političnih prizadevanj resnično vidni in otipljivi. Le tako bodo sami dobili občutek, da so s strani širše družbe prepoznani kot enakopravni politični subjekti. **Zato je razprava o morebitnem znižanju starosti za pridobitev volilne pravice prepotrebna in vsekakor predstavlja korak v pravo smer.**

Nekaj **sklopov predlogov**, katerim bi morali politični odločevalci z namenom dviga stopenj politične participacije, posvetiti več pozornosti:

- začeti javno razpravo o znižanju starosti za pridobitev volilne pravice na 16 let.
- uvesti predmet državljanske vzgoje v vse razrede osnovne in srednje šole,
- ponovno obuditi javno razpravo o e-volitvah,
- upoštevati načelo enakosti pri ocenjevanju učinkov vseh javnih politik na koristi otrok in mladostnikov (t. i. child in youth mainstreaming),
- izboljšati merjenje potreb mladostnikov z vidika zagotavljanja njihovih pravic in interesov.

7 LITERATURA IN VIRI

1. Almond, G. in S. Verba. 1963. *The civic Culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton. NJ: Princeton University Press.
2. Barnes, S. H. 2004. Political participation in post-communist Central and Eastern Europe. *Center for the Study of Democracy, Paper Series 04* (10). Dostopno prek <http://repositories.cdlib.org/csd/04-10> (10. november 2007).
3. Beck, U., A. Giddens in S. Lash. 1994. *Reflexive modernization*. Polity Press: Cambridge.
4. Brezovar, Nejc. 2013. (U)pravič(e)nost znižanja starostne meje za pridobitev volilne pravice. *Pravnik: revija za pravno teorijo in prakso* 68 (5-6): objavljeno v septembru.
5. Dahl, R. A. 1971. *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven: Yale University Press.
6. Dalton, R. J. 1996. Democracy and its citizens: Patterns of political change. *Center for the Study of Democracy, CSD Working Papers*. Dostopno prek: <http://escholarship.org/uc/item/9pn25985> (21. marec 2010).
7. *Eurostat*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat> (20. 12. 2015).
8. EUth project. 2015. EUth - Tools and Tips for Mobile and Digital Youth Participation in and across Europe. Project Overview. Dostopno prek: <http://www.euthproject.eu/project/project-overview-1/>
9. Evropska komisija (2010). *Evropa 2020 – Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast*. Bruselj: Evropska Komisija
10. Evropska komisija (2013). *Commission Recommendation of 20. 2. 2013 – Investing in Children: breaking the cycle of disadvantage*. Bruselj: Evropska Komisija
11. Evropska komisija. 2009. *Strategija EU za mlade 2010–2018. vlaganje v mlade in krepitev njihove vloge in položaja. Prenovljena odprta metoda koordinacije za obravnavo izzivov in priložnosti za mlade*. Bruselj: Evropska Komisija
12. Evropska komisija. 2009. *Strategija EU za mlade 2010–2018. vlaganje v mlade in krepitev njihove vloge in položaja. Prenovljena odprta metoda koordinacije za obravnavo izzivov in priložnosti za mlade*. Bruselj: Evropska Komisija
13. Evropska komisija. 2010. *Evropa 2020 – Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast*. Bruselj: Evropska Komisija
14. Evropska komisija. 2013. *Commission Recommendation of 20. 2. 2013 – Investing in Children: breaking the cycle of disadvantage*. Bruselj: Evropska Komisija
15. Fištravec, A. 2005. Vrednotne in politične orientacije. V *Družbeni profil študentov Univerze v Mariboru*, S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, T. Klenovšek, D. Kovačič in M. Ferk, 67–78. Maribor: ŠOUM.
16. Flere, S., R. Klanjšek, M. Lavrič, A. Kirbiš, M. Tavčar Kranjc, M. Divjak, T. Boroja, B. Zagorc in A. Naterer. 2013. *Slovenska Mladina 2013: Življenje v času deziluzij, tveganja in prekarnosti* [datoteka podatkov]. Slovenija, Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru [izdelava], 2013. Hrvaška, Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung Kroatien [izdelava], 2013. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2014. ADP - IDNo: MLA13.

17. Inglehart, R. 1997. *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton (New Jersey), Chichester: Princeton University Press.
18. Jans, M. 2004. Children as citizens towards a contemporary notion of child participation. *Childhood* 11 (1): 27-44.
19. Kampl T. 2016. Intervju b avtorjem.
20. Kampl, Tin. 2013. Nižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice. Diplomsko delo. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_kampl-tin.pdf
21. KPK. 2013a. *Ustvarjalni natečaj za osnovne šole 2013 – »Pismo poslancem«*. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Aktualno/KPK_Razpis_Natecaj_OS_Pismo_poslancem_20_9_13.pdf (16. avgust 2016).
22. KPK. 2013b. Smernice za učitelje v okviru ustvarjalnega natečaja "PISMO POSLANCEM", dostopno na: https://www.kpk-rs.si/download/t_datoteke/8051 (11. 12. 2016)
23. Lamprianou, I. 2013. Contemporary political participation research: A critical assessment. V: *Democracy in transition, political participation in the European Union*, ur. K. N. Demetriou, 21–42. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag GmbH.
24. Lavrič, M., S. Flere, M. Tavčar Krajnc, R. Klanjšek, B. Musil, A. Naterer, A. Kirbiš, M. Divjak, P. Lešek. 2010. *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji* [datoteka podatkov]. Slovenija, Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta [izdelava], 2010. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2011. ADP - IDNo: MLA10.
25. Lindström, Lisbeth. 2013. Citizenship Education from a Swedish Perspective. *Journal of Studies in Education* Vol. 3, No. 2. Luleå University of technology.
26. Lipkin, N. A. in A. J. Perrymore. 2009. *Y in the workplace: Managing the "me first" generation*. Franklin Lakes, NJ: Career Press.
27. McAllister, I. 2013. *The politics of lowering the voting age in Australia: Evaluating the evidence*. Canberra: Australian National University. Dostopno prek: http://www.aec.gov.au/about_aec/research/caber/files/3b.pdf (8. avgust 2016).
28. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve. 2006. *Program za otroke in mladino 2006–2016*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/pom2006_2016_splet_241006.pdf (2. december 2016).
29. Ødegård, G. (2007): Political socialization and influence at the mercy of politicians : A study of a local participation project amongst young people in Norway. *Young*, 15 (3): 273-297. Dostopno prek: <http://you.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/15/3/273.full.pdf+html> (22.10.2010).
30. Odegard, G. 2007. Political socialization and influence at the mercy of politicians: A study of a local participation project amongst young people in Norway. *Young* 15 (3). Dostopno prek: <http://you.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/15/3/273.full.pdf+html>
31. Oleksyn, Veronika. 2007. Austrians Split on Voting at Age 16 Plan. *Washingtonpost*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/01/12/AR2007011202410.html>
32. Opin. 2016a. O OPIN-U. Orodja. Dostopno prek: <https://opin.me/sl/how-to/faqs/>

33. OZN. 1989. Konvencija OZN o otrokovih pravicah (Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 44/25, z dne 20. novembra 1989).
34. OZN. 1989. Konvencija OZN o otrokovih pravicah (Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 44/25, z dne 20. novembra 1989).
35. Pacheco, G. in B. Owen. 2013. Moving Through the Political Participation Hierarchy: A Focus on Personal Values. *Auckland University of Technology, Department of Economics Working Paper Series (2013/02)*: 1–32.
36. Qvortrup, J., M. Bardy, G. Sgritta in H. Wintersberger, ur. 1991. *Childhood as a social phenomenon: An introduction to a series of national reports* [Eurosociological Report Volume 36]. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
37. Riegel, L. in F. Wachter. 2004. Political participation of young people in Europe –Development of indicators for comparative research in the European Union (EUYOUPART). *Deliverable 8: »Collection of Working Papers on Qualitative Research Findings«*. Munich: German Youth Institute. Dostopno prek: https://www.jugendpolitikineuropa.de/downloads/22-177-267/EUYOUPART_D8_Germany.pdf (5. avgust 2016).
38. Schwartz, S. H. 1992. Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. V M. Zanna (ur.), *Advances in experimental social psychology*, 5: 1–65. New York: Academic Press.
39. Stopinšek Ž. 2016. Intervju z avtorjem.
40. Svet Evrope. 2015. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2016 – 2021. Strasbourg
41. Svet Evrope. 2015. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2016 – 2021. Strasbourg
42. Šimenc, Marjan, in drugi. 2011. Razvoj državljanske vzgoje v Republiki Sloveniji: konceptualni okvir in razvoj kurikulumov (državljanska vzgoja in etika, družba). Dopolnjeno zaključno poročilo evalvacijske študije. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/evalvacija/pdf/Evalvacijske_studije_09_10_porocilo_Drzav_vzgoja.pdf
43. Twenge, J. M. 2006. *Generation Me: Why today's young Americans are more confident, assertive, entitled – and more miserable than ever before*. New York: Free Press.
44. Ule, M. 2013. Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih [Prispevek na konferenci]. *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: Zbornik predavanj* 49: 89–96. Dostopno prek: <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/nastran-ule.pdf> (15. julij 2016).
45. Vecchione, M., S. H. Schwartz, G. V. Caprara, H. Schoen, J. Cieciuch, J. Silvester, P. Bain, G. Bianchi, H. Kirmanoglu, C. Baslevant, C. Mamali, J. Manzi, V. Paclopoulos, T. Posnova, C. Torres, M. Verkasalo, J. Lönnqvist, E. Vondráková, C. Welzel, G. Alessandri. 2015. Personal Values and Political Activism: A Cross-National Study. *British Journal of Psychology* 106 (1): 84-106.
46. Verba (1995). *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. London: Harvard UP. 1995.
47. Wagner M., Johann D. In Kritzinger S. 2012. Voting at 16. Turnout and the quality of vote choice. ScienceDirect. Electoral studies. Dostopno prek: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379412000212>

48. Wagner, Markus; Zeglovits, Eva. 2014. The Austrian experience shows that there is little risk and much to gain from giving 16-year-olds the vote. The London School of economics and political science. Dostopno prek: <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/voting-at-16/>
49. Wall, John. 2013. Votes at 16: what the UK can learn from Austria, Norway and the Crown dependencies. Democratic Audit UK. Dostopno prek: <http://www.democraticaudit.com/2013/09/28/votes-at-16-what-the-uk-can-learn-from-austria-norway-and-the-crown-dependencies/>
50. Wyness, M. G. 1996. Policy, protectionism and the competent child. *Childhood* 4 (3): 4431-447.
51. Youth Forum Jeunesse. 2006. Resolucija o znižanju starostne meje za udeležbe na volitvah na 16 let, 0367-06-FINAL COMEM.
52. Zakon o osnovnih šolah. Uradni list RS. 2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535>